భరతచరిత్రము

గ్రంథకర్త:

భద్రాచలసంస్థానపండితుడు

శ్రీమత్తిరుమలై యచ్చాన్

కాండూరు వేంకట తిరుమలాచార్యులు అయ్యవార్లు

1941

[illegible] 1-8-0

PRINTED AT THE
ANDHRA ART PRESS
POWERPET - ELLORE
6-1-1941

విజ్ఞాపనము.

ఇది శ్రీరామచంద్రుని సోదరుఁడగు భరతుని చరిత్రము. లోకమున మనుజుల చిత్తములను వశపఱచుకొనుటయందు ప్రధానమైన శక్తులు [illegible] ములు. 1. దారేషణము 2. ధనేషణము 3. పుత్రేషణము. ఈ ఈషణత్రయమును ఎంతటి ధైర్యశాలియైనను జయింపలేఁడనుట యతిశయోక్తి కానేరదు. ఈ భరతుఁడు తనకు నిరాయాసముగ సంప్రాప్తమైన మహారాజ్యవైభవమును ధర్మ [illegible] సకల [illegible] పరిత్యజించుకొని తృణప్రాయముగ [illegible] సర్వాంగసుందరియగు [illegible] నిమిత్తములేకున్నను “[illegible]” అను [illegible] ననుసరించి రాముని వలె తానును [illegible] భోగములననుభవింపకుండుట ధర్మమని భావించి జటావల్కలములను ధరించి [illegible] వన్యాహారియై మహానగర సమీపమున [illegible] శ్రీరామచంద్ర పాదుకలను శ్రీరామునిగనే [illegible] పాదుకలే పరిపాలకములని వాటికి [illegible] మొనర్చి శ్రీరామ పాదుకలయందు శరణవరణ మొనర్చి [illegible] నివసించుచు తదితరము నంతను మఱచి [illegible] దృఢభక్తిసంతానుఁడై [illegible] వాఁడు. శ్రీరామచంద్ర [illegible]. గాన భగవత్ప్రాప్తిని సంపూర్ణముగ [illegible]. గాన భగవంతుని సంశ్రయించుటకు [illegible] మిగుల సులభోపాయమని [illegible] ‘[illegible]’ యని నామకరణ మొనర్చితిని. పైగా దీని శ్రీరామచంద్రునకే కృతినొసంగితిని. మఱియు శ్రీ సీతారామ లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్న [illegible] వారు గాన నింకెవ్వరిని సంశ్రయింపనక్కఱలేదను [illegible] అని భావించితిని. వాల్మీకి [illegible] “[illegible] రితంమహాత్” అని వచించినవాఁడుగదా!

శనివారప్పేట,
ఏలూరు తాలూకా.
1—1—1941.

ఇట్లు,
శ్రీభగవద్భాగవత [illegible] విధేయుఁడు.
తిరుమలై యచ్చన్ కాండూరు వేంకట
తిరుమలాచార్యులు అయ్యవార్లు.

శ్రీ రుక్మిణీ శ్రీ కృష్ణ దేవస్తోత్రము.

ద్వారకాపురనేతారం [illegible] పావనీం
యాదవానామలంకారం [illegible] ప్రియాం॥ ౧
యదువంశసముద్భూతం [illegible] సంభవాం
తనయం వసుదేవస్య [illegible] భూపతేః॥ ౨
గర్గోక్తమతసంచారం [illegible] తాం
దేవకీగర్భసంభూతం [illegible]॥ ౩
పుండరీకదళాక్షం [illegible]
మదేభమందగమనం [illegible] గచ్ఛతీం॥ ౪
శ్రీవత్సాంకభుజామధ్యం [illegible] భూషాంతరాం
చక్రాలంకృత హస్తాబ్జం [illegible]॥ ౫
సర్వలోకప్రియాధారం సర్వసంపత్ప్రదాయినీం
లోకాభిరామం శ్రీకృష్ణం రుక్మిణీం లో[illegible]తరం॥ ౬
దివ్యసింహాసనాసీనం దివ్యాలంకారభూషితా
మనుక్షణకటాక్షాభ్యామన్యోన్యేక్షణ కాంక్షిణౌ॥ ౭
అన్యోన్యసదృశాకారా[illegible] గృహదంపతీ
ఇమావాయునాం ప్రణమా[illegible]ధికభక్తితః॥ ౮
అనయాస్తోత్రయస్తుత్వా శ్రీకృష్ణం రుక్మిణీంసదా
తస్యతౌ తనుతాం ప్రీతౌ సంపదస్సకలా అపి॥ ౯
ఇతీదంకృష్ణదేవస్య రుక్మిణ్యాశ్చవిశేషతః
కృతం తిరుమలార్యేణ వేంకటోప పదేనచ॥ ౧౦
దయాపాలాన్వయోత్పన్న [illegible] ధీమతా
తత్పదద్వంద్వదాసేనస్తోత్రం సద్యోవిముక్తిదం॥ ౧౧
యః పఠేత్ప్రాతరుత్థాయ సర్వకామాన్ సవాప్నుయాత్
య ఇదంపఠతే స్తోత్రం రుక్మిణీకృష్ణయోర్భృశం॥ ౧౨
ఇహలోకేచ సంప్రాప్త సర్వైశ్వర్యాభి శోభితః
శ్రీవైకుంఠ మవాప్నోతి ససరో హాతకిల్బిషః॥ ౧౩

శ్రీరస్తు.

శ్రీయైనమః.

భరతచరిత్రము.

ద్వితీయాశ్వాసము.

క. శ్రీరామచంద్ర పావన
వీరార్చిత విబుధవినుత విశ్వస్తుత్యా
దారిత దానవ నికరా
మారాధిక దేహవిభవ మహితాభరణా॥ ౧

క. ఘోర నిశాచరమర్దన
నారదముఖ వినుతచరిత నతబుధవినుతా
వారిద ఘనసిభ దేహా
సారామలచరితరామ సరసిజ నయనా॥ ౨

వ. అవధరింపుము.

క. ఈలీల రాజపుత్రులు
వాలాయమువృద్ధినొంది వాసిగపద్యా
జాలంబుఁ నేర్చిగురువులు
హేలన్దీవించుచుండ వెలసిరి మిగులన్॥ 3

గీ. వారిలోపలరాముడు వరగుణుండు
సర్వసంప్రీతిఁ గలిగించె చంద్రుఁబోలి
సర్వతేజోభిభావియా సవితయట్లు
సత్యధర్మపరాక్రమ శాలియయ్యె॥ ౪

క. వారల లోపల రాముఁడు
చారుతరంబైన కేతు సరణిని జనుల
న్వారని ప్రీతినిఁగూర్చెను
సారార్థములెల్లఁదెలసె శతధృతిసగిరిన్॥ ౫

ఉ. అందరు వేదతత్త్వవిదు లందరు శౌర్యసమావిలాసు లం
దందరు సర్వభూతహిత హార్షదధర్మ్మ విదగ్రగణ్యులే
యందరు నీతిశాస్త్రవిదు లద్భుతకార్యము లెల్లఁజేయఁగాఁ
నందరుఁ జాలువారలతి హారివచోవిభవ ప్రవీణులై॥ ౬

వ॥ అందు శ్రీరామచంద్రమూర్తి

గీ॥ గజమునెక్కను గజసాది గణుసుమెచ్చ
నశ్వమును దోలునశ్వజ్ఞు లలరగాను
రథముఁదోలును రథికులు రహిసిఁబొగడఁ
నెఱుగుధనురాగమునితరు లెఱుగనట్లు॥ ౭

గీ॥ లక్ష్మివర్ధనుఁడైనట్టి లక్ష్మణుండు
లోకరాముని రాముని లోనిభక్తి
నిరతిశయ నిత్యదాస్యంబు నియతిదాల్చి
సేవఁజేయును విడువక శీలగరిమ॥ ౮

గీ॥ కుడిబుజమువోలెఁ నిష్టుఁడు కులహితుండు
లక్ష్మిఁగలవాఁడు శూరుఁడు లక్ష్మణుండు
ప్రాణతుల్యుఁడు భక్తుఁడు పరమహితుఁడు
రామునకు సర్వలోకాభి రామునకును॥ ౯

గీ॥ అతని విడనాడి నిద్రింప డతని విడిచి
యిష్టమృష్టాన్నమునుదినఁ డిష్టపడఁడు
వేటకేగినఁ నతనిని వెంబడించు
రామఛాయయొ యితఁడని రాజులెన్న॥ ౧౦

చ॥ భరతుని లక్ష్మణానుజుడు భక్తినిబాయక సేవఁజేయుచూ
భరతుడు లక్ష్మణానుజుని ప్రాణసముండని యెంచుఁ నాత్మలో
కరమనురక్తిఁగల్గి క్షణ కాలమునైనను వీడఁబోని సో
దరులకుగల్గు మైత్రిఁగని తల్లియుఁదండ్రియు పొంగిరింపుగన్॥ ౧౧

వ. దశరథనృపాలుఁడు దనయుల దన ప్రాణంబులకంటెఁనధికంబుగ, గనుంగొనుచు చౌలోపనయనాది సర్వసంస్కారంబుల యుక్తకాలములఁ జఱపి యంతరిత యౌవ్వనులగు వారికి సత్వరంబుగఁ బరిణయమహోత్స వంబులఁ జరిపి యానందిచవలెనను కుతూహలంబునఁనాప్తులఁ బిలపించి సన్మానించి దనమనంబునఁగల యభిలాషఁ దెలిపి

గీ, రాఘవుల కర్హమైయొప్పు రాజసుతల
వెదకిఁగనుగొనిఁ దెలుపుడు వేడ్కమీరు
సఖ్యసంబంధములపట్ల సములువలయు
కనులఁగనుగొందు కళ్యాణ కార్యములను॥ ౧౨

—♦ విశ్వామిత్రాగమనము ♦—

వ. అనిఁ బలుకుచున్నయపుడు దౌవారికుండొకడు సన్నిధి కేతెంచి సవినయంబుగఁ జేతులుమోడ్చి జయంబువలికి “ రాజేంద్రా! మహా తపోధనుండగు విశ్వామిత్ర మహర్షి మన సింహద్వారమునకు విచ్చేసి భవద్దర్శనంబునకై యభిలషించుచున్నవాడని వక్కాణించిన విని భూపాలుండు దిగ్గునఁ గద్దియదిగ్గి యర్ఘ్యమును, పాద్యమును, గోవునుగొని విప్రవరులుతోడనరా వశిష్టసహితుడై యేగి బ్రహ్మ తేజోభిరాముడు పరమేష్టిసదృశుడు అగు విశ్వామిత్రమహర్షిం గను గొని తత్కాలోచిత దండప్రణామంబుల నర్పించి కుశలంబడిగి ”

గీ॥ అర్ఘ్యపాద్యాదులర్పించి యాదరించి
యబ్జజాతుని నర్చించు నమరవిభుని
చందమున హర్ష వశమున సంయమీంద్రు
పూజ్యపాదుని గనుగొని పూర్ణభక్తి॥ ౧౩

వ. దశరథమహారాజు చేతులుజోడించి యభిముఖముగ నిలువబడి "మహాత్మా మారట శతానందుడవు."

సీ. క్షత్రియుడైపుట్టి క్షత్రియ దేహంబు నిజతపోమయటంక నిహతిచేత
నిష్ఫ్రణతఁ జెక్కుచు నిర్మలబాడబ దేహంబువెడలించె దివ్యశక్తిఁ
నింద్రదవ్యయముగానియింద్రహీనముగానిచేయగఁదలపెట్టిచేయుపనుల
బ్రతిమాలిమాన్పెను బ్రహ్మయాదరమున ప్రతిసృష్టిఁ జేసెను ప్రభుతనెవడు॥

గీ. యతడె యతిథియై యరుదెంచె నరయనాదు
భాగ్యమేమని వర్ణింతు భవ్యతరము
గాధిపుత్రుని వర్ణింప గలుగువారు
గలుగరెవ్వరు శక్యంబు గాదుగాన॥ ౧౪

గీ. గాధిపుత్రుని కరుణను కాంచగలుగు
భాగ్యమబ్బెను బహుతపః ఫలమువలన
నవిత్రవంశంబు సత్కీర్తి సంయుతంబు
వాంఛలెల్లను సమకూరె వాసిగాను॥ ౧౫

గీ. అనుచు కరముల జోడించి యధికభక్తి
వినయవినమిత శీర్షుడై వినుతిఁ జేయు
దశరథాహ్వయు గనుగొని ధన్యతముడు
గాధితనయుడు బలికెను గరుణతోడ॥ ౧౬

వ. విశ్వామిత్రుడు దశరథునితో మాటలాడుట

ఉ. సేమమెనీకు బుత్రులకు సేమమెకాంతల కాశ్రితాళికి
న్సేమమెనీదు మంత్రులకు సేమమె రాజ్యరమావధూటికి
న్సేమమె విత్తసంతతికి సేమమె గోద్విజ బంధుకోటికి
న్సేమమె నీదుమిత్రులకు సేమమెగా సకల ప్రజాళికిన్॥ ౧౭

క. అతిథులను బూజసేతువె
యతిభక్తినిగొలుతె దేవతావళినెల్లన్
మతిమంతులైన మంత్రులు
హితవాదులెవారుఁ జెప్ప హితముల వినుదే॥ ౧౮

వ. అను విశ్వామిత్రవాక్యంబుల విని దశరథుండు వినయ వినమితుఁడై

క. అనఘాత్ములైన మీరలు
ఘనకృప మాభవనమునకు గ్రక్కున రాఁగన్
మన మతిసంతసమందెను
ఘనశుభములుఁ గలిగె సర్వకలుషము లుడిగెన్॥ ౧౯

క. ఘనకౌశిక తపనోదయ
మునఁబోయెను గాఢతమము మోదముఁ గలిగెం
ఘనబంధు చక్రమలరెను
మనమునఁగల కోర్కెలెల్ల మహిసిద్ధించెన్॥ ౨౦

వ. అని దశరథుండు వినయయుక్తముగఁ బలుకు వాక్యంబుల వినుచు విశ్వామిత్రుండు

క. అనఘు వశిష్టమునీంద్రుని
ఘనగౌరవమొప్పఁగాంచి కలకలనగుచుం
మునినాథ సేమమేగద
గనినాఁడను నిన్నుఁ జాల కాలంబునకున్॥ ౨౧

వ. అనవిని వశిష్టసంయమీంద్రుఁడు విశ్వామిత్ర మహర్షి కరంబు దనకరంబునఁబట్టి దనసేమంబు దెలుపుచుఁ నతని సేమంబుఁ దెలిసినంత విశ్వామిత్రుండు దశరథవశిష్టానుగమ్యమానుఁడై రాజభవనంబునఁ

దనకై యమర్చబడిన యాసనంబున సమ్యగుపవిష్టులైనవారల తోడఁ నుపవిష్టుండై యుండ దశరథుండు వినయంబున కౌశికమహా మునీంద్రునింగొని కరంబులు మోడ్చి

—♦ దశరథుని వినయవాక్యములు ♦—

ఉ. సూనులు లేనివాఁడు దన సుందరిపుత్త్రులఁ గన్న మోదమున్
వానలు లేక సస్యములు వాఁడఁగ వర్షముఁ గన్న మోదమున్
స్థానగఁ గోరు సన్నిధులు గ్రక్కునఁ గాంచిన గల్గు మోదము
న్మానసమందుఁ గంటిఁ గద మాన్యుఁడ నీవిట కేగుదెంచినన్॥ ౧౨

ఉ. కామిత మేమిఁ గల్గినను గ్రక్కున దాచక వేగఁ జెప్పుమీ
భూమిసమస్తమైన మఱి భూరిధనంబులనైన తెంపున
న్నామకమైన ప్రాణముల మత్తగజాశ్వరథాళినైన నే
నేమరకుండ నిచ్చుటకు నెంచితి సంశయమేలఁ గోరుమీ॥ ౧౩

క. మహినేలినావు తొలుతను
మహితర్షివియగుచు పిదప మహిమాఢ్యుడవై
విహిత తపోవిభవంబున
మహితబ్రహ్మర్షివగుచు మహి వెలసితిగా॥ ౧౪

ఉ. పావనమూర్తి నీవు నను భవ్యునిఁ జేయగఁ నెంచి సత్కృపన్
దైవము భంగివచ్చితివి ధన్యుడనైతిని నాదు తాతలుఁ
న్బావనులైరి నాతపము బండెను భవ్యశుభంబుఁ గల్గె భూ
పావళిలోన మాదృశుడు చాల్పడ నేరడొకండు కౌశికా॥ ౧౫

క. అడిగిన లేదనువాఁడిత
డడుగక యేయున్న హాయి యడిగిననితడే
యడియాసఁ నివ్వకుండినఁ
గడు తేలికయగును గాదె ఘనబృందమునన్॥ ౧౬

క. అనితలచి యడుగకుండకు
మనఘాత్ముఁడవీవు యేది యడిగిననైనన్
వినయంబునఁ నర్పించెదఁ
ననుమానముపీడియడుగు మతికృపచేతన్ ॥ ౨౭

క. అడిగినది యడిగినపుడె
కడువేగముతోడఁ నివ్వ గడగితిఁ నసఘా
వడియడుగము రఘువంశజు
లిడకుందురె యర్థి యడుగ నేదియునైనన్ ॥ ౨౮

ఉ. మారట బ్రహ్మవీవునను మాన్యునిఁ జేయఁగ వచ్చినావుగా
కారయ నీకశక్యముల నన్యలు దీర్పగఁ జాలియుందురే
కారుణి కాగ్రగణ్యయిక గావుసుకార్యముఁ జెప్పివేగమే
వారనిశక్తిఁ జేసెదను వాంఛితమెట్టిదైన గట్టిగా॥ ౨౯

వ. మహాత్మా! సంశయింపకుము. వాంఛితమునుఁ జెల్పుము. నీవేదికోరి
నను లేదన కొసంగెదననిఁ బలుకు దశరథ వాక్యంబులువిని కౌశికుండు

—♦ విశ్వామిత్రుని సంభాషణము ♦—

చ. వికసిత వక్త్రపంకజుడు విస్మిత దేవమునీంద్ర సంచయ
ప్రకటిత చారుచర్యుడు తపః ప్రతిభాయుతుడా మునీంద్రుడ*
సకల గుణాఢ్య దానమున సత్యశమంబుల నీమహాన్వల
న్నకరముగాగ గెల్చితివి సువ్రతధీరవశిష్ఠ శిష్యుడా॥ ౩౦

ఉ. వేడినదేదియైనఁ గృప వేగమసిచ్చెదఁ నంచు బల్కుటఁ
న్వేడగఁ బూనినాడనిట వేడబమేమియు లేదు నామదిం
బోడిమిమించు కోరికను భోరునఁ జెప్పెద దానినిచ్చితే
నాడును బొంకడంచనెడి నవ్యయశస్సునుబొందు మూధరన్ ॥ ౩౧

ఉ. చేయఁగ నెంచి యజ్ఞమును చెన్నుగ దీక్ష వహించియుండఁగా
మాయలనేర్చు రక్కసులు మామక యజ్ఞవిఘాతకృత్యము
ల్జేయదలంచి చేరుదురు చెన్నటిమూకలతోడ క్రూరులై
పాయక నస్త్రశస్త్రముల పల్మరుఁ గొట్టుచురయ్య పార్థివా॥ 3౨

క. నెత్తురు పేకుల ముంచుచు
మొత్తుచు వెన్నముకగముల మొరటులు ప్రేవుల్
కత్తులచే బెకలించుచు
మిత్తికి బలియిత్తురచట మిడిశికెడిమునులన్॥ 33

క. మారీచ సుబాహులునా
ఘోరాసురు లనుజులరయ ఘోరాకారుల్
దూరీకృత సౌజన్యులు
పారీణులు శస్త్రతతుల పటు బలశాలుల్॥ 3౪

ఉ. వారలుజేయువిఘ్నముల వారనిభీతిని యిల్లువీడినే
నారయనీదుసన్నిధికి నత్యధికాశను వచ్చినాడఁనో
ధీర కకుత్స్థవంశ్యవర దీక్షవహింపగ బోవువాడ నా
కోరికదీర్చిబంపుమిఁక కోరిక దెల్పెద పార్థివోత్తమ॥ 3౫

క. పాపాత్ములైన దైత్యుల
శాపంబున సమయజేసి శమనునిపురికి
న్బోపుచ్చఁగలనుగాని
కోపించుటయెట్లు దీక్ష గొనియుండుటచే॥ 3౬

—♦ విశ్వామిత్రుని కోరిక ♦—

గీ. ముద్దుమొగమున ముంగురు లొప్పరయువాని
పిల్లకూకట్ల మురిపెంపు పెంపువాని
రాముురఘురాముసద్గుణా రామువారు
కమలదళనేత్రు నీసుతుఁ గరుణబంపు॥ 3౭

గీ. పూర్ణచంద్రుని ముఖమున పూనుకువాని
కంజమిత్రుని కాంతిని గెలచువాని
సోమశేఖరు పోలించు సొగసువాని
విధికివిద్దెల గరపెడి విధమువాని॥ 38

శా. నాచేరక్షితుడైన రాముడలనా నారాక్షసానీకము
న్వాచాగోచర విక్రమక్రమమున న్వ్రాతంబు వృత్తంబుల
న్నీచాధః కరణ ప్రవృత్తిదునుము న్నిర్నిద్ర భావంబునన్
ధీచాతుర్య సమార్జితాస్త్రపటలో ద్దీప్తాత్మతేజః ప్రభన్ 39

గీ. నీసుతుని చేతవారలు నిజముగాను
జత్తురితరులచేవారు జావరధిప
కమలమిత్రుడు గడ తేర్చు గలుగంగా ది
గాఢమైనట్టి తమమును గడియలోన॥ 40

క. బలయుతులు ఖలులు వారలు
పలువిధముల పోరిపోరి పటుగర్వమునన్
పులివాతబడ్డ కుక్కల
వలె జత్తురు సకల దాన వావళి ...డన॥ 41

గీ. బాలుడీతడు చాలడు చాలడనుచు
జాల జింతింప బనిలేదు చాలునితడు
ఫాలలోచనునైనను బారదోలు
బాలసూర్యుడు తమమును బాపునట్లు॥ 42

గీ. ఈమహాత్ముని నెఱుగుదు నిష్ఠ తేజు
రాజశేఖరు సత్య పరాక్రముని వ
శిష్టు డెరుగును తేజస్వినిద్దుడగుట
నీతపస్థితులందరు నెఱుగగలరు॥ 43

చ. శపథముఁ జేసిచెప్పెదను శక్తియుతుండగు నీసుపుత్రునిం
దపనసమాన విక్రముని తథ్యముగెల్చెడి వారలుండబో
రపగతలోక దృష్టిగల యంధత మస్తతి గెల్వఁ నేర్చునే
తపనుని యుగ్రతేజమును తస్కర మస్కరకోటి కూడినన్॥ ౪౪

క. యీ యుపకారము సేయఁగఁ
జేయుదు నీసుతున కేను శ్రేయస్తతుల
న్వేయును జెప్పఁగ నేలా
శ్రీయుతుడై కీర్తిఁగాంచు శ్రీరాముని బంధుడై॥ ౪౫

గీ. రామునాతోడఁ బంపుము రాజచంద్ర
సంశయింపకు గలుగును సంతసంబు
సూర్య చంద్రములుఁ గలదాక సుతుఁ కీర్తి
జగమునను నిల్చు చింతింప జనదు నీకు॥ ౪౬

గీ. నీదుగురువరునడుగుము నీదుమంత్రి
వరులనడుగుము రాముని నాదుబంపు
మనినఁబంపుము లేకున్న నలుగువాడ
మాటదప్పకుమర్యాద మహిని నిలుపు॥ ౪౭

క. దశరాత్ర నియతినుండెడి
దశజన్మముఁ గాచుదనుజ దండన జేయు
న్వశవర్తులగును జగములు
దశరథదయసేయవయ్య తనయుని వేగన్॥ ౪౮

క. కాలముఁజరుగక మును పే
బాలుని నాతోడబంపు పరమాప్తుడవై
మేలొనరించెద నమ్ముము
చాలును నీసుతుడు నన్ను చతురత గావన్॥ ౪౯

—♦ పుత్రప్రేమానుబద్ధుఁడగుదశరథునిస్థితి ♦—

ఉ. కౌశికవాక్యకంటకము కర్ణవిభేదముఁ జేయదుస్సహా
వేశితశోకమోహముల వేగమునఁ గ్లితమానసాబ్జుఁడై
లేశము తెల్విनొందగను లేకను పుత్రునిమీఁదిసత్కృపా
పాశనిబద్ధుఁడై మునిని బంపఁగ నెంచెను సూస్యహస్తుఁగాన్ ॥ ౫౦

క. మునిపలికినవాక్యంబుల
వినిగాడ్డలిచేతఁగూలు విటపముభంగి
న్ఘనశోకవివశుఁడగుచును
జనవిభుఁడటఁ గూలెధరణిఁ జడమతియగుచున్ ॥ ౫౧

క. ఒక్కముహూర్తము మూర్ఛను
ద్రెక్కొనివే తెలిసినృపతి తెంపునసుతుపై
మక్కువకలిగినకతమున
గ్రక్కున కుశికాత్మజాతుఁ గనుగొనిపలికెన్ ॥ ౫౨

క. విశ్వామిత్రుల నడపగ
విశ్వామిత్రుండుగోర విశ్వేశ్వరుని
న్విశ్వామిత్రతనొందగ
విశ్వేశుఁడునాస్తివాక్య విసరముఁ జూపెన్ ॥ ౫౩

—♦ దశరథుఁడు రాముని బంపనగుట ♦—

క. రాముడు పదిరెండేడుల
కోమలబాలుండు చూడు కోణపహతికై
యేమని యడిగెదు జెపుమా
రామునినే నివ్వఁజాల రమ్యగుణాఢ్యా ॥ ౫౪

క. ఆటల పాటల దవులును
పాటవమేమైన గలదె పశిబాలునకు
న్నాటలు పెక్కుగఁ నేలా
సూటిగ నేనివ్వఁజాల సొంపుగఁ బొమ్మా॥ ౫౫

క. పదియారేడుల లోపలి
సదమల బాలుండు పద్మ సమనేత్రుండు
న్మదయుతుల రాత్రిచరులను
మదమణచఁగఁ జాలడనుచు మనమున గనుమీ॥ ౫౬

క. పాలుఁగారెడి బుగ్గల పసుపువాడు
ప్రొద్దుగ్రుంకిన నిద్దుర బోవువాడు
పరుపుమీదనె పదముల బరపువాడు
బాల్యచేష్టల లోలుడై పరగువాడు॥ ౫౭

క. అరువది వేలేడులుఁ జనఁ
నరుదుగనేఁ గాంచినాడ నరనుత సుతుల
న్వరహితగుణ గణుడవునీ
వరమరలేకుండ నిటుల నడుగగ దగునే॥ ౫౮

గీ. మహితగుణధాము రాముని మాన్యచరితు
నిముసమైనను విడనాడి నిలువఁగలనె
నాదు దైవము నీవని నమ్మినాడ
రాము గొనిపోవఁ గడగకు రమ్యశీల॥ ౫౯

క. రాముని దోడ్కొనిపోవగ
నీమనమునఁ దలతువేని నేనీతనితో
సామజ బృందంబులతో
సామంతుల తోడఁగూడి సరగున వత్తున్॥ ౬౦

సీ. అక్షౌహిణీసేన యలరారు నాయెడ నాసేనతోఁ గూడి యరుగుదెంచి
నీయజ్ఞమును గాచి నిర్జించి యసురుల నీమెప్పువడసెద నిజముగాను
శస్త్రాస్త్రములతోడ శంబరుదలపడి శక్రునిమెప్పించు శక్తివినవె
యల వశిష్టునిదయ నలరిన శస్త్రాస్త్ర సమితిజూపించెద సమరము
నను

గీ. మేననసువులుగలదాక మెలగువాడ
మంత్రులద్భుత శక్తులు మహిత గుణులు
వివిధ శస్త్రాస్త్రవిదులైన వీరభటులు
గలరు నాచెంత వారితో గదలువాడ॥ ౬౧

ఉ. చివ్వకుకాలుద్రవ్వు ఖల చేష్టితు లెవ్వరొ పేరులెట్టివో
యెవ్విధి యజ్ఞముల్చెరుప నేవిధి వత్తురొ యెట్టివారలో
యెవ్వని బుత్రులో యసురు లేగతి యజ్ఞము పాడుసేతురో
యెవ్విధి వీరిజంపదగుఁ నేర్పడఁ జెప్పుము తాపసోత్తమా॥ ౬౨

క. అనవిని నరపతిఁ గనుగొని
మునిబలికెను నిర్జరారి ముఖ్యుఁ గ్రూరున్
ధనదునితమ్ముని రావణు
విని యుంటివిగావె వీరు విశ్రుతు నీచున్॥ ౬౩

గీ. బ్రహ్మయిచ్చిన వరముల బలియుడగుచు
సకలలోకులఁ బాధించి సాహసమున
దయయు సత్యంబు ధర్మంబు దలపఁబోక
పరులవనితలఁ గూడును పతులగూల్చి॥ ౬౪

గీ. దానుగాబోడు యజ్ఞ విధ్వంసమునకు
బంపు మారీచు వీరు సుబాహు సంజ్ఞ
సుందపుత్రులు వీరలు శూరవరులు
మాయలెరిగిన నీచులు మహితబలులు॥ ౬౫

గీ. తాటకాసుతులును వీరు తమకు తగిన
దానవావళి తోడుత దరలివచ్చి
మలినవస్తువులెల్లను మహితముగను
విసరి విప్రులఁ బరిమార్చి విరసులైరి॥ ౬౬

ఉ. మాయలనేర్చురక్కసులు మాంసమురక్తము వ్రేవులస్తులున్
వేయుచు హోమకుండమున వేమరు హవ్యసమిత్కుశాదులం
మాయురెదోషయుక్తముల మత్తతఁజేయుదురన్నిభంగులం
సాయకవర్షముల్గురిసి జంపుదురుత్తమ విప్రకోటులన్॥ ౬౭

చ. మునివరుఁడాడుమాటవిని మూర్ఖులతో కలహంబుఁ జేయఁగా
ఘనమగుభీతిచేబహు వికారములెన్నియొ చిత్తమందున
న్గనబడ దేహమత్యధిక కంపమునొందెను స్వేదమబ్బెయే
మనఁగనులేకకొంతవడి యట్లనెయుండెను రాజుభీతుఁడై॥ ౬౮

వ. అంతదశరథుఁడు పుత్రమోహమున సత్యధర్మముల నరయక విశ్వామిత్రు నవలోకించి

చ. మునివరయేటిమాటలివి మూర్ఖతసింగముతోడ లేడులే
వనముననైనఁబోరుటకు బాల్పడఁగల్గునెప్డులేయడ
న్మనమలరంగబెబ్బులుల మానుగగెల్వఁగఁజాలియుండునే
ఘనునిదశాస్యుతద్భటులఁగన్నులఁగాంచగరాముఁడోర్చునే॥ ౬౯

క. రావణునెఱుగనివారలు
భూవలయమునందుగలరె భువనములెల్లం
రావడిబెట్టెనుగాదే
నావశమె వానిగెల్వ నాసుతువశమే॥ ౭౦

క. నాపాలిదైవ రాయడ
నీపాదములంటువాడ నిరుపమకీర్తిన్
నాపాపని కరుణింపవె
యాపాపులమీఁద మమ్ము నంపకు మెప్పుడున్ ॥ ౨౧

క. సురవిభుఁడు మొదలుగాఁగల
సురసంఘము లెల్ల బారి సూఱెలఁడాగన్
పరజీవహరుని రావణు
వరగర్వితుఁ గలనఁ గెలువ వశమా నాకున్ ॥ ౨౨

సీ. వీరలోకంబున విఖ్యాతుఁడై యుంట బ్రహ్మవరముచేత ప్రబలియుంట
పురుహూతుఁ బట్టిన పుత్రుని గలుగుట సహజవిక్రములైన సహజులుంట
వింశతికరముల వీరుల మొత్తుట పదితలలను గలిగి బరగుచుంట
లోకంబులను నెల్ల లోఁగడిబెట్టుట కులుమపత్నులతోఁ గలసియుంట
గీ. గలన నెదిరించు వాఁడెందు గలుగకుంట
కారణములు గాఁగల్గును గాకనాకు
వయసు చెల్లుట పుత్రులు వదలలేని
బాలురై యుంట రాజుల బవరమునకు ॥ ౨౩

గీ. తాటకాసుతు లిరువురు దలపడగని
వీర్యయుక్తులు శూరులు వినితయశులు
వారి రణమునఁ నెదురించు వారుఁగలరె
బాలు నిమ్మని యేరీతి బలికెదీవు ॥ ౨౪

గీ. పిరితోడను బోరికి వెరువకుంగ
తనదు మంత్రులతోఁ గూడి తథ్యముగను
రావణుండేగుదెంచును రణమునకును
వాని బోరికి నిలచెడి వాఁడుగలఁడె ॥ ౨౫

సీ. ఇట్టికష్టంబు నాకేల నిపుడె నేను
రామరాముని బంపనుఁ రణమునకును
వానితోడుత మాకేల వైరమయ్యె
మమ్మువిడనాడి పోవయ్య మహితచరిత॥ ౭౬

గీ. ఎగిరిదాటుము సాగర మీావెయనిన
మోయలేనట్టి బరువును మోయుమనిన
దినగలేనట్టి యన్నంబు దినుమటన్న
నెట్లు సాధ్యంబు నీవిట నెంచిచెప్పుము॥ ౭౭

వ. అని

క. జనపతి పలికిన పలుకులు
విని మటమటలాడి తపసిఁ వికటభ్రుకుటిన్
గనుగవ నిప్పులు గురియగ
ఘనముగ నెయ్యిబోయు మండు గాధాగ్నివలెన్॥ ౭౮

ఉ. ఎండినచింతకట్టియల నేపగురాశినిమండునగ్నిలో
దండిగనాజ్యముంచగనె భగ్గనె శేగెడిమంటబోలిదా
చండతరాగ్రహంబునను జంగమకోటికిభీతిగొల్పియు
ద్దండులగుండెఝల్లనగ దారుణభంగిమ మునీంద్రుడిట్లనున్॥ ౭౯

—♦ విశ్వామిత్రుని రోషవాక్యరచన ♦—

వ. ఆహాహా దశరథరాజా! నామనంబున సంశయించినటులనె నీచరితంబతిదుష్టమైనది. నీధైర్యసాహసంబుల పరశురామునిదాడిని జగంబువినినది. వశిష్ఠర్షి చిత్రవాక్యంబులపిని నీవు సుగుణుడవనిదలచి మోసపోతిని. గనుక నేనిట్టి మహాత్ముల సన్నిధి నవమానింపబడితిని.

శా. ఓరీ నాల్కలునీకు రెండటరలేరో పెద్దలిచ్చోటునన్
మారాడంగను నీకు జెల్లెగదరా మర్యాద బోనాడెదే
యేరానీవలె బొంకువాడు గలడా యీ సూర్యవంశంబున
న్వైరైనన్వినలేదె కర్ణయుగళి న్వేగ్మి హ్వారిశ్చంద్రునిన్॥ ౯౦

శా. నీవే పుత్రుల గన్నవాడవటరా నీవిట్లుబొంకంగనే
లేవేకార్యముఁ జేయుమార్గములు మేలే యీ క్రియల్నిల్చునే
నీవే యిచ్చెదనంచు బల్కియిటుల న్నిర జ్జ్వరజ గూడి యీ
త్రోవంబల్కుట నీకు పాడియగునా దోసంబు రాకుండునా॥ ౯౧

మ. వినుమీ మూర్ఖుడవీవు మూఢుడవు సావిత్రుండవై యేవిధిం
జననంబందితి పద్మజాతు ధిషణా జాడ్యంబుగా కేమగు
జ్జనునే రాముడునీకు బుట్టుటకునే జాలించి పోనెంతునే
గనుమీ తప్పుల కుప్పఁ బద్మజునినే గాఢంబు పీడించెదన్॥ ౯౨

మ. నిను సృష్టించిన వానిముందు జడుని న్నిర్భీతునిం వృద్ధుని
న్మనమందేమియు నూహలేని విధినే మర్దించి శిక్షించెద
న్ఘనమౌ బాధల బెట్టువాడ తుదినిఁ న్గాంక్షింపుమీ శ్రేయమీ
వనయంబొప్పగ బంధు సంఘముల తోనానందము న్బొందుమీ ౯౩

గీ. దాతవని నిన్నుఁ జేరుట తప్పునాది
తగిన దండన జేసితి ధన్యమతివి
వచ్చినట్టుల బోయెద వనమునకును
శుభము లెల్లను బొందుము సూర్యకులుడా॥ ౯౪

క. చూపర గుండెలు వగులగ
తాపముచే నృపతి మిగుల తహతహ పడగా
కోపము హెచ్చిన మునిపతి
చూపట్టెనువిలయకాల శూలినిబోలెన్॥ ౯౫

వశిష్ఠ మహర్షి హితబోధ

చ. అపుడు వశిష్ఠుఁడిట్లనియె యార్యజనస్తుతనీకు బాడియే
తపనునివంశమందునను తత్త్వవిదగ్రణివౌచుబుట్టియీ
తపసిని రుద్రసన్నిభుని తాపసవంద్యుని బ్రహ్మతేజుని
న్విపులతపోభిరాము నిటువీడెదె లేదసబొంకనేర్చితే॥ ౮౬

ఉ. చంద్రమతీశుతోఁనితడు సాటిగసత్యముబల్కువాఁడనే
సాంద్రయశోవిశాలుఁడవు సత్త్వగుణాఢ్యుఁడవీవె బొంకఁగా
నింద్రియలోలుఁడెవ్వఁడిటు నేగతిబొంకఁడొ వేగఁజెప్పుమీ
యింద్రసమానవైభవుఁడ హేయవచోగతినీకుజెల్లునే॥ ౮౭

ఉ. ఆడినమాటతప్పెదవె హర్షమెతప్పనెనీకుపాడియే
తోడినృపాలశేఖరులు దొడ్డగనవ్వరెయోడకోఁడన
న్నోడనెయిచ్చువాఁడనని ఘోరముగాగనుబల్కిపిమ్మట
న్నోడిమిలేదుపొమ్మనిన నోవునెనిల్చునె కీర్తిభూవరా॥ ౮౮

సీ. నిజకీర్తిచంద్రిక నిఖిలలోకంబుల నిర్నిద్రవృత్తిని నిల్పినావు
వసుమతియంతయు వైభవముననేలి వీరవిక్రమకేళి వెలసినావు
సంపూర్ణదక్షిణా సహితంబులైనట్టి సర్వయజ్ఞంబుల సలిపినావు
సత్యంబుధర్మంబు సతతంబువిడువక సాధుసంస్తుతినంద జాలినావు

గీ. సాధుజనులెల్లనీచెంత సంతసముగ
సరసపూజలసంతోష సహితులగుచు
చెలగుచుండెడి విభవంబు జెప్పనేల
నెటులబొంకెదవయ్యయో యెఱుగరాదు॥ ౮౯

సీ. కౌశికుఁడనగను గౌరీశుడేయన్న నీనాలుకేయెట్లు నేర్చెఁబొంక
మహినిగాధేయుడే మాధవుఁడనియన్న నీనాలుకేయెట్లు నేర్చెఁబొంక
కౌశికసృష్టియె గణనీయమనియన్న నీనాలుకేయెట్లు నేర్చెఁబొంక
త్రైశంకవంబును దగురీతిబాగడెడి నీనాలుకేయెట్లు నేర్చెఁబొంక

గీ. తగునె నీవిత డడుగని తరుణమందె
యేమిగోరిన నిచ్చెదఁ నేనటంచు
బలికియీంతడునినుగోరఁ బార్థివేంద్ర
జేయలేనననిజెప్పుట జెల్లునయ్య॥ ౯౦

సీ. చేసెదననిబల్కి చేయఁకనున్నను వచ్చుఁనిష్టాపూర్త వధమునీకు
తగినపాత్రమునందు దానముఁజేయమీ దాతవైయొప్పవు ధర్మశీల
తాతలనడవడి తలపకుండగనీవు సత్యమువీడెదె సత్యమూర్తి
పుత్రమోహాముచేత ప్రజ్యావమానంబుఁజలుపగఁజాలుచెసత్సమజ్ఞ

గీ. గాధిపుత్రుడురక్షింప గలననెదిరి
నీదుపుత్రునికో బోర నేర్పురావ
ణునకునైన గలుగదు సూను నుచితముగ
బంపి కీర్తిని బడయుము పార్థివేంద్ర॥ ౯౧

సీ. సకల ధర్మంబుల జాలింపఁగాఁనెంచు పుత్రుపై మోహంబుబూనువాడు
గురువులనైననుక్రూరత దూషించు పుత్రుపై మోహంబు బూనువాడు
దైవమునైనను దలచును దిట్టగ పుత్రుపైమోహంబు బూనువాడు
సత్కీర్తిగలిగించు సత్యముఁవిడనాడు పుత్రుపైమోహంబు బూను
వాడు

గీ. నీషణముల మూడింట బుత్రీషణంబె
చాలహెచ్చని దలపుదు జనులు మిగుల
మోహపాశంబుఁ జ్ఞానాసి మొదటిదాక
గోయఁగలవాడె పుడమిని గొప్పవాడు.॥ ౯౨

గీ. నీవెపుత్రుని పైప్రేమ నీటివిడువ
శాస్త్ర పాండిత్య మంతయు శ్రమయెగాదె
నిన్నుఁగనుఁగొను వారెల్ల నియతముగను
నీతివిడుతురు పాపంబు నీకుగలుగు॥ ౯3

వ. వినుము. మనుజుడెప్పుడును దుష్టేంద్రియాశ్వములకు స్వేచ్ఛా విహారమునొసగక నీతి ఖలీనా కర్షణమున నియత మార్గసంచరణము నొసగవలెను. దారేషణ, ధనేషణ, పుత్రేషణముల శక్తిప్రబలమైనది. వానిని స్వవశమున నుంచుకొనుటకు చిత్తంబును స్వాయత్తము నొన రించుకొనవలెను. నీవు విశ్వామిత్రుని సామాన్య మునినిగా దలచు చున్నావు. నీపుత్రు నీతనితోఁ బంపినఁ నేమి కీడుమూడునోయని భీతిల్లు చున్నవాడవు. విశ్వామిత్రుడన నెట్టివాఁడో జెప్పెదనువినుము. యీతడు

ఉ. రూపముఁదాల్చు ధర్మమొకొ శూరుఁగ విక్రమమిట్లు బుట్టెనో
తాపములేని సూర్యుడో ని దానమొ విశ్వవివేకరాశికి
న్దాపము బాపు చంద్రుఁడొకొ తత్కరుణాశ్రిత మానవాళికి
న్దాపస రూపకల్పకమొ తత్వబుభుత్సుల పాలిధాతయో॥ ౬౪

వ. యితండు నిజసామర్థ్య విశేషంబున సమస్త దేవతలను, సమస్త మహామునులను సంతృప్తి నొందించి మెప్పించినవాడు. శతానందు డితని సన్నిధికి విచ్చేసి హితబోధఁజేసి కోరిక లొసంగినవాడు. బ్రహ్మ తేజో విరాజితు డద్వితీయ తపశ్శక్తి సమన్వితు డీమహానుభావు డాగ్రహించిన నాపువాడెవడును లేడు. దయఁజూచినఁ గలిగించలేని శుభోదర్కమేమియును యుండదు. మరియు దక్ష ప్రజాపతికి బహు మంది బుత్రికలు కలిగిరి. వారిలో జయా, సుప్రభాయను పుత్రికల కిరువురికిని వారి భర్తయగు భృశాశ్వునకును జనించిన సంతానమంతయు బహుశాస్త్ర రూపంబున విరాజిల్లుచున్నది. యయ్యదియంతయు నితని తూణీరంబున నియతంబుగ నర్పించబడుచు సర్వకాల సర్వా వస్థలయందు నితనికి జయావహమై యుండునుగాన సంశయింపక నీమహానుభావునితోఁడ నీపుత్రరత్నంబగు శ్రీరామచంద్రమూర్తిని బంపుము. భయపడకుము. నీపుత్రున కీతడు శుభోదర్కంబుల ననేకంబుల

నొనరించగలడు. నీవీరహస్యంబును హృదయంబునఁ గీలుకొలుపు కొనుము. నీపుత్రుడు సర్వ విజయాభిరాముడు. సర్వతేజోధికుడు. దేవ దానవ మానవ తాపస తపశ్శక్తులన్నియు నీపుత్రుని సన్నిధిని పర మాణు కల్పములు. నీపుత్రుడు సంకల్పించినదాని నాపువాడు సమస్త భువనంబులను లేడు. జాగుజేయక సమర్థిత సత్యవాక్యుడవుగమ్ము. యీగాథేయుడు

క. నవనవముగ నస్త్రంబుల
భవవిక్రముడితడు సృష్టి బరపును సుమిత్రా
సవనము గావగ రాముని
నవలీలను బంపవయ్యా హర్షము గలుగున్॥ ౭౫

క. తలపకు మీతనకార్యము
సలుపగ లేడీతడనుచు సత్యము సుమిత్రా
పలువిధముల నీసుతునకు
గలిగించగ శుభము నితడు గ్రక్కున వచ్చెన్॥ ౭౬

—♦ శ్రీరాముని విశ్వామిత్రున కర్పించుట ♦—

వ. దశరథుడు వశిష్ఠ వాక్యంబులువిని, దనమనంబునగల సంశయంబులన్నియు గురువాక్య గౌరవంబున విడనాడి దా ననిన మాటలు యుక్తంబులు గావనియు, విశ్వామిత్రుడమిత శక్తి సంపన్నుడనియు, దనపుత్రుండు మానవమాత్రుండు గాడనియు, సత్యమును విడనాడుట దగదనియు, దలచి రుద్రునివలె మండిపడుచుండు విశ్వామిత్రు నవలోకించి

క. అనఘుడు దశరథుడప్పుడు
వినయముతో మునినిజూచి విశ్వామిత్రా
గొనిచనుము, రామునిప్పుడె
గనుగొనుమి కరుణతోడ కంజజసముడా॥ ౭౭

వ. మహాత్మా! గాధేయా! నీమహిమ నెఱిగియు పుత్రమోహము న సర్వమును మఱచి యవాచ్యంబుల బలికితిని. యరువదివేల సంవత్సరంబులకు నేనీ శిశువుల బడసి వీరల నాప్రాణంబులకంటె నధికంబుగ గనుగొనుచు సర్వకాల సర్వావస్థలయందును విడువక తదేకపరాయణుండనై యుండియుండుట నిట్టివాడనైతిని. పుత్రమోహము వివేకమును దుడిచివేసినది. గురూపదేశంబున వివేకోదయమైనది గావున నానుడులను క్షమించి నాయజ్ఞతను మన్నించి రఘుదిలీపాదులగని నన్ను మన్నింపుము. తుదకైన నీకోర్కెను దీర్చితినిగాన నాగ్రహము ను విడువుము. నాపుత్రుని, నాపుణ్యరాశిని, నాభాగ్యపదమును, నాసర్వస్వమును నాప్రాణాధికునిగొని చనుము. కాలము మించకుండ నీవు సంకల్పించిన యజ్ఞమును సకాలమున నిర్వహింపుము.

గీ. అనుచు రాముని బిలిపించి యనియె నిటుల
వినయ వినమిత శీర్షుడై వినయ ఘనిశి
గొనుము రాముని లక్ష్మణు గోర్కెలలర
చనుము సవనంబు దీర్పగ సదనమునకు॥ ౯౦

వ. మహానుభావా! నీవు రామునిమాత్రము కోరితివి. నేను రామలక్ష్మణుల నిరువుర నొసంగుచున్నాడ. నిది యర్థి కోరినదాని కంటె నధిక మివ్వదలచి కాదు సుమీ, వీరిరువురు శబ్దార్థముల వలెను. చంద్ర చంద్రికల వలెను, పుష్ప పరిమళముల వలెను, విడదీయ శక్యమగువారలు గారు. గావున నొసగుచున్నాడ. వీరిరువురిని గొనిచనుము. నను సత్యవాక్యునిగ ననుగ్రహింపుము. అని బలికి యా సభకు దన యంతఃపురమునుండి పతివ్రతా తిలకమగు కౌసల్యాదేవిని రప్పించి విశ్వామిత్రుని కోరికయు, దనయజ్ఞ వాక్యంబులను వశిష్ట మహర్షి హితబోధను వచించిన కౌసల్యాదేవి వినయంబున రాఘవుల కర్థుల

కివ్వదగని దేదిగలదు. సత్పాత్ర దానంబున నేనును కృతార్థురాలను.
అని వచించెనంత దశరథుండు

ఉ. రాముని లక్ష్మణుం బిలిచి రమ్యగుణాఢ్యులు తల్లిదండ్రులు
ద్దామశుభాశిషంబులను తద్దయు బల్కిరి మంత్రవత్తుగా
క్షేమముఁగూర్చు సద్విభుల శిష్ట తపస్వి యరుంధతీశుఁడా
కామన మానరూపులకు గట్టిగ దీవనలిచ్చె ప్రేమతోన్॥ ౯౯

వ. దశరథభూవల్లభుఁడు

గీ. ముద్దుబిడ్డను రామును ముద్దులాడి
మీదచెయివైచి చెక్కిలి మిగులనొక్కి
శిరముమూర్కొని చిన్నారి శిఖను పుణికి
కౌఁగలించెను కసువేడ్క కలువుదీర॥ ౧౦౦

గీ. దశరథేశ్వరుఁ డప్పుడు తనయుకరము
గుశిక పుత్రునికరమున గూర్చికరుణ
గలుగఁజేసెడి మాటల కాశ్యపీశు
డనియె సీతని రక్షించు మార్యవినుత॥ ౧౦౧

క. అతిశుభ శకునంబులు
మతిమంతులుఁ బొగడఁగలిగె మహిమాఢ్యనితోన్
జితచిత్తుఁడేగె రాముడు
కుతుకముతో లక్ష్మణుండు సూరిమిత్రోపేతున్ ౧౦౨

సీ. ముందు కౌశికముని ముఖ్యుఁడేగుచు నుండఁగ రము చాపంబు
గ్రాలుచుండ
తరుణార్క యుతమౌచు వనరువారిజపుష్పగుచ్ఛము గ్రాలఁగ గూడితపసి వెంట
భూషణ భూషిత భూరి విగ్రహకాంతి దశదిక్కులను చూసుఁ దనరుచుండ
పురపుననంబరి పురుషులు మగువలు గనుల మనంబుల గలయబంప

గీ. ముద్దులనుగూర్చు జనపము ల్మొరియుచుండ
పూల దనమీద జల్లగ పూవుబోండ్లు
తల్లి దండ్రులుకనుమేర దనసుజూడ
రాముడానంధాముడు రమణజనియె॥ ౧౦౩

చ. అరుగగ కొంతదవ్వుముని యారఘు రామునిగాంచి వత్సనీ
కరమున నీరమున్గొనుము కాలము బుచ్చకు నీకునిప్పుడే
యరుదగువిద్య నిచ్చెదను పరాజయమెచ్చట గల్గబోదువా
సరమణిబోలె లోకమున శాశ్వతకీర్తి వహింతు వెప్పుడున్॥ ౧౦౪

క. బల యతిబలలను
సలలితములగుచునున్నయీ సాత్వీక విద్య
ల్గలిగించును ధీబలముల
నలయిక యాకలియు డప్పి యలవడ దెప్పుడున్॥ ౧౦౫

క. బలతుల్యులుండ రెక్కడ
నలవడుధీమహితశక్తి యాశ్చర్యముగన్
సులభంబుగజయమబ్బును
కలిగిన విని యజునివలన గమలదళాక్షా॥ ౧౦౬

గీ. దానపాత్రుడవీవను తలపుగలిగె
గొనుముగుణములరాశివి కోమలాంగ
నేనుధన్యుడనయ్యెదనీకునిచ్చి
గానవేగమగొనవయ్య కమలనయన॥ ౧౦౭

క. యీవిద్యలు నావలనను
నీవిప్పుడు నేర్చిమదిని నిపుణతతోడన్
భావమునను పలుమాఱులు
భావింపుముదీనివలన భవ్యతగలుగున్॥ ౧౦౮

చ. అనవిని యాచమించి శుచియై గొని మంత్రయుగంబు భక్తిమై
వినయత, జుట్టునం దిరిగి విశ్వవిధిజ్ఞుని యాదరంబునన్
ఘనమగు తేజునం దివిరి గ్రక్కున వందన మాచరించియా
మునియును వారలిద్దరును ముచ్చటలాడుచు బుచ్చిరా నిశిన్॥ ౧౦౯

క. జలజాప్తునికిరణంబుల
వలనొప్పగుమిన్ను మృగ్యభగణంబయ్యెన్
కలిగెను చల్లనిగాలులు
జలజంబులనుండి లేచె సారంగంబుల్॥ ౧౧౦

క. తెలతెలవాఱగ నాముని
సలలితముగ శయ్యఁజేరి సంతోసమునన్
జలజాప్తవంశ్యుఁ గనుఁగొని
పలువిధముల మదినిబొంగి ప్రస్తుతిజేసెన్॥ ౧౧౧

గీ. కనులగనుగొనలేనట్టి కమలనాభు
కనులగనుగొంటి ద్విజరాజ కాంతియుక్తు
నాదిమధ్యాంతరహితుని నాదిపురుషు
నవ్యయాకారు నవ్యక్తు నచ్యుతాఖ్యు॥ ౧౧౨

క. నాపుణ్యమె గణనీయము
నేపుణ్యులకైనఁగాని నీపుణ్యుఁ గనన్
నైపుణ్యము లేదందురు
నాపూర్వపుపుణ్యమిట్లు ననుగనజేసెన్॥ ౧౧౩

వ. శతానందాదులకును, నీతడిట్టులఁ నెన్నడును వశ్యుడు గాకుండుటయుఁ నాకు శిష్యుండు రక్షకుండు మిత్రుండు విధేయుండు నయి యుండుటయుఁ దలంచి నామనం బత్యంతానందార్ణవ మగ్నోన్మగ్నంబయ్యెఁనని దలచి నిద్రించు రాముని శరీరంబునఁ దనకరంబు మెల్లనం నునిచి స్పర్శ సుఖం బభినయించుచు

గీ. మునులుఁదెచ్చిన తెప్పపై మునియునృపులు
రంగదుత్తుంగసరసత రంగ గంగఁ
దాటుచుండగ వినిపించె ధన్యమైన
రమ్యశబ్దంబుమధ్యను రామునకును॥ ౧౨౬

గీ కర్ణశష్కులియందున క్రమగతిని
బడినసంతోషసాగర పతితుడగుచుఁ
దానిచరితంబు దెలియగ దలచిమదిని
మునినిగనుగొనిపలికెను ముదముతోడ॥ ౧౨౭

క. మునివరషినదగుశబ్దము
వినుపించుచునుండె దీని విస్తృతకథల
న్వినుపించుమనుచుఁనడిగిన
వినుమనిచెప్పంగదొడగె విస్తృతఫణితిన్॥ ౧౨౮

క. శతధృతి, తన మానసమున
నతిధృతి సృజయించెకటిని హరుశైలమునన్
మతిమంతులు మానసమని
యతి కుతుకముతోడఁ బిలువ నలరెను ధరలో॥ ౧౨౯

క. మానస సరస్సంభవను
మానుగ సరయూయటన్న మహితాభిఖ్య
న్మానితము నది యయోధ్యను
గానగఁ గంగామతల్లి గలసెనుసుమ్మా॥ ౧౩౦

మ. సరయూసంగత జాహ్నవీగత లసత్సంరావ మిాచొప్పున
న్పరమా మోదము గూర్చుచుండు నెపుడు న్పాపాటవీ దావమై
కరము ల్చాచినమస్కరింప వలయు న్గంజాత సత్రేక్షణా
సురసందోహమునిల్పుఁ నిచ్చట సుధా శుంభజ్జలా సక్తమై॥ ౧౩౧

చ. అనవిని వారలానదికి నద్భుత భక్తిని మ్రొక్కి ముందర
న్గనుగొని యొక్క కాననముఁ గన్నుల భీతిని గొల్పుదానినో
యనఘవచింపు మెవ్వరిట ఁనద్భుతశక్తి వసించిరో యన
న్ఘనమిది కానన ద్వయము గాంచగఁ గన్పడు రామభద్రుఁడా॥ ౧౩౨

చ. మలద కరూశనామకము మానితసంప దుపేతమైభువి
న్వెలసెను పూర్వమింద్రుఁడిట విశ్వవిరోధిని వృత్రుఁజంపి యా
మలము కరూశము న్విడచి మంచివరంబులు దీనికిచ్చెనా
వలజనె కొంతకాలమని వార్యుఁడు బుట్టె సుకేతుఁడాఖ్యుఁడై॥ ౧౩౩

వ. ఆసుకేతుఁడను వానికి

క. దశశత గజబలయుతయును
వశవర్తిత సకల దనుజ వారయునౌ యా
పిశితాశని తాటకనా
విశదీకృత దుష్టచరిత వెలసెను సుతయై॥ ౧౩౪

క. అదిగనె సుందుని వలనను
మదమత్తుల దుష్టచరితు మారీచాఖ్యున్
విదితాఖిల మాయాచయు
నదయుని సుబాహుఁడనియెడి యాదుష్టాత్మున్॥ ౧౩౫

క. ఆవనితయు తత్సుతులిట
నావర దేశముల నిటుల నడవుల గాఁప
న్పావన సంపదలన్నియు
ధీవర బాడవ్యె మిగుల దివ్యగుణాఢ్యా॥ ౧౩౬

క. దానినిఁ జంపగవలయును
మానినియని దలచవలదు మహిత గుణాఢ్యా
మానుల నెందరనైనను
మానుగ దునుమాడె బహుళ మాయల చేతన్॥ ౧౩౭

క. వనితయనుశంక విడువుము
మనమున గోపిప్రముఖ్యా మాన్యుల గావన్
వనితనుజంపగ వచ్చును
మును శక్రుడు మంథరాఖ్య ముదితను జంపెన్॥ ౧౩౮

క. హరిహయుని జంపదలచిన
వరవనితను కావ్యమాత వాసిగజంపెన్
సరసిజ నాభుడు గావున
వరగుణ జంపంగవలయు వనితను దీనిన్॥ ౧౩౯

క. అనునంతలోన తాటక
ఘనరూపముదాల్చి ప్రళయ ఘనరావమునన్
గనువారిగుండె లదరగ
గనబడెమును గన్నుగవకు గ్రక్కున నపుడే॥ ౧౪౦

చ. మునియపుడడ్డుజొచ్చి రఘు ముఖ్యునిగాంచి శుభంబునీకగున్
ఘనశరవహ్ని తాటకను గ్రక్కునగూల్చుము పాపభీతిచే
మనమున సంశయింపకుము మానినియంచు దలంపబోకుమీ
దినకరవంశమౌక్తికమ దీన శరణ్య జగద్ధితంబుగన్॥ ౧౪౧

—♦ తాటకా సంహారము ♦—

ఉ. మాయలమారి తాటక సమాహితగాఢ తమిస్రజాలయై
తోయదమట్ల బొబ్బలిడి తోరపువానను రాళ్లతోడుత
న్వాయువిశేషయుక్తముగ వారిత చేతన సర్వచేష్టయై
పాయని వైరబంధమున పాటవమొప్పగ నిల్చెధీరయై॥ ౧౪౨

క. ఖరశరమున ఖలమాయల
పరిహారమొనరించి పిదప పటుశరహతిచే
ఖరవజ్ర నిహతిగూల్చిన
వరపర్వతమట్లుఁగూల్చె వనితను యక్షిన్॥ ౧౪౩

క. తాటకగూలిన గనుఁగొని
దీటుగ మునివర్గమంత దీవనలిడుచున్
పాటిగ రాముని గొలిచిరి
వాటముగా దివిజులపుడు వచ్చిరి భువికిన్॥ ౧౭౭

వ. సకల దివిజులును దేవతాసార్వభౌముడగు శతక్రతునగ్రమున నిడుకొని రామలక్ష్మణ విశ్వామిత్రుల చెంతకేతెంచి

క. సురపతి కనుగొని రాముని
పరమానందంబు నొంది పరమతపస్విన్
పరమాప్త వచనరచనను
బరితోషిని జేసి ఒలికె బరమోత్సుకతన్॥ ౧౭౫

క. సురకార్యభారమంతయు
వరబాహుబలాన్వితుడు వరదుడగుచున్
వరశస్త్రచయముఁగూర్పుము
పరిపూర్ణతనొందిమిగుల పరమాప్తుడగన్॥ ౧౭౬

క. అనిబలికియరిగెశక్రుడు
మునితిలకుడురాముఁజూచి ముదముననబలికె
ఘనమంత్రరాజినిచ్చెద
గొనుమివ్వాడెరామచంద్ర గొనముల పేటీ॥ ౧౭౭

చ. నరగరుడామరాసురుల నాగ నభశ్చరసిద్ధసాధ్యుల
స్థరమరుదైనయుద్ధమున కష్టము వేరములేక గూల్చగా
స్థిరజయలక్ష్మినిన్ననగ ధీరుల మెప్పులనొందునట్లుగా
బరపెడినస్త్రశస్త్రముల బాగుగనిచ్చెదగొమ్మురాఘవా॥ ౧౭౮

వ. అనిబలికి సుప్రక్షాళిత, పాణిపాదుండై జలంబుల స్పృశించి యాచమించి దనవలె శుచియై ప్రాఙ్ముఖాసీనుండై యున్న రామభద్రుని కరుణాదృష్టినవలోకించి క్రమక్రమంబున చక్రభేదంబులగు దండచక్ర, ధర్మచక్ర, కాలచక్ర, విష్ణుచక్రంబులను, ఐంద్రాస్త్రంబును, వజ్రంబును, శైవశూలంబును, బ్రహ్మశిరంబును, బ్రహ్మాస్త్రైషీకాస్త్రంబులను, గదాభేదములగు మోదకీశిఖరీనామకంబులను ధర్మపాశకాలపాశ,వరుణపాశంబులను, శుష్కాశనియు, నార్ద్రాశనియు, పైనాకంబును, నారాయణంబు, నాగ్నేయంబు శిఖరంబు వాయువ్యంబు, ప్రథనంబు హయశిరంబు, క్రౌంచంబు, విష్ణుశక్తిని, శంకరశక్తిని, కంకాళంబును, ముసలంబును, కాపాలంబును, కంకణంబును, వైద్యాధరంబును, నందనంబును, నసిపత్రంబును, గాంధర్వంబును, మానవంబును, బ్రస్వాపనమును, ప్రశమనమును, సౌర్యాస్త్రంబును, దర్పణంబును, శోణంబును, సంతాపనంబును, విలాపనంబును, మదనంబును, పైశాచంబును, మోహనమును, సౌమనంబును, తామసంబును, సంవర్ధనంబును, మౌసలంబును, సత్యాస్త్రమును, మాయాధరంబును, తేజఃప్రభంబును, సోమంబును శిశిరాస్త్రంబును, త్వాష్ట్రంబును, సుదామంబును, దారుణంబును, భగాస్త్రంబును, శితేషువు మొదలగున నేక దివ్యాస్త్రంబులనుపదేశించి తాను సక్రమంబుగ జపించి యస్పించి యుపసంహారాస్త్రంబులగు సత్యవంతంబును సత్యకీర్తిధృష్టంబును రభసంబును ప్రతిహారతరంబును, పరాఙ్ముఖంబు, నవాఙ్ముఖంబు, లక్షాక్షవిషమంబులును, దృఢనాభ పద్మనాభ మహానాభ దుందునాభంబులను, దశాక్షతంబును, వక్రంబును దశశీర్షంబును, శతోదరంబును, జ్యోతిషంబును, కృశనంబును, నైరాశ్యంబును, విపులంబును, యోగంధరంబును, హరిద్రంబును, దైత్యంబును, ప్రశమనంబును, అర్చిర్మాలియు, ధృతిమాలియు, వృత్తిమంతం

బును, రుచిరంబును, పైత్రంబును, సౌమనసంబును, విధూతంబును, మకరంబును, కరవీరంబును, ధనధాన్య కామరూప కామరుచి మోహా నావరణజృంభకసర్వనాభసంతానవరణాదుల,నుపదేశించి రామచంద్రా! “నీవుదానపాత్రుండవుగాన నావిద్యాధనంబంతయు నీయందర్పించి నేను కృతార్థుండనైతిని. నీవును నీసహోదరుండగు సౌమిత్రికిసర్వాస్త్రంబుల నుపదేశించుమనిన” రామచంద్రుడు సౌమిత్రికి సంహారోప సంహా రాస్త్రంబులనెల్లనుపదేశించె. సర్వాస్త్రంబులును, మూర్తిమంతములై రామునకు దర్శనమిచ్చి మహాత్మా! మేమందరము నీకువిధేయులము. మాకుకర్తవ్యము నుపదేశించుమనిన రామచంద్రుడు భృశాశ్వపుత్రుల నందర విలోకించి పనిగలయపుడు మిమ్మున్స్మరించెద. నపుడు విచ్చేసి యభిమతసిద్ధినొసంగుడనిన నాయస్త్రంబులు రామునకభివందనమర్పించి యదృశ్యజనినవి. రామలక్ష్మణ విశ్వామిత్రులు ప్రయాణోన్ముఖులై తాపసాశ్రమంబుల విలోకించుచు, నొకమహనీయ తపోవనమును విలోకించి రాము డిది యెవ్వరియాశ్రమమని యడిగిన రామచంద్రుఁ నవలోకించి విశ్వామిత్రుండు.

గీ. వామనుడుతొల్లియిచ్చట వైభవముగఁ
గాఢతపమునసిద్ధినిఁ గాంచెఁగాన
వామనాశ్రమమననొప్పె వసుధలోన
సిద్ధసంజ్ఞయుదీనికి సిద్ధమయ్యె॥ ౧౪౯

గీ. కశ్యపుడుతొల్లియిచ్చట కాంతతోడ
గాఢతపసునసిద్ధినిఁ గాంచినాడు
తిరిగివేసారిసిద్ధిని స్థిరముగాను
కాంచినాడనునేనిట కమలనయన॥ ౧౫౦

క. చిరకాలమిచటఁనుండితి
వరతపమునసిద్ధినొంది వరలితినృపుడా!
కరమరుదగుయజ్ఞంబును
విఃవిగజేయంగనిన్ను వేడితిఁగాదే॥ ౧౫౧

క. క్రతుసంకల్పముఁజేసెద
వితథంబొనరింప వేగవిశ్వద్రోహు
ల్పతితాసురసంయుతులై
మతిహీనులుచేరఁగలరు మారీచాదుల్ ॥ ౧౫౨

క. వారలఁజంపుటకొరకై
వారిజదళనేత్రయేడు వారములిచటన్
వారకనిలువగవలయును
దారుణశస్త్రాస్త్రవర్మ ధారివికమ్మా॥ ౧౫౩

వ. రఘువంశపయఃపాథోధిశశాఁక! సకల సద్గుణనిలయ! రామచంద్రా! మనము ఆశ్రమమునకు చేరితిమి. నేనికమాటలాడుట తగదు. నీవునన్ను గరుణించి యిదిమొదలు నన్నురక్షించుము.

క. అనిబలికిమహానవృత్తిని
చనిచనిదనగృహముఁజేరి చతురతమునుల
న్మనమలరఁబిలువఁనంపెను
మునులందరుచేరిరపుడు మోదముతోడన్॥ ౧౫౪

విశ్వామిత్రయజ్ఞము

చ. సవనముజేయఁనెంచి బహు సద్గుణశోభితలగ్నమందున
న్నవనపుదీక్షగైకొనిమె సద్విధిఁగూర్చిరితాపసోత్తము
ల్కవచముమేనిపైనలర కార్ముకపాణులురామలక్ష్మణు
ల్నవనవిదూషకాధములఁ జంపగఁనిల్చిరిజాగరూకులై॥ ౧౫౫

వ. అపుడు కల్పసూత్రోక్త విధానంబుగ మంత్రవంతంబై యాగంబు ప్రవర్తిల్లుచుండ నైదుదినంబులు జనియె నారవదినంబున

సీ. తొలుదొల్తవినిపించె ఘోరంపునాదము ల్ప్రళయతోయదరవ ప్రతిభతోడ
నటుమీద భాస్కరు డగుపించకుండగ సాంద్రరజోవృష్టిచాలఁగలిగె
తరువాతజనములు తలలెత్తలేనట్లు పాషాణవర్షంబు బడియె మిగుల
పదపడిరక్తంబు పలలంబుఁబ్రేలు వేదిపై శాలపై వేగఁబడియె

గీ. నసురసేనలతోఁగూడి యంబరమున
పన్నియగుపించెపాపసు బాహుడును దు
రంతసత్త్వుడుమారీచు డనెడివాడు
మాయలన్నియునెఱిగిన మలినతముడు॥ ౧౫౬

—♦ మారీచ సుబాహు విజయము ♦—

క. సాగరపూరమునందున
బాగుగ యోజన శతంబు బరగిన మేఱ
న్వేగమె మారీచాఖ్యుని
సాగిలిబడ మానవాస్త్రి సంగతి నేసెన్॥ ౧౫౭

శా. శోణస్ఫూర్తి వహించు నేత్రయుగళి న్శోభిల్లు రాముండు గీ
ర్వాణ స్తోమము మెచ్చి చూడ ననలాస్త్రి ప్రోద్ధతి న్పూర్వ గీ
ర్వాణ శ్రేష్ఠు సుబాహు జంపి యన లాస్త్రి ప్రచ్యుతిన్దైత్యులం
త్ప్రాణ ప్రచ్యుతిజేసి గాచె క్రతువు న్సఖ్యాత వీర్యోన్నతిన్ ౧౫౮

వ. ఇట్లుక్రమంబున సుబాహు మారీచుల తత్పరివారమును జయించి రాముడు సకల మునివరులచే బ్రస్తూయ మానుండయ్యె. గాధేయుడు దన యజ్ఞమును నిర్విఘ్నముగ నిశ్శేషముగ, నిష్ప్రాయ శ్చిత్తముగ, సంపూర్ణ దక్షిణలతోడ పరిసమాప్తినొందించి, యాగ

దీక్షను జాలించి మౌనవ్రతంబు వీడి మనోనయనంబుల కమందానంద సంధాయి యగు శ్రీరామభద్రు గనుంగొని గాఢాలింగన మొనర్చి వేదవాక్యంబుల గొనియాడి

క. నను కరుణం గాచినాడవు
ఘన దైత్యులఁ జంపినావు, ఘననిభ దేహా!
మనమున సంతసమందితి
మునిబృందము నిన్నుఁ గాంచి ముదమును బొందెన్॥ ౧౫౯

క. కృతకృత్యుని నను జేసితి
వతిసుకుమారుండవౌటఁ నలసితివయ్యా
ప్రతిసేయఁ జాలువాడనే
పతివౌటను జనులగాచు భారమునీదే॥ ౧౬౦

క. నీకతమున నీవిపినం
బకలంకాన్వర్థనామ భాజనమయ్యె
న్నీకతమున నాకిప్పుడు
సుకరంబుగ కార్యసిద్ధి సొంపుగ గలిగెన్॥ ౧౬౧

వ. కకుత్స్థ వంశతిలకులగు నోరామలక్ష్మణులారా! మత్పూర్వపుణ్య విశేషంబున మిమ్ము సేవించుటయు, మీ యనుగ్రహ పాత్రుడ నగుటయు, కలిగినది కృతార్థుడనైతిని. నాతపస్సు ఫలించినది. నాపూర్వులందరును సద్గతిని బొందిరియనివచించి సుఖంబుగ నారేయి విచిత్ర కథాలాపంబుల గొంతతడవుబుచ్చి సుఖనిద్రంజెందిరి. పరదినంబున ప్రభాతకాలంబున కాల్య కరణీయంబుల దీర్చి రామలక్ష్మణులు పావక చందంబున దేజరిల్లుచున్న విశ్వామిత్రుని చరణంబులకు వందనంబు లాచరించి తక్కిన మునులకు నమస్కరించి మధురంబులగు వాక్యంబుల విశ్వామిత్రున కిట్లనిరి.

క. మునివర నీకింకరులము
ఘనకృపఁ, జేయంగఁ దగిన కార్యముఁ జెపుమీ
ఘనమైన కార్యమైనను
మనమలరగఁ జేయఁగలము మహిత మనీషా॥ ౧౬౨

క. అనిబలికిన మునిచంద్రుడు
మనమున నానందమంది మధు మధురములౌ
ఘనవాక్య వితతిబొగడుచు
దినకరకుల రామచంద్ర దీపిత చరితా॥ ౧౬౩

క. అల మిథిలేశుడౌ నృపుడు
విలసితమౌ యజ్ఞమొకటి విధివిహితముగా
నలయకఁ జేయుచుఁనుండెను
ఖలమర్దన! మనముఁబోయి గనుగొనవలయున్॥ ౧౬౪

వ. రామచంద్రా! మిథిలేశుడగు జనకుని మందిరమున పూర్వకాలమున నిమియనువానికి నారవపురుషుడగు దేవరాతుడనువానికి, దివిజులు పురమర్దనుని విల్లొసగిరి. యదిమొదల నావిల్లును జనకవంశీయులందరును కడు భక్తినర్చించుచున్నవారు. ఆవిల్లు సుమేరుసారమైనది. ఆవిల్లున నారి గూర్చిన నీకు కళ్యాణమగును. మనమచట కరిగి యాతని యజ్ఞము నవలోకింతము నని బలికిన విని రామలక్ష్మణులు నవ్విరి. అంత విశ్వామిత్రుండును రామలక్ష్మణులును, తత్రస్థమునులందరును శకటంబుల నాయత్తపరచి కదలి నడచి సాయంసమయమునకు శోణానదీసమీపమునకుజేరి యచటవసించి సాయంసంధ్యనుపాసించి సుఖోపవిష్టులైరి. యపుడు విశ్వామిత్రుడు రామునవలోకించి దశరథరాజనందనా! బ్రహ్మపుత్రుడగు కుశునకు కుశాంబుడు, కుశనాభుడు, వసువు, ధూర్తరజుడు అనునల్వురు పుత్రులుద్భవిల్లిరి. యందు కుశాంబుడు కౌశాంబి యను పురమును నిర్మించె. కుశనాభుడు మహోదయమను పురమును నిర్మించె. ధూర్తరజుడు ధర్మారణ్యమనుపురవరమును గట్టించె. వసువు

గిరివ్రజమును నిర్మించె. నిపుడుమనము నివసించియున్న యీభూమివసుపాలితమైనది. యిది మాగధీనదీజలస్పర్శమున సంపూర్ణ సస్యశాలియై యున్నయది. కుశనాభుడు ఘృతాచియందు నూర్వుర సుతులగనియె. వారలు వాయుమోహితులై యాతని కోరిక దృణీకరించి వాయుపీడితలై కుబ్జలైరి. వారిని కుశనాభుడుగని వారి మనోదార్ఢ్యమునకు మెచ్చి వారినందర కుశనాభుడు బ్రహ్మదత్తుడను మహానుభావునకొసగి పరిణయమొనర్చె. బ్రహ్మదత్త కరస్పర్శమున నావనిత లందరును కుబ్జాత్వదోషవిహీనలై రమ్యాకృతిగలవారై శోభిల్లిరి. యాకుశనాభునకు పిదప గాధియను మహానుభావుడు పుత్రుడుద్భవిల్లె. గాధికి నేను పుత్రుండను. నా సోదరిసత్యవతియను కౌశికీనది ప్రకాశించుచున్నది. నేను బహుదేశంబుల దిరిగి మిగుల శ్రమనొంది తపస్సునొనర్చితిని. తుదకు సిద్ధాశ్రమంబున తపస్సిద్ధుడనైతిని రామభద్రా! యవలోకించుము. చీకటిసూచీభేద్యమైయున్నది.

గీ. కన్నుగవయుండియూపము గానకుండ
చేయగలిగెనుతమస్తతి చిత్రగతిని
తరులగిరులనునదులను ద్రవ్యవితతి
నీలివస్త్రంపు ముసుగున నిలిపెగనుము॥ ౧౬౫

క. గిరిగుహాలకోటరంబుల
వరవనములవాగులందు వరఖగమృగముల్
వరగృహములనరవరులును
నెఱిసెడి పడియుండగలిగె నిద్రాసక్తిన్॥ ౧౬౬

చ. తొవలకు మేలుగూర్చియల తోయజవైరినిద్ర లేపిప
ద్మవనముకాంతిఁబాపి సురతండమునున్సుధమేపి వేగన
ర్ణవమునుఁబొంగఁజేసిర నాయక! తావకకీర్తివేషధా
రివెడలెనోయటంచనెడి రీతినిచంద్రుడుదయొప్పెప్రాగ్గిరిన్॥ ౧౬౭

వ. రఘుకులావతంసమా! కౌసల్యాతనయ! రాత్రికాలఁగఁ నయ్యెఁనిట్లు మేల్కొనియుండినఁనెల్లి జాగరూకజనితమగు పరిశ్రాంతివలన ప్రయాణ విఘ్నంబుగలుగును గాన జాగుసేయక సుఖనిద్రఁజెందుమనిబలికి యం దరును మృదుకిసలయతల్పంబులబండిరి. యంతరేయి వేగ

క. శతపత్రకుట్మలాంత
ర్గతమధుపయుగములలేపి కమలాప్తఘృణుల్
తతగాఢతమస్తోమ
ప్రతతిని పోదోలుచుండె ప్రాభవశక్తిన్॥ ౧౬౮

గీ. అంతమునులును నరపతు లంతికావ
నీరుహంబులగల పక్షి నినదములను
మేలుకొని యాహ్నికంబుల మేలుగాను
దీర్చిస్రోవను నడిచిరి తీరుగాను॥ ౧౬౯

వ. మునులు జనస్రోవను శోణానదినిదాటి భాస్కరుడు శిరో గతుడగు వఱకును నడచి సమస్త దురితాపనోదన సమర్థయగు గంగను సేవించి యందు కృతానగాహనులయి మాధ్యాహ్నికంబుల నెఱవేర్చి యమృత తుల్యంబగు హవిశ్శేషంబు భక్షించి తజ్జలంబుల ద్రావి యమ్మహానదీతీరంబున నొక్క రమ్యప్రదేశంబున నావాస పరిగ్ర హంబుఁ జేసియుండిరంత రఘుకుల పావనతరళంబగు శ్రీరామచంద్ర మూర్తి సకలార్థ విదగ్రేసరుడగు విశ్వామిత్రు నవలోకించి

క. మునివర యీగంగానది
గనుగొన హర్షంబుఁ గలిగెఁ గావునగరుణ
న్వినిపింపు దీనిచరితం
బనకౌశికుడిట్టులనియె నద్భుత ఫణితిన్॥ ౧౭౦

గీ. గంగయని నోటఁబలికిన గాఢభక్తి
కలుషములుబోవు పరమార్థ గములు గలుగు
సకలదిక్కుల విజయంబు సంభవించు
పుత్ర పౌత్రాభివృద్ధియు బూనఁగలుగు॥ ౧౭౧

— గంగా పార్వతుల జననము —

వ. రఘువంశ పావన! రామచంద్ర! పూర్వకాలంబున సుమేరు పుత్రికయగు మేనక హిమవంతునకు పత్నియై గంగా పార్వతులను నిద్దర కూతుండ్ర గనియె. యందు గంగను దివిజులు ప్రార్థించి త్రివిష్టపమున నదీరూపంబున నిలిపిరి. రెండవదియగు పార్వతి శ్రీకంఠుని పడతియై దనభర్తతోడ కైలాసమందున నిలచె.

సీ. శ్రీరామ! వినవయ్య శ్రితజన కల్పక! తావకవంశాబ్జ తరణియైన
యసితునిబుత్రుడు హరిసమ తేజుడు సగరాభిధానుడు చక్రవర్తి
నిజయశశ్చంద్రవి నిర్మల చంద్రికా ధవళిత రాజిత దశదిశుండు
నిజవిత్తపూరిత నిఖిలావనీస్థిత భూసురభాసుర భూరిగృహుడు

గీ. బాహువిక్రమ నిర్జిత పార్థివుడు
విదిత నిగమార్థజనిత వివేకయుతుడు
సాధుసన్నుత శమదమ సత్యరతుడు
పరిజనీకృత బహువీర పటలుడొప్పె॥ ౧౭౨

వ. అట్టి సద్గుణ భాజనుండగు సగరచక్రవర్తి దన ప్రియ పత్నులగు కేశిని సుమతి యను పతివ్రతా మణులతో బ్రకాశించుచుండిరి. వారిలో

క. అసమంజ సాఖ్యుబుత్రుని
బ్రసవించెను పెద్దభార్య పాపాసక్తు
న్వ్యసనముల నరువదివేలను
బ్రసవించెను సుమతి భవ్య భావుల సుతులన్॥ ౧౭౩

వ. వారిలో నసమంజసు డన్వర్థాభిధానుడై యయోధ్యనగల బాలుర ననేకుల సరయూ ప్రవాహంబున విసరివేయుచు బ్రజల ననేక విధముల బాధించి తుదకు కారాగృహ వాసుండయ్యె. సుమతి పుత్రు లరువదివేల బాలురు దినదిన ప్రవర్థమానులు, మహాబల పరాక్రమ వంతులు, పితృవాక్య పరిపాలకులు, ధర్మమార్గానుసక్తులు, పితృప్రియులు అగుచు వర్తిల్లుచుండిరి.

గీ. అట్టిపుత్రులతోఁగూడి యర్వాపిధుల
నశ్వమేధంబులను జేసె నద్భుతముగ
శతత మాశ్వమేధంబును సలుపదలచి
యయువు విడిచెను పరిపూర్ణ యశమునొంద॥ ౧౯౪

వ. అశ్వమును సగర పుత్రు లరువదివేల మహావీరులు రక్షించుచు దోడజనిరి. భూలోకమున గల రాజెవ్వడును దానిని బట్టువాడు లేక పోయెను. పాకశాసనుడది శతాశ్వమేధమగుట దనపదవికి లోపంబు గలుగునని దలచి మాయదానిని గొనిచని పాతాలంబున కపిలాశ్ర మంబున విడిచె. సగర పుత్రులు యయువును గానక నగస్త్యపీతంబగు మహార్ణవమును తవ్వి దానిని యథాపూర్వముగ నిండించిరి. యది మొదలు మహోదధికి సాగరమని పేరుకలిగె. నాదారిని సాగరులు పాతాలంబునకు జని కపిలాశ్రమంబున దమ యశ్వమును గాంచి పరిశీ లన లేనివారగుట కపిలుడే యశ్వచోరుడని యాతని బాధించి క్రుద్ధ కపిల నేత్రాగ్నిని భస్మప్రాయులై పడిరి. యట నయోధ్యను సగరుడు దన పుత్రుల జాడయు, తురంగమ వృత్తాంతమును దెలియ, నసమంజస బుత్రు నంశుమంతుని బంపించె. నాతడు భూలోకమునంతను దిరిగి దన మాతులుండగు గరుత్మంతుని వలన తురంగమ స్థితిని సగరపుత్రులు

భస్మప్రాయులగుటను గంగ వారిపై బ్రవహించిన గాని వారికి సద్గతి లేదనియు దెలిసి కపిలుని యనుగ్రహము నార్జించి తురగమును సగరున కర్పించె. నంత సగరు డశ్వమేధమును పూర్తి యొనరించెనంత. సాగరులపై గంగను బ్రవహింపజేయుటకు సగరుడును, అంశుమంతుడును, తత్పుత్రుడగు దిలీపుండును సమర్థులు గాకపోయిరి. దిలీప పుత్రుడగు భగీరథుడు రాజ్యమును మంత్రుల కర్పించి తాను గోకర్ణక్షేత్రంబున శతానందునిగూర్చి తపంబొనర్చి మెప్పించిన శతానందుడు నీతోడ గంగ జనుదెంచును. గాని గంగ భూతలంబున బడునపుడు భరించ దగినవాడు శంకరుడు దప్ప మరియొకడు లేడుగాన నీవు శంకరుని బ్రార్థింపుము అని వచించెను. భగీరథుడు శంకరుని గూర్చి తీవ్రతపంబొనరించె. శంకరు డనుగ్రహించి గంగను దన జటా జూటంబున ధరించె. నటనుండి బిందు సరోవరంబునబడి ప్రవాహ సప్తకంబు తూర్పునకును, ప్రవాహత్రయము పశ్చిమ ముఖాభిముఖముగను బోయెను. యొక దివ్య వాహిని భగీరథ నృపాలుని వెంటనంటి, భగీరథుడు రథారూఢుడై యతివేగముగ బోవుచుండ గంగయు నాతని వెనుదగిలి బోవుచుండెను. మధ్యను జహ్నుని యజ్ఞ వాటంబు జలప్లవమగుట జహ్నుడాగ్రహించి యాగంగా ప్రవాహమును నోరుదెరచి మ్రింగివేసెను. భగీరథుడద్దానిని గాంచి చింతించి జహ్నుని బ్రార్థించిన జహ్నుడా ప్రవాహమును దన కర్ణ వివరములనుండి విడిచెను. గాన జాహ్నవియను నామంబు బడసెను. పిదప జాహ్నవి భగీరథు ననుసరించి జని సాగరంబునబడి కడలెత్తి నిండి వెల్లిగొని రసాతలంబునకు జేరి సాగరుల భస్మరాసులపై బ్రవహించి వారల నుత్తమలోకప్రాప్తుల నొనర్చెను. అని వచించిన విని సంతసించి శ్రీరామమూర్తి మహానుభావా! మనకగ్రభాగమునం గనిపించు పురవరమును బాలించు రాజె

వ్వడని యడిగిన విశ్వామిత్రుడు రఘుకుల తిలక! వినుము. దేవదానవులు సాగర మథన మొనర్చినపుడు ప్రథమమున హాలాహాలము జనించె. నద్దాని శంకరుడు దనగళంబున ధరించె. పిదప ధన్వంతరి ప్రాదుర్భూతుడయ్యె. నతడు వైద్య ప్రధానుడయ్యె. నంత క్రమంబున నప్సరసలును, వారుణియు, నుచ్చైశ్రవంబును, కౌస్తుభంబును, పీయూషంబును, జనించినవి. యుచ్చైశ్రవమును శక్రుడును, కౌస్తుభమును, విష్ణుండును, వారుణిని దేవతలును, గైకొనిరి. అమృతమును గ్రహించుటకు దేవదానవులు దారుణ యుద్ధమొనర్చిరి. చక్రపాణి మోహినీ రూపధారియై దానవుల మోసగించి దేవతల కమృతము నొసగెను. దేవతలు దానవుల నిర్జించిరి. శక్రుడమరావతిని నిల్చి జగత్త్రయమును బాలించుచుండెను. దితి దనభర్తనాశ్రయించి యనుగ్రహమును వడసి గర్భవతియైయుండి తపంబు జేయుచుండ వినయంబున జేరి కపటమార్గ నిరతుడగు శక్రుడు దితికి శుశ్రూష జేయుచుండె. నొక దినంబున దితి ప్రమాదవశంబున గాల్గడ దలయుంపిగా బండి నిద్రించుచున్న నదిగని యిదియె యదునని దలచి గర్భకుహరమున బ్రవేశించి గర్భస్థ శిశువును కులిశాహతిని యేడు ఖండములుగ దునిమె. నానప్త ఖండములును సప్తమారుతంబులయి వాయుస్కంధంబుల కధిపతులైరి. దితికిశక్రుడు శుశ్రూష జేసిన ప్రదేశ మిదియె. యిట నిక్ష్వాకుడలంబుస యందుగనిన, విశాలుడను రాజు పట్టణ మొకదానిని నిర్మించినవాడు. అది యిదియె దీనికి విశాలమనియు, వైశాలమనియు నామంబులుగలవు. విశాలుని బుత్రుడు హేమచంద్రుడు. హేమచంద్రుని తనయుడు సుచంద్రుడు, సుచంద్రునకు ధూమ్రాశ్వుడు, ధూమ్రాశ్వునకు సృంజయుడు, సృంజయునకు సహదేవుడు, సహదేవునకు కుశాశ్వుడు, కుశాశ్వునకు సోమదత్తుడు, సోమదత్తునకు కాకుత్స్థుడు, కాకుత్స్థునకు

సుమతి యనువాడుబుట్టె. యిపుడు సుమతియనువాడు విశాలానగరమును బాలించుచున్నాడు. యీ వంశములోని వారందరు వైశాలికులనబరగిరి. మనమీరాత్రి యిటవసించి రేపకడలేచి మిథిలాపురమునకేగెదమని బలుకుచున్న సమయమున విశ్వామిత్రాగమనమును వినిన సుమతి మంత్రి పురోహిత యుక్తుడై చేరి మ్రొక్కి సపర్యలు జేసెను. రామలక్ష్మణులగని దాశరథులని దెలిసి సంతసించి వారినందరదనగృహంబునకు గొనిచని యర్చించి యతిథి సత్కారముల నొనర్చెనంత వారందరు మిథిలాపుర మార్గంబుసుబట్టి పోవుచుండిరి. దూరంబున

క. గన్నులపండువు గాగను
సన్నుతమగు మిథిలగనిరి సంతోషమునన్
మన్ననగల మునిగణములు
తెన్నున గనిపించిమునిని తీరుగగొలువన్॥ ౧౭౫

వ. ఇట్లు త్రోవనడుచుచు నొకచోట బురాణంబును, రమ్యంబును, నిర్జనంబును నగు నొక మహనీయాశ్రమమును విలోకించి రామచంద్రుడు విశ్వామిత్రునవలోకించి యిట్లనియె: మహానుభావ!

క. కమనీయ వనమునందున
రమణీయ తటాకమొకటి రాజిలుచుండెన్
సమలోష్టకనకులెవ్వరొ
దమయాశ్రమ మిటులవిడిచి దామెటజనిరో॥ ౧౭౬

గీ. అనెడి రాముని మాటల కలరితపసి
వినుమువినుపింతు వీనుల విందగూర్చు
కథలుగలిగిన గౌతమ కాంతచరిత
ననుచుబలికెను మనమున హర్ష మొదవ॥ ౧౭౭

సీ. తర్కామరాపగ ధరణిఁబూతముజేయ ప్రభవించెగౌతమ భవ్యవలన
వరశతానందుఁడు వదనమొక్కటిఁబూని బుట్టుకగాంచెనుఁబుత్రుఁడగుచు
వదనాబ్ధిబోడమిన వరసూత్రరత్నాళి విప్రులగృహములఁ విసరెనెవఁడు
సర్వాంగసుందరి సద్ధర్మపత్నియై యలరారెనెవ్వని కలయహల్య

గీ. సకలవిదుఁడైన గౌతమ సంయమీంద్రు
డర్కసమతేజుఁడవ్యయానంద యుతుఁడు
యోగిజనవంద్యచరితుఁడు యోగవిదుఁడు
చిరమునివసించె విషయప్రజేతయిచట॥ ౧౭౮

క. అతని పడఁతి యహల్యాఖ్య నతివమిన్నఁ
గన్నులనుఁగాంచి కడలేని కామమోహ
వశతఁగుందుచు వివశుఁడై వజ్రియిచట
సమయమరయుచు నుండెను సాధుశీల॥ ౧౭౯

ఉ. చేరల మించుగన్నులునుఁ జెన్నగు శ్రీలను గెల్చుకర్ణముల్
బారల గొల్వఁగాదగిన భవ్యశిరోజము లర్ధచంద్రుని
న్దీరుగ గెల్చుఫాలముఁ తియ్యనిమోవియు తేటనవ్వులు
న్వారని ముష్టిమధ్యమును వాసిగఁగాంచి విభిన్నధైర్యుఁడై॥ ౧౮౦

క. గౌతమ పరిణయమాదిగ
కౌతుకమావంతలేక కౌశికుఁడెప్పుడున్
చేతముఁగ్రాఁగఁగ నిచ్చట
వీతస్వర్గాధిరాజ్య విభవుండయ్యెన్॥ ౧౮౧

వ. ఇట్లు కామాతురుండై దురితభీతివిడిచి సమయంబు గాంక్షించుచు ప్రచ్ఛన్నుండై చిరంబిట వసించి యొకదినంబున నిశాసమయంబున తామ్రచూడ నాదంబొనర్చిన రాత్రివేగుటగా ముని

దలచి స్నానార్థియై నదికి జనుట బరికించి పురందరుండది యదునని దలచి గౌతమురూపంబున నహల్యంగలిసి యాశ్రమంబు నతిక్రమించుచుండ గౌతముడు సన్నిహితుడై యోగదృష్టి నంతయు దెలిసి నిందించి యఫలుండవు, నిందిత శరీరుడవు, గమ్మని శపించి యహల్యంగని వాయుభక్షవు, నిరాహారవు, భస్మశాయివియు, సర్వభూతాదృశ్య శరీరవుగమ్మని శపించిన, నహల్యపాదములపైబడి శాపనివృత్తి ననుగ్రహింపుమని ప్రార్థింప, వర్షసహస్రానంతరమున, దశరథపుత్రుండగు శ్రీరామచంద్రుడీ నిర్జనవనమునకు విచ్చేయును. తత్పాదరజఃకణ పూతవై దురితవిముక్తవై మద్దర్శనంబును మత్సాన్నిధ్యమును లభింప గలవని బలికి యీ యాశ్రమంబువిడిచి హిమవంతంబునకేగె. గాన నీ యాశ్రమంబు గౌతమాశ్రమంబు నీవు సత్వరంబుగ నీ యాశ్రమ భూమిని బ్రవేశించి యహల్యామహాదేవిని పూతచరితగా నొనర్పుమని బలుకుచు నడుచుచుండ

సీ. కన్నులకెదుటను కమనీయమైనట్టి కాంతియొకటిముందు గానబడియె
మెఱుగుదీగనుబోలి మెఱసెనుబిమ్మట నగ్నిశిఖనుబోలి యలరె మిగుల
నవయవచలనంబు నగుపించెతొలిదొ_ల్త నవయవియనిదోచె నద్భుతముగ
నతిసుందరంబైన యబలాశిరోమణి యతివినయంబున నరుగుదెంచి

గీ. యర్ఘ్యపాద్యాదులర్పించె నధికభక్తి
నంత గౌతముడేతెంచి యర్హ్యవిధుల
రాముబూజించి కౌశికు రహినిగొలిచి
మగువతోగూడి యఱిగెను మహితవనికి॥ ౧౫౨

వ. అంత విశ్వామిత్రుండును, రాజసుతులును, కొంతదవ్వరిగి యగ్రభాగంబున

సీ. సతతోద్ధితోన్నత సద్ధోమధూమంబు గగనమండలమున కదల గూర్ప
నానావిధోత్తుంగ నవ్యధ్వజాంచిత వరరత్నకిరణము ల్మెరుపు లీన
జలయంత్రనిష్ఠ్యూత జలధారలంతట వార్షికధారలై వరలుచుండ
ఘనమృదంగారావ ఘనరమ్య శ్రుతిఘోష కమనీయకలరావ కలన మెఱయ

గీ. జనకనృప యజ్ఞ వాటంబు సాధుహృదయ
కమలకేదార సంతోష కమలపూర్తి
గలిగి కన్నులు గలవారి కన్నుగవకు
ముదముఁ గలిగించె సకల సన్మోహముగను॥ ౧౮౩

చ. మునులును రాఘవుల్దనను మోదముతోడుత గొల్చియుండగా
ఘనుడగు కౌశికుండచట గల్గిన చక్కని చెట్లనీడలో
మనసున కింపు గూర్చగల మంచిసరోవర తీరమందునన్
జనక నృపాలశేఖరుని జన్నపు చక్కి వసించియుండగన్॥ ౧౮౪

వ. విశ్వామిత్రాగమనమును విని జనకుడత్యానందము నొంది తగిన సమయావకాశమున

సీ. జనకుడు గురునితో జయ్యన జనుదెంచి భక్తిని యర్చించి బలికె నిటుల
పావన! నీవిప్డు పావనమొనరింప జనుదెమ్ము నాయజ్ఞ సదనమునకు
అనసట్లనేయని యాయజ్ఞవాటంబు చేరితగినచోట జెలగియుండె
నవకాశ మొదవిన యవనీశుడామునికౌశికుగనుగొని కరముభక్తి

గీ. దయను దయచేసినాడవు ధన్యమయ్యె
వంశమంతయు ధన్యంబు వసుధయెల్ల
తపము బండెను జన్మంబు ధన్యమయ్యె
కలిగె కళ్యాణములు యింట గలిగె సిరులు॥ ౧౮౫

గీ. పదిరెండు దినములింకను
పదిలముగా జరుగు క్రతువు భాస్వర తేజా
తుద దేవత లరుదెంతురు
మదిముదమును బొందనిలుము మద్గృహమందున్॥ ౧౮౬

వ. అనిబలికి మదననలకూబరులవలె దన యగ్రభాగంబున నల రారుచున్న మహాతేజోవంతుల క్షత్రియవీరుల, బాలురవీక్షించి తద్రూప లావణ్యాతిశయంబుల కత్యానందమునొంది మునిపుంగవు నవ లోకించి

క. యీబాలు లెవరో జెప్పుము
యీభవ్యులజూచి చిత్త మింపును బొందెన్
యీభాగ్య రేఖ గాంచిన
నాభాగ్యమె యిటులవచ్చె నా,యనియెంతున్॥ ౧౮౭

వ. అను జనకవాక్యములవిని విశ్వామిత్రుడు జనకు నవలోకించి

సీ. పరిచిత పరమార్ధ పారగుండవు నీవు భాగ్యవంతుడవని బలుక వలెనె
సకల శాస్త్రంబుల జదివినవాడవు సత్యమరయనీవు జాలలేవె
తపముమిక్కిలిజేసి దనరినవాడవు దలచినయదియెల్ల దనరకున్నె
జ్ఞానవిజ్ఞానార్థ సంపత్తిగలవాడ వవిదితమొకటైన నలరగలదె

గీ. యాజ్ఞ్యవల్కుని కృపచేత యజ్ఞవితతి
విజ్ఞతతిమెచ్చ జేసితి విధిహితముగ
నీదు భాగ్యంబుగనుగొన నిరుపమంబు
లోకజననియె నీయింటిలోననుండె॥ ౧౮౭

వ. నీవు సర్వవిధముల ధన్యుడవేయైనను నేను జెప్పెడిమాటల వినుము.

సీ. రఘువంశపాథోధి రాకాశశాంకులు సార్వభౌమాన్వయ సంభవులును
వివిధాస్త్రశస్త్రాళి విజ్ఞులుశూరులు విజయవిఖ్యాతులు వీర్యయుతులు
తాటకాసంహార పాటవశక్తులు మారీచమర్దన మర్మవిదులు
ఖలసుబాహుకలన గడపినవారలు ఖలమాయలనుదోలగలుగువారు

గీ. యజ్ఞమును నన్ను గాచిన తజ్ఞవరులు
మనయహల్యనుగాచిన మహితమహిము
లార్యగౌతమపూజితు లార్యమతులు
భవ్యతేజులు భవదీయ బంధువరులు॥ ౧౮౮

వ. జనకరాజేంద్ర! వీరు మీకు సఖ్య సంబంధములుగల భాస్కరవంశ్యులు, దశరథపుత్రులు, భగవద్వ్యూహులవలె నలుగురుసోదరులు. రామ లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నాభి ధానులు. వారలలో నితడు మధుమధుర రామాభిధానుడు లక్ష్మణాభిధానుడితడు. భవద్గేహంబున నలరారుచున్న ధనూరత్న కన్యారత్నంబుల కరగ్రహణం బొనర్ప నీరామచంద్రునకు కుతూహలంబుగలదు. సర్వసంపత్ప్ర పూర్ణుడవగు నీకుగల యదృష్ట జామాతృత్వ దోషంబపహరింప నీతండు సంపూర్ణ సమర్థుడు. నీవు సంసిద్ధ సంకల్పుడవు. ధన్యుండవనిన విని జనకు

దత్యధిక హర్ష పరవశుడై భగవంతుడవగు, కుశికవంశపావన! విశ్వామిత్రా! నీవు మాదృశ పామర జన సంరక్షణవ్యగ్రమనస్కుడవై లోకోద్ధరణకై దిరుగుచుంటివా! నేనెంతధన్యుడను. భవదీయాగమనంబె మదీయ భవ్యభాగ్యోదయంబునకు హేతుభూతంబు. సత్కుల ప్రసూతులు మహాతేజో విరాజితులు అగు రాఘవులతో సంబంధములు సంభవింపజేసి నన్ననుగ్రహింపదలంచు చుంటివి. యపరవిధాతవగు నీకు సాధ్యముగాని దేదిగలదు. మహాత్మా! యీ నాశరీరమును నారాజ్యమును నా సర్వస్వమును సర్వమును నీయధీనము. నీసంకల్పానుసారము నొనర్పుము అనుగ్రహింపుము. నేను భవదీయాజ్ఞాకరుడను కింకరుడనని చేతులు జోడించి నమస్కరించె నంత శతానందుడు

ఉ. ఆనుడు లాలకించి యతి హర్షముతోడ నహల్యపట్టియా
భానుకులాగ్రగణ్యుగని భావమునందున బొంగి కౌశికా!
కాననభూమి గాంచితివె గౌతమపత్నిని నాదుతల్లిని
స్నానగవచ్చెనే గురుడు క్రమసుమంబుల రాముగొల్చెనే॥ ౧౯౦

గీ. అడవియందలి సుమముల నమలభక్తి
భానుకులజాతు రాముని భవ్య గుణుని
వింత యమృతంబు జెల్కొడి విశదనాము
పూజజేసెనె మాతల్లి పుణ్యగరిమ॥ ౧౯౧

గీ. సర్వదేవాళులచే నర్చ సలుపదగిన
రాముపూజించి భర్తతో రమ్యవనికి
పరమ పావని నాతల్లి పరమనియతి
జనియె గాబోలు గతపాప జాతయగుచు॥ ౧౯౨

సీ. సర్వభూతంబులు జాలవుగాంచగ కరువలియాహార కలితయయ్యె
భసితంబె ప్రక్కగ బహువర్ష శతములు జనియె నాతల్లికిజగము మెచ్చ
కరుణగావగ నెంచి కమలాక్షురఘురాము కౌశలమున దెచ్చె కౌశికుండు
యీ రాము కరుణచే నీయహల్యాదేవి బడసెను భర్తనుబరమనియతి

గీ. నాదుభాగ్యంబు బండెను నవ్యముగను
తపము ఫలియించె మనమున దవిలెముదము
జెవులఁగన్నులపండువు జేరగలిగె
బ్రతికినాడను సుఖములు బడసినాడ॥ ౧౫౩

వ. అని బలుకు శతానందుని గనుగొని విశ్వామిత్రుండు

చ. సమయము దాటకుండగనె సత్క్రియలెల్లను జేసివేగమే
సుమ సుకుమారి నీజనని సువ్రతుభర్తనుబొందె భక్తిమై
కమల దళాక్షి రేణుకయు కాంతుని భార్గవు బొందినట్లుగా
సమయము మంచిదైన సరసంబుగజెల్లును గాదె సర్వమున్॥ ౧౫౪

సీ. అనిన శతానందు డానంద వశమున రామునిగనుగొని రామచంద్ర
స్వాగతమా నీకు స్వర్గేశ వైభవ దైవమునిన్నిట దయనుదెచ్చె
అపరాజితుడగునీయపరవిరించిని యనుసరించితివయ్యయార్యవినుత
బ్రహ్మర్షియీతడు ప్రబల తపంబున నీతని తపమెంచ నెవడుశక్తు

గీ. డితడు నీకుశుభంబుల నెల్లగూర్చు
ధన్యతముడవు నీవయ్య ధరణియందు
చెప్పెదను వీనిచరితంబు తెలిగివినుము
రామరఘురామ శ్రీరామ రమ్యనామ॥ ౧౫౫

—♦ విశ్వామిత్ర చరిత్రము ♦—

వ. శ్రీరామచంద్ర నేను నిన్ను లోకమునందలి రాజమాత్రునిగ దలచి మాటలాడుచుంటినిగాని పరమార్థమునెరుగుదును. నాయ పరాధంబుల క్షమింపుము. యీ విశ్వామిత్రుడు పూర్వకాలమున, నిజరాజ్యపరిపాలనమొనర్చుచు మహాసేనా పరివృతుడై మృగయా వినోదార్థ మరణ్యమునకేగి యొకప్పుడు వశిష్టాశ్రమమునకు జేరిన

బ్రహ్మపుత్రుడగు వశిష్టుడు సపరివారుండగు విశ్వామిత్రుని దనకల్మాషి యగు నందినీ ధేను ప్రభావంబున సకలవస్తు సమృద్ధంబుగ నతిథి సత్కారం బొనర్చిన దనసేనాంతర్గత సకల జనులును సకల జంతువులును మంత్రి సామంతాదులును దమజన్మమున నెఱుగని సుఖాతిశయంబును సంతోషాతిశయంబును బొందిరి. యంత నావిశ్వామిత్రుడు చూపోపక నసూయాగ్రస్తుడై యాగోరత్నమును దానపహరించదలంపు గలవాడై వశిష్టునవలోకించి 'రత్నహారీతుపార్థివః' యనునట్లు యీగోరత్నము నాచెంతనుండ దగినది. నీకుదీనితోడ బ్రయోజన మేమియులేదు. అడవి నుండి స్వల్ప జనముతో పొట్టబోసుకొను నీకిదియేల నీకుకావలసిన కోటి గోవుల నిచ్చెద ననియె. వశిష్టుడు యిది నీకివ్వదగినదికాదు. యిదియె నాసర్వస్వము దీనితోడనే హవ్యకవ్యాధులును, దేహ యాత్రయు నతిథి సత్కారాదికమును జరుగుచున్నది గావున నీవు దీని నపేక్షించకుము. దననేత్రముల కింపుగా గనపడు పరధనము నభిల షించుట బుద్ధిమంతులకు తగదుగావున నీత్రోవను నీవు పొమ్ము అని వచించె. నంత నీతడు రాజగర్వంబున నాతని మాటల పాటింపక దనభృత్యులగని యాగోవును బంధించి దనవెంటగొని రండని యాజ్ఞాపించెను. భృత్యులపుడు నృపాజ్ఞను బురస్కరించుకొని నందినీ ధేనువును బంధించి దోడుకొనిపోవ దలచుచుండిరి. నందినివశిష్టు నవలోకించి వశిష్టాభిప్రాయమును గ్రహించి దన రోమములనుండియు, వాలమునుండియు పహ్లవులను, శకులను శబరులను, యవనులను మ్లేచ్ఛ, లను సృజించి తాను తనశిష్టను తెంచుకుని తనను బంధించినవారి నందరిని సంహరించెను. పహ్లవాదులందరు విశ్వామిత్రుసేనల నిరవ శేషముగ సంహరించె. విశ్వామిత్రుడాగ్రహించి మహాస్త్ర ప్రయోగం బుల వారలనందర నోడించి వశిష్టమహర్షిపై యస్త్రంబుల బ్రయో

గించె. నంత వశిష్ఠుడు దనచేతనుండు బ్రహ్మదండమున (వేణుదండమున) నాయస్త్రసమితినంతయు బోకార్చెను. విశ్వామిత్రుడు క్రుద్ధుడై బ్రహ్మాస్త్రమును బ్రయోగించిన దానిని హుంకారమున వారించెను. విశ్వామిత్రుడపుడు జేయునదిలేక ధిక్బలం, క్షత్రియబలం, బ్రహ్మతేజోబలం, బలం అని దలచి బ్రహ్మతేజోబలము నార్జించ దృఢాభినివేశముగలవాడై దక్షిణమునకేగి ఘోరంబుగ పదివేలవర్షంబులు తపంబొనర్చె. యపుడు బ్రహ్మసాక్షాత్కరించి రాజర్షివైతివనిన విశ్వామిత్రుడు తృప్తినొందక తిరిగి తపోనిష్ఠుడై దీర్ఘతపంబొనర్చుచుండ నపుడు మనువంశసంజనితుడగు త్రిశంకుడు విశ్వామిత్రునవలోకించి మహాత్మా! నేను త్రిశంకుడ, భానువంశ్యుండ నేనీ దేహమును విడువక నే స్వర్గమును బొందగల యజ్ఞము నొనర్చదలంపు గలవాడనై మద్గురుడగు వశిష్ఠుని జేరి ప్రార్థింప. నాతడు నన్ను నిరాకరించెను. పిదప నేను తత్పుత్రుల జేరి నా కోరికను విన్నవించితిని. వారాగ్రహావేశితులై భగవంతుడగు గురువరున శక్యమగు దానిని చేయదగిననాడు మరియొకరుండునా నీవు గురుతిరస్కారమొనర్చితివి గాన ఛండాలుడవుగమ్ము అనినన్ను శపించిరి. గావున సర్వసమర్థుడవగునీవు నన్ను చేపట్టి నా ప్రార్థనను నెరవేర్పుము అని కోరిన వల్లేయని యంగీకరించి రాజునోదార్చి తాదృశప్రభావ వంతమగు యజ్ఞమును జేయ మనంబునదలచి దనపుత్రులగు మధుచ్ఛందాదుల బంపి మునివరుల నందరబిలిపించెను. లోకమునగల మునులందరును విచ్చేసిరి. వశిష్ఠాశ్రమవాసు లెవ్వరును రాలేదు. వశిష్ఠ పుత్రులు మహోదయుడు కోపవశంబున మాలడు యజ్ఞము జేయువాడు. క్షత్రియుడు యజ్ఞమును జేయించువాడు. సశరీర స్వర్గము ఫలము. దేవతలీ యజ్ఞమును నెట్లు హవిర్భాగముల గొందురో మును లెట్లు భుజింతురో జూడవలయు ననిరి. యావాక్యంబులవిని విశ్వామిత్రుడాగ్రహించి

వాశిష్టులు భస్మీభూతులై గాలపాశంబున గట్టపడి నరకంబుల నెల్ల ననుభవించి సప్తజన్మంబుల నీచయోనుల బుట్టి మృత శునక మాంస భక్షకులగుదురుగాక. మహోదయుడు సర్వలోక దూషితుడై నిషాదత్వంబు నొందుగాక యని శపించి యజ్ఞంబు ప్రారంభించి కల్పోక్త విధమున విధుల నిర్వర్తించి హవిర్భాగములగొన దేవతలనాహ్వానించిన దేవతాగణంబులు రాకుండిరి. యపుడు కౌశికుడు క్రుద్ధుండై కుశపవిత్ర ధారియై స్రువమెత్తుకొని నేను బాల్యమునుండియు సత్యవాక్యనిష్ఠుడ నేని ఘోరతపోవంతుడ నేని యీ త్రిశంకుడు వియచ్చరలోకమున కేగుగాక యని బలికె. నంత త్రిశంకుడు స్వర్గమున కేగెను. మునులందరు సంతసించిరి. పురుహూతుడు త్రిశంకుని స్వర్గమున నివసించకుండ బడద్రోయించెను. త్రిశంకుడధోముఖముగ బడుచు రక్షింపుమని యాక్రోశించుచు విశ్వామిత్రుని ప్రార్థించెను. త్రిశంకుని యార్తరావమును కౌశికుడు విని నభోమధ్యమున ప్రతిస్వర్గమును సృజించి తారకలను సప్తఋషులను నవ్వుల సృజించి 'అన్యమింద్రం కరిష్యామి, స్వర్గో వాస్యాదనింద్రకః' అని సంకల్ప మొనర్చి తత్ప్రయత్నముననుండ దేవతాగణ మంతయు విచ్చేసి విశ్వామిత్రుని శాంతింపజేసి త్రిశంకుడు విశ్వామిత్ర సృష్ట స్వర్గమున దేవతుల్యుడై యుండుటకును యాస్థితి సకల లోకంబులుండు వరకు శాశ్వతంబుగ నుండుటకును అంగీకరించెను. యజ్ఞము పరిసమాప్త మైనది. విశ్వామిత్రుడటనుండి కదలి పశ్చిమమున పుష్కరక్షేత్రమున నివసించి కందమూల ఫలాశనుడగుచు నుగ్రతపమును జేయుచుండె నపుడు

గీ. అంబరీషుడు యజ్ఞము నాచరింప
దలచి పశువును వీడిన తరుణమందు
వజ్రి దానిని గొనిచనె వంచనమున
నరుని పశువుగ నర్థించె నరవిభుండు॥ ౧౯౬

వ. లోకమునగల తల్లిదండ్రు లెవ్వరును దమ పుత్రుల బశ్వర్థ మొసగిన వారు లేరు. ఋచీకుడనువాడు ధనలుబ్ధుడై జ్యేష్ఠపుత్రు నొసంగనని బలికె. యాతని సతి బాలునివ్వనని యె. నిక ద్వితీయ పుత్రుడు శునశ్శేపుడను వాడు దన నిచ్చుటకు తలిదండ్రుల యంగీకారమును దెలిసి రాజు వలన తలిదండ్రులకు విశేష ద్రవ్య మిప్పించి తాను రాజభటులతో గూడ పశ్వర్థము బయలుదేరెను.

గీ. రాజ భృత్యులు వానిని రహిని గొనుచు
పయనమై యేగి పుష్కర భవ్యవనిని
వాప మొనరింప నది గాధివాసమనుచు
దెలిసి చరణంబులను బడె తల్లముగను॥ ౧౯౭

వ. పశువుగా గొనిపోబడు శునశ్శేపుడు విశ్వామిత్రుని మేనల్లుడగుట దనమాతులుని పాదంబులబడి యేడ్చుచు ప్రాణదానంబొసగుమని బ్రార్థించిన విశ్వామిత్రుడు కరుణించి వృత్తాంతము నంతను విని దన తోబుట్టును బావుకుని నిందించి యతనినిరక్షింప దలచి దన పుత్రుల బిలిచి వీనినిరక్షించుటకుగాను మీలో నెవడేని యొకడు పశ్వర్థమరుగుడని వచించెను. విశ్వామిత్రుని బుత్రులందరును తండ్రివాక్యమునువిని నవ్వి యన్యునిబుత్రునికై దనబుత్రుని జంపుకొను వానిని నిన్ను దప్ప లోకమున మఱియెవ్వరినిని యెఱుగము. మేము పోము అని తిరస్కరించి పలికిరి. విశ్వామిత్రుడు దన వాక్యమును దిరస్కరించి నందున కధికాగ్రహావేశుడై దనపుత్రులనందరిని మీరును వశిష్ఠ పుత్రుల వలెమృత శునకమాంసభక్షకులై ముష్టికజాతులం బుట్టి భూలోకంబున వేయిసంవత్సరములు వసించుడని శపించి శునశ్శేపు నీక్షించి యతనికి మంత్రిత భస్మ ధూళ్యాది ప్రక్షేపరూపంబగు రక్ష

గావించి యిందోఁప్రేంద్ర దేవతాకంబులైన రెండుమంత్రంబుల నుపదేశించి నిన్ను యాజకులు యూపంబున గట్టిన యపుడీ మంత్రద్వయమును పఠింపుము. తత్క్షణము పురుహూతుడు ప్రత్యక్షమై నిన్ను రక్షించి యంబరీషునకు యజ్ఞఫలంబును నొసంగు ననియానతిచ్చెను. శునశ్శేఫుడు సంతసించి యంబరీషాను చరులతోడ యజ్ఞవాటంబున కేగిప్రవృత్తయజ్ఞంబున యాజకానుమతంబున రక్తమాల్యానులేపనంబుల యాగపశువుగా నలంకృతుండై పవిత్రపాశంబుల వైష్ణవంబగు యూపంబున బంధితుండై వహ్నికభిముఖుండై దివ్యమంత్రద్వయమును శ్రద్ధాభక్తుల మనంబున జపించిన సహస్రాక్షుడు పరమానందంబున నచ్చటికి విచ్చేసి శునశ్శేఫుని బంధవిముక్తునిం జేసి యంబరీషునకు యజ్ఞఫలంబును ద్విగుణంబుగనొసంగె. నంతవిశ్వామిత్రుని వేయిసంవత్సరముల తపస్సునకు పితామహుడు మెచ్చివొడచూపి నీవు ఋషివైతివి యనివచించి యంతర్హితుడయ్యె. విశ్వామిత్రు డద్దానికి తృప్తినిం జెందక ఘోరతపమొనర్చుచుండియు మేనకంగని మోహించి దానితోడ పదివత్సరంబులు విహరించిదానియందు శకుంతలంగని వివేకియై యచట బాసి యుత్తరంబున హిమవత్పర్వత ప్రాంతంబున కౌశికీ నదీతీరంబున నైష్ఠికవ్రతంబుల ధృఢనిశ్చలంబుగ ఘోరతపంబొనర్చుచుండ బ్రహ్మసాక్షాత్కరించి మహర్షిత్వము నొసగిన తృప్తినొందక నూపిరిబుచ్చక నూర్ధ్వహస్తుడై వాయుభక్షకుడై వేసవి పంచాగ్నుల మధ్యను శీతకాలంబున జలంబులను వర్షకాలంబున వింటను నిల్చి శిలవలె కదలక మెదలక నిల్చి యుగ్రతపం బొనరించుచుండె. నపుడింద్రప్రేషితయగు రంభ యేతెంచి కలంచ బ్రయత్నించి శప్తయై వశిష్టుని వలన శాపంబు నివారితమగునని వక్కాణించబడియె. విశ్వామిత్రు డటబాసి యనేక క్షేత్రంబుల ఘోరతపంబొనర్చి

తుదకు సిద్ధాశ్రమంబు జేరి వేయివత్సరంబులు దుశ్చర తపంబొనరించి సమాప్త దినంబున పారణంబు జేయదలచి యన్నంబు సిద్ధపరుచుకుని భుజించ ప్రయత్నించు సమయమున పురుహూతుడు వృద్ధబ్రాహ్మణ రూపంబున నాయన్నం బభ్యర్థించిన సిద్ధాన్నంబంతయు నాతని కొసగె. యుదకంబు ద్రావబ్రయత్నించిన నద్దానినిగూడ యాచించిన నదియు నొసగి యూర్ధ్వబుచ్ఛ్వాసక వేయివత్సరంబు లుగ్రదపంబొనరించె. యపుడు శతానందుడు సన్నిహితుడై కౌశికా! నీతపంబునకు మెచ్చితిని. నీవు బ్రహ్మర్షి వైతివి. నీకు బ్రహ్మతేజమును, దీర్ఘాయువు నొసగితిని. నీవిక వలసినట్లు లోకంబుల జరింపుమనిన, విశ్వామిత్రుడు కరములమోడ్చి దేవా! యోంకారమును, వషట్కారంబును, వేదంబులును నన్ను వరించుగాక. బ్రహ్మర్షియైన వశిష్ఠుడు నన్ను బ్రహ్మర్షి యని బిలుచునుగాక యనిన బ్రహ్మ వశిష్టుని బిలిచిన యతడు విచ్చేసి విశ్వామిత్రుని గాంచి నీవు బ్రహ్మర్షి వైతివి యని బలికె. వారిరువురును పూర్వవైరమును బోదోలి మిత్రులైరి. బ్రహ్మ యోంకార వషట్కారములను వేదంబుల నొసగి యంతర్థానంబు నొందె. నితడు విగ్రహవంతంబగు తపస్సు వీర్యంబున బరాయణుండు ధర్మపరుండని బలికి యూరకుండెనపుడు జనకుడు

గీ. దన పురోహితు వాక్యాళి దనవి దీర
 వినుచు బలికెను జనకుడు వినయ ఫణితి
 ధన్యుడను నేను క్రతువెల్ల ధన్యమయ్యె
 భద్రమగు నీదురాకను భవ్యమాచు॥ ౧౯౮

గీ. అప్రమేయ తపోబల మనుపమాన
 గుణ గణంబులు నీయందు గూడియుండె
 వింటి నీకథ మనమున వింతజెందె
 కర్మకాలము భానుడు కడకుబోయె॥ ౧౯౯

గీ. ఉదయమున మిమ్ముఁగాంచెద నుదితతేజ
సెలవుగైకొని పోయెద చిత్రచరిత
యనుచుఁబోయెను మిథిలేశు డపుడె మునియు
దాశరథులును విడిదికి దరలి రంత॥ ౨౦౦

వ. యారాత్రి బుచ్చి ప్రభాత సమయమున జనకుడు కృతకర్మకలాపుడై రామలక్ష్మణ సహితుడైన విశ్వామిత్రుని రావించి పూజించి రామలక్ష్మణుల సత్కరించి మునినవలోకించి మీరాక మాకు శుభజనకంబు, మీకింకరుడను కర్తవ్యము నుపదేశించుమనిన విశ్వామిత్రుడు మిథిలేశుఁగని,

మ. భవతుల్యోన్నతబాహువీర్యు లనఘు ల్భానుప్రతాపాఢ్యులీ
రవివంశోద్భవులార్యసమ్మతులు భద్రాకారు లత్యుత్తమ
స్తవనీయప్రతిభావిలాసు లమితోత్సాహుల్ఘనుల్వీర లా
భవచాపంబు గనంగవచ్చి రనఘా! భవ్యంబుగా జూపుమీ॥ ౨౦౧

క. అనిన మునితిలకుపలుకులు
వినియద్భుతచిత్తవృత్తి వినిపించెవడిన్
ఘనహరచాపప్రాప్తిని
జనకుడుఘనసంశయమున చతురతతోడన్॥ ౨౦౨

చ. మునివరపూర్వుడౌ నిమికి ముఖ్యునినారవవాని దేవరా
తుని కరమందు దేవతలు తోరపుశంకరచాపముంచ నా
ఘనుడును తత్కులీనులును గాఢపుభక్తినిపూజజేసి రా
ధనువిదె దీనిఁనిప్పటికి ఁదప్పకఁ నెప్పుడుగొల్తుకౌశికా॥ ౨౦౩

వ. మహాత్మా! దక్షయాగ విధ్వంసన కాలమున శంకరుడు కోపించి, యీధనువును సజ్యంబొనర్చి దేవతలనందరఁ గనుగొని భాగార్థినైన నాకు భాగంబు గల్పించని కతమున మీయుత్తమాంగ

ముల దునిమివైచెద నని పరుషంబుల బలుకుచుండ దేవతలందరు భీత చిత్తులై కరములమోడ్చి ప్రార్థించిరి. దయాసాగరుడగు హరుడు శాంతించి యీచాపరత్నమును దేవతలకిచ్చె. దేవతలందరు దేవరాతుని పరాక్రమంబునకును, నియతచిత్తవృత్తికిని మెచ్చి యీచాపమాతని హస్తమున న్యాసరూపమున నిచ్చిరి. పిదప నేనొకయాగమును జేయ బూని భూశుద్ధి కొరకు భూమినిదున్నింప నాగటిచాలున నద్భుతంబుగ నొకమందసమువొడమె. దానిదెఱచిచూచిన రాకానిశాకరరేకవోలె జలదము నెడబాసి జగతికివచ్చిన, మెఱుగారు క్రొక్కారు మెఱపు చందంబునఁ బ్రకాశించు, నొకకన్నియతోచిన దానిని పుత్రికగ గైకొని సీతయని పేరిడి యాచిన్నికూనఁ నబ్బురంబుగఁ బెంచితి. నదిదినదిన ప్రవర్థమానయై బెఱిగె. యయోనిజగావున వీర్యశుల్కయని దలచి శంకరచాపమెక్కిడిన వానికిగాని, నిప్పడతిఁ నివ్వననిఁ బ్రతినజేసితి. నప్పుడు మత్తుమారిం బెండ్లియాడ నమందానందంబున ధరణీపురందర నందనులు జనుదెంచి కన్యనిమ్మని యడిగిరి. వారలకెల్ల ప్రత్యుత్తరంబుగాఁ నేనిట్లంటి. నీకన్నియ వీర్యశుల్క మద్గృహంబునగల ఖండపరశు చాపంబు నెక్కిడిన వానికి మత్పుత్రి నిచ్చెదననిబలికితి. వారంధరా చాపమును వీక్షించి యిట్లట్లుకదల్చఁజాలక బెండువడి సిగ్గున దలవంచి నిరాశులైజని యందరొకచోజేరి రోషంబున చతురంగ సమేతులై నాపైగవిసిరి. వారికిని నాకును వత్సరం బొకటి పోరుజరిగినది. మదీయ సేనయు తక్కిన సాధనంబులును సంక్షయించినవి. విచారించి దేవతల నారాధించితి. వారు చతురంగ బలంబుల పరికరంబులతోడ నిచ్చిరి. యాబలంబులును నేనును రణంబునకుజని యుద్ధమొనర్చితిని. పరరాజు లందరు పలాయితులై నన్ను శరణంబువేడిరి. నాకువిజయంబు గలిగినది. గాననిపుడు

క. అనఘుని యా దేశంబున
ననుపమమగు చాపవరము నాదరమొప్పన్
మునుకొని యిదె దెప్పించెద
మనమలరగఁ జూడఁగలరు మహితులు వీరల్॥ ౨౦౪

క. దానిని దశరథ పుత్రుడు
దన నేర్పున బలిమికలిమి దద్దయు వేడ్కన్
ఘనముగ నెక్కిడఁ గలిగిన
మనమలరగ సీతనిత్తు మహితవిచారా॥ ౨౦౫

క. అనవిని విశ్వామిత్రుడు
జనకుడ! కడు వేగ ధనువు సంశయపడకన్
మనమున మోదముఁ నొందుచు
ఘనముగ దెప్పింపుమనిన గ్రక్కున నతడున్॥ ౨౦౬

చ. ఘనులగు మంత్రిముఖ్యులను కార్యవిశేష విధాన యుక్తుల
న్గనుగొని మీరు శంకరుని కార్ముకమిప్పుడె తెండు పొండనన్
జనియపుడైదువేలు మనుజ ప్రవల్దలగురీతి దెచ్చియా
ఘనమగు చాపమా ఘనుడు గాంచగ నొనటులుంచి రింపుగన్॥ ౨౦౭

వ. అపుడు జనకనృపాలుడు విశ్వామిత్రునిగాంచి బద్ధాంజలియై వినయ భయభక్తి సంశయంబులు ముప్పిరిగొనుచుండ నిట్లనియె

క. మునినుత మాపూర్వులచే
ఘనముగఁ భూజింపఁబడిన కార్ముకమిదియే
గనుడీ వేగమ దీనిని
మును నృపు లెక్కిడగలేక మునిగిరి లజ్జన్॥ ౨౦౮

చ. సుర నర యక్ష కింపురుష సూర్య నభశ్చర నాగ సిద్ధ కి
న్నర వసు రుద్ర సాధ్య ముఖ నాకిగణంబుల కైన నెక్కుడ
స్థరమున నెత్త జూడగను గట్టిగ శక్యముగాని చాపము
న్నరులెవరెత్త జాలుదురె నాకిది జూడగ దుర్లభంబగున్॥ ౨౦౯

వ. ఇమ్మహా చాపంబు బూరించుటకు నిట్టెట్టు కదల్చుటకు శరంబుగూర్చుటకు నారోపణంబు సేయుటకు నాకర్షించుటకు సమస్త లోకంబులలోనను సమర్థులు లేరట్టిదానిని భవద్వాక్య గౌరవమున నతి ప్రయత్నమున నిచ్చుటకిం దెప్పించితి. దీనిని రాజపుత్రులకు జూపుమని పలికిన భగవంతుడగు విశ్వామిత్రుడు మిథిలేశుని వాక్యంబుల విని రామచంద్రుని గటాక్షించి వత్సా! రామచంద్రా! రాఘవ! ధనువును విలోకింపుమనిన నమ్మను వంశ సత్తముండు మంజూషా ముద్రావిభేదనం బొనర్చి తన్మధ్యగతంబైన మహాచాపము నవలోకించి దన గురుండగు విశ్వామిత్రు నవలోకించి

గీ. మునికులోత్తమ! చాపంబు ముదముతోడ
కరముతోబట్టి నెత్తను గడగినారి
గూర్చ లాగను సెలవివ్వ గోరుచుంటి
నశ్రమంబున శరమిందు నమఱగూర్తు॥ ౨౧౦

వ. అని బలికి జనక విశ్వామిత్రుల ననుమతినొంది సభలోనున్న నృపతులు ముని పతులుజూచుచుండ శ్రీరామభద్రు డశ్రమంబున నవలీల నభ్యస్త శరాసన మెత్తునటుల పైకెత్తి గొనయంబు దగిలించి యాకర్షించి యాకర్ణపూరంబుగ దిగిచి విడిచెయప్పుడు

ఉ. కరమునగూర్చ చాపమును కార్ముకమందున నారిగూర్చగా
వరగుణరావము న్దిశల వాసిగ బ్రద్దలు సేయుచుండగా
సరిగను నారిలాగగను చారుముఖద్యుతి సొంపునుంచగా
పరిసరవర్తులందరట బాగుగఁ జూచిరి సంతసంబునన్॥ ౨౧౧

క. శరకాండమెత్తిలటులను
వరధనువతడెత్తి వామ వరహస్తమునన్
సరిగా గూర్చెను నారిని
యరుదుగనది విఱిగి బడియె నాశర్యింపన్॥ ౨౦౨

వ. నూరుశతఘ్ను లొక్కపెట్టున ప్రేల్చిన ధ్వని కన్న చాల నెక్కుడగు నాధ్వనికి

క. వసుమతి కంపమునొందెను
పసలేకను బడిరిజనులు పగిలెను గిరులు
న్వసదృశ ఘనఘోషముతో
పశుపతి చాపంబు విఱుగ పారిరి దివిజుల్॥ ౨౦౩

క. కౌశిక రాఘవ జనకులు
భాసురముగ బడరు భద్రబలులై యుంటన్
మోసము జెందిరి యన్యులు
భూసుతపడలేదు తనను భువనము మెచ్చన్॥ ౨౦౪

క. మోదము నొందెను మునివరు
దాదరమున జెలగె నృపతి యానందమునన్
సాదర యుక్తులు సభికులు
శ్రీదయితుడె రాముడనుచు జెలగిరి సుదతుల్॥ ౨౦౫

వ. అంతజనక నృపాలుండు శంకరధనుః ప్రకాండ ఖండన ప్రచండపాండిత్య బాహుదండమహోద్దండ ప్రతాప వితీర్ణ సకల మానవచేతోమోదావహుడును, తత్క్షణోన్మీలిత పుండరీకసదృక్షనయన యుగళుండును, స్వతేజోవిజితభాస్కరుండును, కౌసల్యానందవర్ధనుండును, దశరథసకలమనోరథపరిపూరితపూతచరితుండును, నిజముఖనిర్మలతేజోవిజితసంపూర్ణచంద్రుండును, సీతాసతీమనోనయనదయితుండును, దశరథపుత్రుండునగు శ్రీరామచంద్రుని బహువిధగౌరవపురస్సరంబుగసన్మా

నించి భగవంతుడగు కౌశికునాలింగన మొనర్చి మహాత్మా! భవదీయ నిర్హేతుకజాయమానకటాక్షవిశేషంబున భవదీయులమగు మేమంద రమును సర్వమనోరథములకుపగివర్తమానులము. చిరప్రాప్తాదృష్ట జామాతృతాదోష కళంకితుడనగు నన్ను సంప్రాప్తభగవద్రామచంద్ర జామాతృత్వ సంపదన్వితునిజేసి కృతార్థుని నొనర్చితివి. నాప్రతిజ్ఞను సఫలమొనర్చితివి, నన్నురక్షించితివి.

గీ. బాలుడీత డప్రధృష్యంబు భవునిచాప
మనుచుసందేహముందితి నార్యచరిత
చనదుదేజస్వివయసెంచ జగమునందు
దీపకాంతియె యణచదె తిమిరతతిని॥ ౨౧౬

గీ. మూడుమూర్తులలోనొక్క మూర్తియితడు
గాన నెక్కుడెయన్యులు కదిపినారె
దేవ దానవ మానవ దితిజ యక్ష
సిద్ధ విద్యాధరాదులు చేవఁజెడరె॥ ౨౧౭

క. ఇదినీమహిమయొ లేదా
మదినూహింపంగలేని మహితుండితడో
యిదమిత్థమనగనేరను
విదితాఖిలతత్వ నీకె విశదముసుమిత్రా॥ ౨౧౮

వ. అనిన విశ్వామిత్రుడు చిరునగవునవ్వుచు జనకరాజేంద్రుని హస్తమును దనహస్తమునబట్టి, నృపాలావతంసా! మైథిలా వినుము.

గీ. ప్రతినపరిపూర్ణరూపమై ప్రబలెగాన
నమితవీర్యుడుజామాత యమిరెగాన
వనితరామునకర్పింప వలెనుగాన
శుభముశీఘ్రంబ నెరవేర్చ శోభనంబు॥ ౨౧౯

వ. అదియునుంగాక

గీ. ఎవడు శంకరుచాపము నెత్తగలడొ
యతడు సీతకుభర్తయౌ నంటివీవు
నటులరాముఁడు సీతేశు డయ్యె నిపుడు
స్వత్వమికనీకు సీతపై సాగబోదు॥ ౨౨౦

గీ. స్వత్వమిచ్చుటదానము స్వామివీవు
స్వత్వమర్పించిసౌరుల సత్కరింపు
వీరవరునకు సీతను విక్రయించి
దానమిచ్చెదనన్నను దానమగునె॥ ౨౨౧

ఉ. జనకనృపాలశేఖరుడ జానకిరాముని వీర్యశుల్కయే
మనసిజబాణ మూర్మిళను మాన్యుని లక్ష్మణుగూర్చగావలెన్
మనమునసంతసింపుచును మామకవాంఛను దీర్పబూనుమీ
జనకులురాఘవుల్దలపఁ జక్కనిచుట్టలుగారె భూవరా॥ ౨౨౨

వ. జనకక్షితీశ్వరా! మేముదానపాత్రులము. మీరు దాతలు గాన మాకీదానంబు సత్వరంబుగ నిప్పింపుము. నీవు ధన్యుడవుగమ్ము.

క. అనవిని సంతసమందుచు
జనకరములుమోడ్చి మ్రొక్కె ధన్యుడనైతిన్
ఘన కౌశిక కారుణ్యము
మనమలరెడి శుభములెన్నొ మంచిగగూర్చెన్॥ ౨౨౩

గీ. పుష్పమాలికశిరమున బూనినట్లు
భావకాజ్ఞను శిరమున దాల్చువాడ
లక్షణాఢ్యనునూర్మిళ లక్ష్మణునకు
పత్నిగానిచ్చుభాగ్యంబు బడయఁగంటి॥ ౨౨౪

క. అనవిని గౌతమసూనుడు
జనవరనాకోర్కెయొకటి జరుపగవలయున్
మనమాండవి శ్రుతకీర్తుల
దనివారగ రాముచిన్ని తమ్ములకిమ్మా॥ ౨౨౫

వ. అనవిని నవ్వుచు మిథిలేశుడు విశ్వామిత్రు నవలోకించిన విశ్వామిత్రుడు చిరునవ్వు నవ్వుచు నరనాథాగ్రణీ! మీగురువరుండగు మా కుమారశతానందుని కోర్కెఁజెల్లించుట సర్వోత్తమము. నీవు భాగ్యవంతుడవు. దశరథపుత్రులకు నలుగురురకును నీవుశ్వశురుడవైతివి. ఇంతకంటె పరమానందమేమిగలదు. నీపుణ్యమును మే మేమని వర్ణించ గలము. పరమాత్మని చతుర్బాహువులను పరిపూర్ణ భక్తితో బూజించి నాడవనిన జనకుండుపునఃపునః ప్రణతుండై భగవంతుడవగునీవుమాబోటి ప్రాకృత సంసారులతో జేరి లీలావినోదముల ననుభవించుచుంటివి. నీవేది పలికిన నదిమాకు వేదవాక్యము. ననుల్లంఘనీయము. కుశధ్వజ సుతల నిరువుర భరత శత్రుఘ్నుల కర్పించెద. రాఘవుల సంబంధము వలన జనకులు పావిత్రులైరి. యిక జాగుసేయక సాకేతపురాధీశ్వరుడు మామిత్రుడు. రఘుకుల వారాశి చంద్రుడు అగు దశరథునికి దెలిపి సపుత్రకునిగ నాతని రప్పింపవలెనని మంత్రుల విలోకించిన వారలతి త్వరితగతి నయోధ్యజేరి దశరథమహారాజునకు శుభోదంతమును విన్నవించి యిది మా జనకరాజేంద్రునకును మీకును విశ్వామిత్రాజ్ఞ పరిపాల్యముగాన సత్వరంబుగ విచ్చేయ వలయుననియు జనకుడింకను యజ్ఞదీక్షితుడుగాన మేము తదుభయుల నాజ్ఞను వచించుచున్నార మనియు వచించిరి. యద్దానిని విని దశరథుడు సంతసించి విశ్వామిత్రుని ప్రజ్ఞను మిగుల గొనియాడి వశిష్టుని యనుమతి నొంది సీతాకళ్యాణా శంసులగు వారల సత్కరించి సకల సేనాపతివార యుతుడై మంత్రు

లును బంధువులును ద్విజులును గురువులును తోడరా వశిష్ఠ కథిత సుముహూర్తమున నయోధ్యనుండి వెడలి సకల వైభవంబుల సకల మంగళ వస్తుసమన్వితులై చక్రవర్తి చిహ్నాలు జెలగ సపుత్రకుడై శుభశకునంబుల కమందానంద కందళిత హృదయుడై మూడుదినంబులు నడిచి నాల్గవ దినమున.

సీ. సకల సామంతాది సహితుడై దశరథ మేదినీశుడు జేరె మిథిల కపుడు
జనకరాజేంద్రుడు చతురంగ సహితుడై గురువులు మంత్రులు కూడి రాగ
నెదురగ నేతెంచి యెలమి పూజలజేసి స్వాగత మడుగుచు స్వస్తి దెలిపి
యాశ్లేష మొనరించి యార్యవశిష్ఠుని భక్తిని మ్రొక్కుచు భవ్యుడతడు

గీ. మునుల నందర మన్నించి ముదముగూర్చి
భరతు శత్రుఘ్ను నక్కడ బరగ జేర్చి
సకలరాజుల సన్మాన సరణి నెఱపి
మంత్రులందర మన్నించె మహితముగను॥ ౨౨౮

వ. మరియు దశరథుని, జనకుడు నిరీక్షించి

గీ. మిత్రకులజాత మిత్రుడ మేదినీశ
భవ్య భవదీయ సంబంధ భాగ్యమునను
ధన్యుడను నేను దేశంబు ధన్యమయ్యె
వంశమంతయు ధన్యమై వరలె నేడు॥ ౨౨౭

వ. అని బహువిధ సన్మానంబుల నెఱపి మంగళవాద్యరవమంత రితమున కంటుచుండ స్వావస్థ్యమునకు దోడ్కొనిచని యలంకృతంబగు నుపకారికను ప్రవేశింపజేసి కనకాసన మర్పించి సుఖోపవిష్టుడై యున్న

కోశలేశు నవలోకించి మిథిలాపురాధీశ్వరుండు వశిష్ట విశ్వామిత్ర శతా
నందులు వినుచుండ సవినయంబుగ నిట్లనియె.

గీ. వీర్యశుల్కను సీతను వీరవరుడు
రాముడార్జించె గనుగొన రాజులెల్ల
స్వత్వమాటను సీతకు స్వామి యతడె
యచట నాచారవర్తిని యగుదు నేను॥ ౨౩౮

గీ. యూర్మిళను గూర్తు లక్ష్మణు నూర్జితముగ
మాండవిని గూర్తు భరతుని మహిత ధిషణు
కమలదళనేత్రి శ్రుతకీర్తి కమలనయను
బాంధు శత్రుఘ్ను ముదమున భూరితేజ॥ ౨౩౯

గీ. భాగ్యవంతుడ నైతిని భవ్యచరిత
నిర్జితములయ్యె విఘ్నము ల్నిజముగాను
కులము,పూజతమయ్యెను కోర్కెలొదవె
రాఘవులతోడి సంబంధ రాజివలన ౨౪౦

గీ. క్రతువుజరిగిన తోడన కార్యవిదులు
పరిణయము జేయవలెనంద్రు భవ్యచరిత
నీదు సమ్మతి గావలె నిపుణ తిలక
ముదము గూర్పగ నున్నారు మునులు వీరు॥ ౨౪౧

వ. అను మిథిలాధినాధు వచనంబుల విని దశరథ భూమీశుండు

గీ. దాతృవశమగు ప్రతి గ్రహ ధర్మమనుచు
విన్నవాడను పూర్వము విశ్వవినుత
నీవు చెప్పిన రీతిని నిశ్చయముగ
నడువ గలనన జనకుడు నవ్వికొనియె॥ ౨౪౨

శ్రీ సీతాకళ్యాణము.

వ. అంత రాత్రియగుటఁ దమతమ విడుదల యందందరు విశ్రమించిరి. పరదినంబున దశరథ రాజేంద్రుఁడు దనపుత్రులకు గోదాన వ్రతమొనర్చె. నాసమయంబున భరతమాతులుండగు యుధాజిత్తను వాఁడు కేకయ రాజపుత్రుఁడు దనమేనల్లుని భరతునిగన నయోధ్యకే తెంచి వివాహ వృత్తాంతమును విని సత్వర ప్రయాణంబుల మిథిలకే తెంచి దశరథునిచేత సత్కృతుఁడయ్యె. పరదిన ప్రభాత సమయమున ధర్మ మార్గానువర్తి యగు దశరథుఁడు సకల పరివారసహితుఁడై నిఖిల మంగళవాద్యయుతుఁడై గురు ద్విజ మంత్రి బంధుసహితుఁడైయుండ ముహూర్తంబాసన్నంబగుచుండె. సత్వరంబుగ దయసేయుఁడని జనక మంత్రులు విన్నవించిన, వారవనితలు నృత్యంబులు సేయుచుండ, వందిమాగధులు స్తోత్రపాఠంబుల పఠించుచుండ, పురంబంతయు నూరేగి సకల మంగళ సద్వస్తు సమన్వితంబగు జనకరాజ గృహంబు జేరిన, జనకరాజు కుశధ్వజ శతానంద ప్రభృతి మహామహులతోఁగూడి యెదురేగి యనేక విధసత్కారంబుల దశరథు నారాధించి, వాసుదేవ సంకర్షణానిరుద్ధ ప్రద్యుమ్నులవలెనుండు రామలక్ష్మణ భరతశత్రుఘ్నుల సన్మానించి, దశరథుని హస్తంబును జనకుండుపట్టుకొని రత్నకంబళంబులపై మందగమనమున నడిపించుచుండ, విశ్వామిత్రుఁడు రామచంద్రుని హస్తమును బట్టుకొని వశిష్టునితోడ మాంగల్యబోధకశ్రుత్యనువాకంబుల బఠించుచును బహ్వాలంకార భాసురంబు, రత్నపీఠికా విరాజితంబును, కర్పూరదీపికా ధృతవిప్రవృద్ధ సువాసినీ జనమంగళగాన భాసురంబును, నగు వివాహ మంటపము సమీపించి మణిఖచిత వరసువర్ణ పీఠముల వరుల నివసింపజేసి, తత్తత్క్రియాకలాపముల యథాయోగ్యముగ ప్రవర్తింపజేయుచుండిరి. తదుపరి వశిష్టశతానంద విశ్వామిత్రానుమతంబున సర్వాలంకార భూషితలును, సర్వాంగ

సుందరులును సౌవర్ణికవైవాహికపత్రపాశ్యాభిరామలగు సీతోర్మిళా మాండవీశ్రుతకీర్తులు చేటికాసహస్ర పరివృతలై వైవాహికమంటపమునకు చేరిరి. శతానందుండు తాత్కాలిక కృత్యములనెల్ల నెరవేర్చె. జనక దశరథులు తిరస్కరిణిని ధరించిరి. వశిష్టమహర్షి రామలక్ష్మణ భరతశత్రుఘ్నులకు పత్రపాశ్యల నలంకరించె. నాచరణీయంబులెల్ల నాచరింపబడినవి. యంత దశరథుడు మహాత్ముల నందర నవలోకించి,

సీ. కళ్యాణముల యందు గణుతింపవలయును కులజుడౌ పురుషుడు
కులమునంత
గావున మత్కుల క్రమవేది కాకుత్స్థ కులగురుడైనట్టి కుశలబుద్ధి
వర వసిష్టాఖ్యుడు వచియించు కులమంత వినుడు మీరలు వేడ్క
విబుధులార
మద్యోగ కుశలాది మహితభారంబెల్లనితనివశమునందు నెనగియుండు

గీ. సకల మెఱిగినవాడును సత్వగుణుడు
మామకాభీష్టఫలదాత మర్మవిదుడు
సరసిజోద్భవపుత్రుడు సమయ విదుడు
మహిత మహిమాఢ్యుడైనట్టి మద్గురుండు॥ ౨౩౩

క. అన విని లేచి వశిష్టుడు
దనమనమున ముదము గదుర తాదృశ ఫణితిన్
ఘనముగ బలికెను వినుడిక
నినవంశ్యుల కులమునెల్ల నింపెస లారన్॥ ౧౩౪

క. అనుమానాదులచేతను
మనమున నూహించలేని మహితునివలన
జనియించె కమలజాతుడు
గనె నాతడు మరీచి యనెడి ఘనసుతు వేడ్కన్॥ ౨౩౫

గీ. అమరీచికి కశ్యపు డవతరించె
నతని బుత్రుడు మనువను నవని విభుడు
మనువు గనియె నిక్ష్వాకుని మహిత గుణుని
నతడ యోధ్యను గట్టించె నమరు లలర॥ ౹౩౬

వ. ఇక్ష్వాకునకు కుక్షియు, కుక్షికి వికుక్షియు, వికుక్షికి బాణుండును, బాణున కనరణ్యుండును, అనరణ్యునకు పృథువు, పృథునకు త్రిశంకుడు, త్రిశంకునకు దుందుమారుడు, దుందుమారునకు యువనాశ్వుడు, యువనాశ్వునకు మాంధాత, మాంధాతకు సుసంధి, సుసంధికి ధ్రువసంధి, ధ్రువసంధికి భరతుడు, భరతున కసితుడు, అసితునకు సగరుడు, సగరునకు యసమంజసుడు, అసమంజసునకు యంశుమంతుడు, అంశుమంతునకు దిలీపుడు, దిలీపునకు భగీరథుడు, భగీరథునకు కకుత్థ్సుడు, కకుత్థ్సునకు రఘువు, రఘువునకు కల్మాష పాదుడు, కల్మాషపాదునకు శంఖుడు, శంఖునకు సుదర్శనుడు, సుదర్శనునకు నగ్నివర్ణుడు, అగ్నివర్ణునకు శీఘ్రగుడు, శీఘ్రగునకు రురుడు, రురునకు ప్రశుశ్రుడు, ప్రశుశ్రునకు అంబరీషుడు, అంబరీషునకు నహుషుడు, నహుషునకు యయాతి, యయాతికి నాభాగుడు, నాభాగునకు అజుడు, అజునకు దశరథుడు, దశరథునకు రాముడు, లక్ష్మణుడు, భరతుడు, శత్రుఘ్నుడు అందు రామునకు నీదుపుత్రిక సర్వాంగసుందరి సీతను, లక్ష్మణునికి, నీదు ద్వితీయపుత్రిక నూర్మిళను, భరతునకు నీతమ్ముడగు కుశధ్వజుని పుత్రికను మాండవిని, శత్రుఘ్నునకు శ్రుతకీర్తిని యొసగి బరిణయ మొనర్ప కోరుచున్నవారము. సదృశులగు నీవరులకు సదృశలగు నీపుత్రికల నీవిచ్చుట కర్హుడవు, అని పలికి వశిష్టుడూరకొనెను. అంత జనకుడు లేచి

క. వినుడీ పలికెద మీారలు
మనమలరగ నాదువంశ్య మహీపుల నెల్లన్
ఘనముగ వినగావలయును
వినవీనుల కింపుగలుగు విధి విదులారా॥ ౨౩౭

క. నిమి మాకు మూలపురుషుడు
విమతార్చితుడతడు దివ్య విధులను నెఱుగున్
శమదమ శాంత గుణాఢ్యుడు
సమకాంచన లోష్టుడధిక సత్వాధికుడున్॥ ౨౩౮

క. అతనికి బుట్టెను మిథియను
హాత విమతుడు ధర్మవిదుడు హర్షాధికుడు
నృతగేంద్ర యాయిభక్తుడు
మతి ధిక్కృత ధిషణుడ మిత మాన్యుడు భువిలో॥ ౨౩౯

క. మిథిలను గట్టెను మిథియే
విధిబృందము నెఱుగువాడు విశ్వాతిగుడున్
బుధలోక వినుత చర్యుడు
ప్రథితా సుర మర్ధనుండు ప్రథిత యశుండున్॥ ౨౪౦

క. ఆవిభు తనయుడు జనకుడు
సేవిత గురుపాదపద్మ చిత్రిత మతియున్
పావిత వంశ్యుడు విద్యా
కోవిదుడు సకలరిపు జన కోలాహలుడున్॥ ౨౪౧

క. జనకుని పిమ్మట నృపతులు
జనకులనుచు బిల్వబడిరి జగములమిగుల
జ్జనకు సుదావసుడను
జననాథుడు బుట్టె సుమ్ము జనహితుడగుచున్॥ ౨౪౨

వ. ఉదావసునకు నందివర్ధనుడు, నందివర్ధనునకు సుకేతుడు, సుకేతునకు దేవరాతుడు, దేవరాతునకు బృహద్రథుడు, బృహద్రథునకు మహావీరుడు. మహావీరునకు సుధృతి, సుధృతికి ధృష్టకేతుడు, ధృష్టకేతునకు హర్యశ్వుడు, హర్యశ్వునకు మరువు, మరువునకు ప్రతీంధకుడు, ప్రతీంధకునకు కీర్తిరథుడు, కీర్తిరథునకు దేవమీఢుడు, దేవమీఢునకు విబుధుడు. విబుధునకు మహీంధ్రకుడు, మహీంధ్రకునకు కీర్తిరాతుడు, కీర్తిరాతునకు మహారోముడు, మహారోమునకు స్వర్ణరోముడు, స్వర్ణరోమునకు హ్రస్వరోముడు, హ్రస్వరోమునకు జనకుడను నేను జ్యేష్ఠపుత్రుడను. కుశధ్వజుడనువాడు ద్వితీయపుత్రుడు, నాతమ్ముడు. నాతండ్రి, నన్ను రాజ్యమున నిలిపి దానువనంబునకు జనియె. నేను రాజ్యము నేలుచుండ సుధన్వుడనువాడు మిథిల నవరోధించి శంకరచాపమును సీతను దనకొసగవలెననియు లేకున్న యుద్ధమునకు సిద్ధపడవలెననియు బలికెను. అపుడు నేనును సుధన్వుతో ఘోరముంగబోరి యతనిని సంహరించి యతని రాజ్యమును వశపఱుచుకుని దానిని నాతమ్ముడగు కుశధ్వజున కొసంగి సాంకాశ్యరాజధాని యందాతనిని బట్టాభిషిక్తుని జేసితిని. నాపుత్రికను సీతను రామచంద్రునకును, నా ద్వితీయపుత్రికను నూర్మిళను లక్ష్మణునకు, నాతమ్ముడు కుశధ్వజుని ప్రథమ పుత్రికను మాండవిని భరతునకును, నాతమ్ముని ద్వితీయపుత్రికను శ్రుతకీర్తిని శత్రుఘ్నునకును, నొసంగుచున్నవాడను అనిబలికి యూఱకుండెను. అపుడు ద్విజులనేకు లుచ్చైస్స్వరంబున మహాసంకల్పమును చూర్ణికను పఠించిరి. యంత తిరస్కరిణిని దీసి రత్నపీఠంబుల వధూవరులను ప్రవేశింపజేసి యథాశాస్త్రముగ జనక కుశధ్వజులు కన్యాదాన మొనర్చిరి. వశిష్టమహర్షి హోమాదివిధులనెల్ల పూర్తిగ నొనర్చె. జనకుడు వధువులకు వస్త్రాలంకార గ్రామగజతురగ రథ పరివారాదుల సమితముగ నొసగి వరుల కభిముఖముగ నివసింపజేసి రామునిగనుగొని

గీ. ఇదియె సీతాఖ్య నాసుత శ్రీసమాన
ధర్మములయందు నీదారితప్ప దెపుడు
భార్యగా నీవుగైకొను భద్రమగును
పాణిఁబాణినిపట్టుము భవ్యరామ॥ ౨౪౩

క. పతి దేవత యీాచిన్నది
సతతము నీఛాయవలెనె సహవర్తిని యౌ
కృత కృత్యుడ నైతినినే
నతులిత శుభచయము నీకు నలవడు నెపుడున్॥ ౨౪౪

క. అనిపలికి జనకు డప్పుడు
ఘనమంత్రజలంబు రాము కరమున విడిచెన్
మనమున సంతసమందిరి
మునిపుంగవు లెల్లజనులు ముదమునబొంగన్॥ ౨౪౫

క. వినబడె సురవాద్యధ్వని
గనబడె గగనంబునుండి ఖచరులవలన
న్ఘనముగ గురియుచు నుండెడి
మన మలరెడి పుష్పవృష్టి మహితులు బొగడన్॥ ౨౪౬

వ. అపుడు జనకభూపాలుడు తక్కిన వధువుల పాణిగ్రహణముల వరులచే జేయించనెంచి, హర్షపరిప్లుతుండై,

సీ. లక్ష్మణ కరమున లలితమా యూర్మిళా కరమును బట్టుము గలుగు శుభము
భరత నీకరమున బట్టుము మాండవీ కరమును ఘనముగ గలుగు శుభము
శత్రుఘ్నకరమున జక్కని శ్రుతకీర్తి కరమునుబట్టుము గలుగు శుభము
నలుఁగురు మీారలు నయధర్మవర్తులు సుదతులతోఁగూడి సుఖము నొంద

గీ. గలుగ గలరని జనకుడు కరుణతోడ
పలుకు పలుకుల విని వారు భవ్యకరము
సాచి వధువుల కరముల సరసముగను
బట్టి సంస్పర్శ సుఖమును బడసినారు॥ ౨౮౭

వ. అంత సుముహూర్తసమయమున నడిమితెర దీయ నీలమేఘ నిభుడగు శ్రీరామచంద్రమూర్తి చంచలాభయగు సర్వాంగ సుందరి సీత నెమ్మోమునుగనిపరమానందరసాబ్ధిని మునిగి దరిగానలేకపోయెను. లజ్జా పరవశయగు సీతయు మిగులమనంబున నానంద కందళితయయ్యె.

ఉ. రాముని మోముగన్గొనిన రమ్యశశాంకుని పండువెన్నెల
న్గోము వహించు కల్వలన కోమలి సొంపగు వాలుచూపులా
రామ పదారవిందముల రక్తివహింపగ వ్రాలె నింపుగా
రాములు భర్తృపాదముల రమ్యముగా బడి మ్రొక్కునట్లుగాన్॥ ౨౮౮

గీ. సీత సర్వాంగ లావణ్య సింధులోన
వరలు వికసితజలజాత వరములనగ
రాజవరుని జూపులుబడె రమణిపైని
రాజు కరములు కలువపై వ్రాలునట్లు॥ ౨౮౯

వ. అంతఁ నరుంధతీ విభుడు సౌవర్ణప్రతి సరబంధ మాంగల్య సూత్రధారణ ముక్తాసహితార్ద్రాక్షతారోపణ హోమాగ్ని ప్రదక్షిణాదుల యథాకాలమున యథా యోగ్యముగ జరిపి బ్రాహ్మణ సత్కారంబుల జరిపిరి. బ్రాహ్మణాశీర్వచన రావంబులును, మంగళ వాద్య ఘోషంబులును, గగనంబున కంటునటులఁ జెలంగె. వధూవరులగ్నికిని వేదికకును జనకునకును దశరథునకును మహర్షులకును ద్విజులకును వృద్ధరాజులకును ప్రదక్షిణ నమస్కారంబులఁజేసిరి. వశిష్ఠ విశ్వామిత్ర శతానంద వామదేవాదులు దీవించిరి. సభాసదులందరును

దంపతుల ననురూప వయోవిశేషంబుల కమందానందము నొందిరి. వేల్పులు దేవదుందుభుల మ్రోయించి కుసుమవర్షమును గురిపించిరి. రంభోర్వస్యాదులు నృత్యంబు నొనర్చిరి. గంధర్వులు శ్రుతి మధురముగ బాడిరి. వైవాహిక మహోత్సవము సకలజనమోదావహము య్యెను. సాంగంబుగ వివాహమంగళ సంవిధానంబులన్నిటిని నిర్వర్తించిరి. యారవ దినంబున విశ్వామిత్రుడు వధూవరుల నాశీర్వదించి జనక దశరథుల ననుమతినొంది హిమవంతంబునకు జనియె. జనకుడు మహర్షులను ద్విజులను రాజులను తగిన విధంబున సత్కరించెను. దశరథున నేక విధంబుల బూజించె. దన పుత్రికలకును జామాతలకును యథాయోగ్య సన్మానముల నొనర్చె. నంత దశరథ భూపాలుడు వైదేహునా మంత్రణంబు వడసి కోడండ్రు కొడుకులు ననర్ఘ రత్నాందోళికల నెక్కించి పురోహిత సామంత మంత్రివరభృత్య పరిచారికాది పరివృతుడై మనోహరంబులగు మంగళవాద్య రవంబులు చెలంగ నయోధ్యాభిముఖులై మిథిల విడిచి వెడలె. శతానంద కుశధ్వజ జనకులు దశరథుతోడ కొంత దవ్వరిగి యనుమతి నొంది ధన్యంమన్యమానులై మిథిలకు జనిరి. దశరథ భూవల్లభుండు వాసవవైభవంబున జనుచు మార్గంబున గల రమ్యనగర రమ్యవనోద్దేశంబుల గని యానందించుచు శ్రోత్రపేయంబులగు వశిష్ఠ వామదేవ జాబాలి ప్రభృతుల మహోపదేశంబుల విని యానందించుచు సుఖప్రయాణంబొనర్చుచుండ భౌమంబులగు ననేకోత్పాతంబులు గనపడిన వాటిం నెల్లగని సాకేతపురాధీశ్వరు డరుంధతీ ప్రాణనాథు నవలోకించి "మహాత్మా! యవలోకింపుము. దారుణోత్పాదంబులుగలుగుచున్నవి. మనమునకు వచింప శక్యముగాని వింత వికారము బొడగట్టుచున్నది." యనిన, సర్వజ్ఞుడగు వశిష్ఠుండు రాజేంద్రా! సర్వమును బొడగంటిని, భీతి నొందకుము. ధైర్యము నవలంబించుము. తొలుత దారుణంబగుమహాపద తటస్థించి తుదకది సర్వమంగళాకరంబగు శాశ్వతకీర్తిగలుగును. పక్షిముఖమున భయమును, మృగముఖమున స్వశ్రేయసంబును బొడ

గట్టుచున్నదను చండ గ్రమక్రమముగ గాలి హెచ్చి వృక్షంబు లెన్నియో పెళపెళ విఱిగిపడియె. ధూళి రేగి భూమ్యంతరిక్షముల గప్పి వేసె. సూర్యకిరణ ప్రసరణంబు మందగించె. తిమిరంబు వ్యాపించె. వశిష్ఠాదులు నివ్వెరబడి చూచుచుండిరి. దశరథుడు పుత్రుల కేమి కీడు మూడునోయని భీతి నొందుచు భగవత్ప్రార్థనను జేయుచుండెను. అంతనొక మహాతేజంబు నేత్రంబుల మిరుమిట్లుగొలుపుచు ప్రాదుర్భవించె. మహారావంబులతో మహావ్యక్తి యొకటి భయంకరంబుగ నగ్రభాగంబున దోచె. సేనావారంబునగల ప్రజలందరు పలాయితులైరి. పెద్దలందరు బరిశీలించి బరికించి రాజరాజ విమర్దనాలోలుడగు భగవంతుడు పరశురాముడని దలచిరి.

—♦ పరశురామాగమనము. ♦—

క. జమదగ్ని సుతుని గనుగొని
సమవర్తిని గాంచినటుల చకితులు భూపుల్
తమ తమ రథముల చాటున
తమ మేనులు దాచుకొనిరి తద్దయుభీతిన్॥ ౨౫౦

వ. అపుడు దశరథ మేదినీకాంతుడు దనమనమున

గీ. రాజరక్తాంబు నిధిలోన రమ్యముగను
త్రిషవణములొనరించిన తీవ్రకోపి
పరశు రాముడు ధీరుడు భయదమూర్తి
పరగ బ్రత్యక్షమయ్యెను భార్గవుండు॥ ౨౫౧

చ. ఇరువది యొక్కమారు లిల నెల్ల నృపాలుర గండ్రగొడ్డటన్
బరువడి ద్రుంచి యగ్నివలె బాగుగ మండుచు తీవ్రకోపుడై
తిరిగిన భార్గవోత్తముడు తీర్థపదుండిట భానువంశ్యుల
న్బరశువు తోడగూల్పగను పంతముబట్టగ బోలు దైవమా॥ ౨౫౨

సీ. మనసున బుట్టిన మహితకోప రసంబె స్వేదజలంబన జెలగెబైకి
జయలక్ష్మి కరమున సమ్మృణాళపద్మంబు నానొప్పుపరశువు నటన
మొప్ప
వరకోపశిఖి శిఖా వాసారుణద్యుతి గనులెఱ్ఱ బారిన గతినిమెఱయ
వీర రసార్ణవ వేలను బోలిన వికటభ్రుకుటి దోచె భీషణముగ

గీ. మేఱ మీఱినతపస్సను మేటివహ్ని
జ్వాల లననొప్పు కెంజాయ జడలుగ్రాల
నడుగు లిడుచోటకిందికి యవనిగుంగ
భయద వృత్తిని బఱతెంచె భార్గవుండు॥ ౨౫౩

క. పుట్టిన దాదిగ వ్రతియై
కట్టలు కనురిపులగొట్టి కాలునిభంగి
న్పట్టిన పట్టును విడువక
దిట్టరియై చాప నిగమ ధీనిధి వెలసెన్॥ ౨౫౪

క. ఇరువది రెండవ మారును
బరువడి మొదలిడెమె నేమొ బాహుజహతికిన్
వెరవిక దోచదు మనమున
పురహరసుతుగెలిచె నితడు పూర్ణ ప్రజ్ఞన్॥ ౨౫౫

క. అనిమనమున దాదలచుచు
ఘనపాత్రల నర్ఘ్యపాద్య కలితులువిప్రుల్
వినయముతోఁ జను దేరగ
జననాథుడు పరశురాము సన్నిధి కేగెన్॥ ౨౫౬

వ. దశరథమహారాజు పరశురాముని సన్నిధికిబోయి చేతులుఁ
జోడించి నమస్కరించి,

—♦ దశరథ పరశురాముల సంభాషణము. ♦—

గీ. చాపమున శాస్త్రమందున శక్తిఁగలిగి
వీరలోకంబు మెచ్చంగ విప్రులఁగెలచి
కశ్యపునకెల్ల భూమినిఁ గరుణఁ నిడిన
పరశు దారిని రాముని భక్తిఁగొలుతు॥ ౨౫౩

వ. అని భగవంతుడా! భార్గవరామ! సావిత్రుడను వశిష్టశిష్యుడను దశరథుడను నమస్కరించు చుంటిని. యర్ఘ్యంబును, పాద్యంబును గొనుము.

క. అనవిని భార్గవరాముడు
ఘనకోపముతోడఁబలికె కాలునిభంగిన్
వినయముఁ జూపగవచ్చితె
వినిశ్కృత్తశిరుండవగుచు వేగమబోవన్॥ ౨౫౪

క. వినయము నాయెడ బనిలే
దన యము నేఁజూడఁజాల నవివేకుండై
ఘనహార చాపమువిఱిచిన
మనుకులు నీసుతునిరాము మననిచ్చెద నే॥ ౨౫౫

వ. దశరథరాజా! నీవు నేడుగదా నాకన్నులబడితివి. యిపుడిక నెటకేగగలవు. నీవు శూరుండనని యల్పవీర్యులచెంత పెక్కులాడిన వాగ్విభీషికలనెన్నిటినో నేను వినియుంటిని. నీవంటి బాహుబల విక్రమ శూన్యులగు క్షత్రియులీవిశ్వమున నింకను గలిగియున్నారు. నీవు భీతుడవై దాగియుండుటను నీపేరు వీనుల బడుటయేగాని నీరూపము నాకనుల బడకుండుటను నీవింతకాలము బ్రతికియుంటివి. యిదియేమి పాపమోగాని వర్తమానకాలమున భూమి వంధ్యయైనది. నవభవ ద్గీర్వాణుల గనుటలేదు. గనుకనే భూతలంబున,శూరాభావముగలిగినది.

శస్త్రాస్త్రకథయె యంతరించినది. నీవంటి భీరువు లెందఱున్న నేమి ఫలము. యుద్ధాభావమై రణమృతులు లేకుండుట స్వర్గమార్గముత్సన్నమై, ఘాసాద్యుత్పత్తిగల యుత్సన్నైకపదివలె సంకుచితమైయున్నది. యనిన విని దశరథుండు

గీ. వైమనస్యంబు విడువుము వైరమేల
కరుణమనమున గూర్పుము కలుషహీన
త్రిజగదభయద హస్తంబు తీవ్రశస్త్ర
ధారి పుత్రుని యందున దనరజనునే॥ ౨౬౦

గీ. పుత్రభాండుడు రాముడు భూరిగుణుడు
వానిరక్షింపవలయును వరదనీవు
తపనుభానుల సకలంబు తప్తమైన
పద్మ మొక్కటి భాసిల్లె భవ్యశీల॥ ౨౬౧

సీ. అనవిని భార్గవు డతికోపవశమున దశదిక్కులును భీతి దాల్చునటుల
మన్నామమునుదాల్చి మహిని బుట్టిన పుత్ర మాన్యత గలిగిన మనుకులుండ
వీరగోష్ఠులగల్గు విక్రమ కథలను దెలియ దెలివిలేని దేబెవీవు
శివధనుర్మథనోత్థ చిత్రాగ్ని మిక్కిలి రఘుజనక కుటుంబ రమ్యబాష్ప

గీ. పూరములచేత జల్లారు పూర్ణముగను
వేరుమార్గంబు దానికి వేరెలేదు
దయ యనగ నేమొ యెఱుగను దగినయటుల
నరులగూల్చెడి విద్యనే యరసినాడ॥ ౨౬౨

వ. అను పరశురాముని తీవ్రకోపవాక్యములవిని దశరథుడు పుత్రుల గాపాడుకొనవలెననెడి తలంపున శాంతంబున పరశురాము నవలోకించి భార్గవరామా! వినుము.

గీ. వేదములనెల్లఁ జదివిన విశ్వవినుతు
డజుడుభృగువశిష్టాదుల నధికలీల
గనిన వాడౌట గురువవు గావెమాకు
గనుక దయతోడ మము జూడఁ గడగు మిప్పుడే॥ ౨౬౩

గీ. మనమునందున కోపంబు మసలవలదు
శాంతినొందుము నీవిప్డు శస్త్రగుణుడ
మనకు వైరంబు తగదయ్య మాన్యతిలక
కోపిమెంతటి పనినైనఁ గోరిచేయు॥ ౨౬౪

వ. అనిబలికిన దశరథవాక్యంబులు తీక్ష్ణంబుగ మండువహ్నిం బడెడి యాజ్యధారవలె ప్రజ్వలన హేతువులైనటుల మండిపడుచు భార్గవరాముడు దశరథునవలోకించి కటంబులదర పటపట పళ్లుగొరుకుచు భూమి బ్రద్దలగునటుల వీరాట్టహాసంబుజేసి పదప్రహారంబులజేయుచు దశరథరాజవినుము. సత్వరంబుగ నీవు వచించినటులనె శాంతినొందెద. నదియెప్పుడనెదవా మద్బాహువిరాజమాన తీక్ష్ణ పరశువున నిన్నును, నీపుత్రులను, జనకుని, తత్సోదరుని బరిమార్చిన యపుడు శాంతినొందు ననిబలికెను. పరశురామునియెడల దశరథవాక్యము లేమియు బనిజేసి యుండక కోపప్రోత్సాహకము లగుచుండుటనుగాంచి శ్రీరామ చంద్రుడు లక్ష్మణసహితుడై చిరునవ్వునవ్వుచు సగర్వంబున భగవంతు డవగు విప్రోత్తమజమదగ్ని తనయా! వినుము.

రామ పరశురాముల సంభాషణము

సీ. జనియించినాడను సప్తాశ్వకులజాత క్షత్రియ శ్రోత్రియ గోత్రమునను
కౌశికుకృపచేత కౌతుకవశమున చదివితి దివ్యాస్త్ర సమితినెల్ల
నావంశమందున నరులుకీర్తినిగాని మపకీర్తినైనను దోపఁజేయ
గలుగుదురని నేను గనబోనుభీతిని విప్రుపై నలగగ వెఱచువాడ

గీ. గానసీయాటయిట సాగె కఠినఫణితి
వీడిశాంతింపు విప్రుడ విపులయందు
కులముకొలదిని మాటలు కొలనినీటి
కొలది తామరయగుగాదె కోవిదుండ॥ ౨౬౫

వ. అను రామచంద్రుని వినయ నిచుళిత కఠినవాక్యంబులవిని మండిపడుచు యేమిూ నేను విప్రుడనా? నీవు క్షత్రియ శూరుడవా? నీవీనులతో వినవైనలేదా? నీకులజులు క్షత్రియులు. వీరంమన్యులెందఱు నాచేనిహతులైరో యింత విఱ్ఱవీగెద వేల యిదియె నా పరశువు నీగర్వ మడచును వినుము!

గీ. దశరథునితోడ మిము నెల్ల దండధరుని
వశమునకుబంపి దిశలందు వాసిగాంచి
జనకనృపతి కబంధోత్థచారురుధిర
ధారలను భూమిదడుపుదు దారుణముగ॥ ౨౬౬

గీ. రాముడావాక్యములవిని రమ్యఫణితి
వాగ్విభీషిక యిదియేల వలదువలదు
శక్తికలదేని జూపింపఁ జాలుమిపుడె
శక్తిలేకున్న జయ్యన జనుము లేచి॥ ౨౬౭

చ. ఇరువదియొక్కమాఱులిల నేపుగరాజులగూల్చినట్టి నీ
శిరమొకమారుచూడవలె గన్పడజేయుము శక్తియుండిన
న్బరశునిష్ఫలోక్తులను బల్కిననమ్మను పూర్వవృత్తము
స్థిరముగజెప్పబోకనిక దివ్యశరంబును బూనుమిప్పుడే॥ ౨౬౮

వ. శ్రీరాముని వాక్యంబుల విని గర్వోన్నతుండగు పరశు
రాముడు రాముని తీవ్రకోపంబునగని

చ. దశరథపుత్రరామ బలదర్పముగల్గివిదేహదత్తమా
పశుపతిదివ్యచాపమును భగ్నముజేసితివంచు వీనుల
న్విశదముగావినంబడిన వేగమెనిష్ఠనవచ్చినాడన
న్పశుపతిపుత్రకల్పుడగు భార్గవరాముడటంచునెంచుమీ॥ ౨౬౯

చ. మనమునసిగ్గులేకమద మత్తత శంకరుజీర్ణచాపము
న్వినయవిహీనతన్విరచి వెంగలివైతివి పాపచిత్తుడా
గనుగొనవచ్చెభార్గవుడు గల్గినబాహుబలంబుజూపుమీ
సునిశితబాణజాలముల జూపుముబంపెద కాలువీటికిన్॥ ౨౭౦

క. అడవిఱచి పొంగిపొఱలకు
యదిపిఱిగెను పూర్వమందె హరుకరమందే
యిదెకొనుమువిష్ణుచాపము
మదమాఱును శరముగూర్ప మందమనీషా॥ ౨౭౧

క. లోకముగెలచినపరశువు
నాకరమునగలదుసుమ్మి నవనవశక్తిన్
నాకముజేరుచునిన్నును
మాకహితము జేసిమహిని [illegible]॥

గీ. బ్రతుకలేవికమాటలు బలుకనేల
ప్రాణభీతినిబరచిన బారలేవు
గురునిచాపంబువిఱచిన కూళవీవు
ఫలమునొందుము వేగమ భానుకులుడా॥ ౨౩

వ. అని పరుషంబుగ మాటలాడు పరశురామునిగని రామచంద్రుడు నీవు పారుండవనిదలచి యుపేక్షించినకొలది వాక్ప్రపంచంబు విస్తరిల్లుచున్నయది. వాచ్ఛూరులు కార్యశూరు లెన్నడును గానేరరు. ప్రభాకరవంశ్యుల పరాక్రమము భువనవిదితము విప్రునిపై పరాక్రమింపవలసెనని గాని లేకుండిననిన్ని బిభీషికలు జరుగగలవేయనిన ప్రళయకాలకాలునిభంగి గంతులిడుచు మహాట్టహాసంబు జేయుచు దనచేతనున్న వైకుంఠచాపంబు రామునకందించి దీన శరంబు గూర్పుము. జూతమని బలికిన నాతని కరంబునుండి యాచాపంబునుగొని దానితోడనేతదాశ్రితస్వీయ తేజోవిసరంబు సర్వంబును సత్వరంబుగ నాకర్షించియత్రమంబున సభ్యస్థనున్ననారిగూర్చినయటుల గొనయంబుదగిలించి యాకర్ణాంతమాకర్షించి శరంబు దొడగి బాణంబును జమదగ్ని సుతుపై విడువ గమకించిన నతని విలోకించి పరశురాముడు భీతిల్లుచుండె. నంత శ్రీరామమూర్తి భార్గవరామా! యీశరంబున నీపాదంబుల నిరాఘాటంబుగ ద్రుంచెద. బ్రాహ్మణుండవు గావున "బ్రాహ్మణోనైవ హంతవ్యః" యను నార్యోక్తిని బట్టి నీప్రాణములగొన నొల్ల నీయభీష్టంబేమి వచింపు. మనవుడు వైష్ణవ తేజోవిరహితుండైన కేవలవిప్రప్రాయుడు, జమదగ్ని సుతుడు, సీతామనోనాయకుని వీక్షించి వినయంబున

గీ. అనఘభవదీయ మహిమంబు నరయలేక
తప్పు జేసితి సైరింపు తపనవంశ్య
యమరులర్థింప రావణ హననమునకు
నవతరించిన నారాయ ణాంశజుండ॥ ౨౭౮

సీ. వినవయ్య సీతేశ విష్ణుని తేజంబు నాయందు గలుగుట నవ్యశక్తి
వెతకి మునులు వేడ్కను జంపితి భూమిజపీడల భూను నిభుల
నీ తేజమునునీవు నిపుణత గైకొన వేదవిప్రుడనైతి వేగ్మిలేదు
పరమాత్మనిను భక్తిపరతను గొలిచెద పరిపూర్ణ కరుణను బరప
వయ్య

గీ. పరమ పదవాసగతివీవె పరమ పురుష
నిన్ను సేవింతు సతతంబు నియతముగను
నిరుప మానందపదవిని నిత్యముగను
పడయగోరెద నికమీద భవ్య తేజ॥ ౨౭౯

వ. నీవు మనుష్యమాత్రుడవుగావు. పరమపదవాసుడవు. సర్వ స్వతంత్రుడవు. సర్వాంతర్యామివి. సర్వస్వరూపుడవు. సర్వాధారుడవు. సర్వేశ్వరుడవు. నీకంటె యధికు డెవ్వడునులేడు. నీవు క్రీడార్థ మీజగమున నవతరించినవాడవు. దుష్టులను సంహరించెదవు. శిష్టులను రక్షించెదవు. మహాత్మా! నన్ను రక్షింపుము. శరణాగతరక్షణము నీకు సహజకృత్యము. నేను నీ శరణమును కోరినవాడను

సీ. వసుమతి యంతయు వశము జేసితినయ్య కశ్యపమునికిని క్రతువు
నందు
కాశ్యపియందున గాపురముండగ వలదని బలికెను వాసియతడు
పాదయుగములేక పరవగవశహానె పరమపావన నాదు భవన
మునకు
కనుగొనుమదె పుణ్య గతివేగఁదానిని శరమున గొట్టుము శస్త్ర
ముగను

గీ. మఱల గొనియెద తపమున మంచిగతిని
నీకునర్పింప తపములు నిపుణమతులు
జేతురదె వారి జేర్చును జేరుచోటు
చకితమతి నైతి గావుము చక్రహస్త॥ ౨౭౬

వ. మఱియు రఘురామా! పూర్వకాలమున సకలదేవతలకోర్కె ననుసరించి విశ్వకర్మ తననైపుణ్యము నంతయు నుపయోగించి రెండు చాపంబులనిర్మించె నందొకటి యమరులు రుద్రునకొసగిరి. యదియె నీచే భగ్నమైన శంకరచాపము. రెండవది విష్ణువునకర్పించిరి. దానవిష్ణుండు క్రూరదానవుల ననేకుల దునుమాడె. పదపడి దేవతలు శివకేశవులతారతమ్యమరయగోరి వారిరువురికి భేదంబుగలిగించి యిద్దరిని బోరించిరి. యందు శంకరుడు స్తంభితుడయ్యె. కేశవుడధిక బలుడని దేవతలు గ్రహించిరి. యిద్దరికిని మైత్రిని సమకూర్చిరి. యంత శంకర చాపమును దేవతలు దేవరాతున కొసగిరి. విష్ణుచాపంబు భార్గవ వంశీయుడగు, రుచీకునకిచ్చిరి. రుచీకుడు మజ్జనకుడగు జమదగ్నికి నొసగెను. నాతండ్రి నాకొసగినవాడు. ఇప్పటివరకు నీధనువు నాకరమున నున్నది. యని బలికిన రామచంద్రుడు దాను దొడగిన బాణముచే భార్గవరాముని పుణ్యగతిని భేదించె. నంత పరశురాముడు వినయంబున రామచంద్ర నీవు సర్వవ్యాపివి. పరమ పురుషుడవు. నీమహిమ దెలియ నేనెంతవాడను. నీవాడించినటుల నింతవరకునాడితిని. ఇక నేను మానవమాత్రుడనైతిని. నిన్ను నభమున బన్నియుండి దేవతలందరు చేతులొగ్గి కొనియాడుచున్నవారు. నీవు దీర్ఘాయుష్మంతుడవుగమ్ము. నాకు సెలవొసంగుము. నేను పోయివచ్చెదనని బలికి, దన గృహమునకు జనియెను. అంత నారిని దింపి చాపంబును లక్ష్మణ హస్తముననిడియె. దశరథాదులందరు రాముని గని యానందపర వశులైరి. వశిష్టమహర్షి కనులుమూసి దనమనమున రాముని నవలోకించి, యానంద పరవశుడయ్యెను. దశరథుడు సకల పరివార

సమన్వితుడై సుఖగమనంబున మంగళవాద్య ఘోషంబుతోడఁజనుచు దివ్యాలంకార బంధురంబగు నయోధ్యాపురమున సుముహూర్తమున జేరి రాజభవనంబున దివ్యమందిరంబుల కొడుకులను, కోడండ్రను, నూతన వధూగృహ ప్రవేశ మహోత్సవమును జరిపించె. దేవతాయతనంబుల బూజలసలిపె. పూజ్యులపూజించె. యాశ్రితుల నాదరించె. దశరథుఁడానంద పారవశ్యుఁడయ్యె. కోడండ్రునలువురును కౌసల్యాప్రభృతులగు దమయత్తలకు నమస్కరించి దివ్యభవనంబుల దివ్యభోగంబుల భర్తలతో ననుభవించుచుండిరి.

గీ. యొక్క దినమున భరతుని యోర్పుతోడ
దనదు చెంతకు బిలిపించి దశరథుండు
జనుమునీవునుతమ్ముఁడు సౌఖ్యముగను
పెద్దవాడైనతాతను పేర్మిగనగ॥ ౨౭౭

వ. నీమాతులుడగు యుధాజిత్తు బహుదినములనుండి నిను గొనిపోవుటకుగాను మనగృహంబున నిలచియున్నవాడు. నీవాతనితోడ జనుము. అని బలికిన, దశరథవాక్యంబులవిని యన్నకు వినిపించి యాజ్ఞాపితుడై శత్రుఘ్నుతోడను, యుధాజిత్తుతోడను మాతామహపాలితంబగు రాజగృహంబునకుజనియె.

—♦ శ్రీ రామ సౌజన్యము ♦—

వ. అట యయోధ్యాపురమున శ్రీరామచంద్రుడు

ఉ. కాలము బంచి ధర్మమును కామము నర్థముగూడ బొందుచు
న్లీల సమస్త భూప్రజల లేశము కష్టమెరుంగకుండగా
మేలుగగాచి సౌఖ్యముల మేలుఁగగూర్చుచు తల్లిదండ్రుల
న్జాలగ భక్తిఁగొల్చుచును చక్కఁగ రాముఁడుబుచ్చె కాలమున్॥ ౨౭౮

వ. శ్రీరామచంద్రమూర్తి జయశీలముల జిష్ణుని ప్రతాపమున తపనుని సంతత ప్రియ దర్శనమున చంద్రుని వైభవమున దేవేంద్రుని శౌర్యమున రఘువును దాతృత్వమున శిబిని సత్యవాక్యమున హరిశ్చంద్రుని బోలి ప్రకృతిరంజనమున రాముడన్వర్థనాముడై గురువుల భక్తిని గొలుచుచు సహస్ర కిరణునివలె తేజోభిరాముడై తలిదండ్రులను గురువుల నాశ్రితుల బంధువుల సంతసిల్లజేయుచు కామితకల్పకుడై వర్తిల్లు చుండె. తావితోగూడిన పువ్వువలె సీతతోగూడి యుక్తకాలమున సుఖించుచుండె. ప్రజల నందర దనప్రజలవలె లాలించుచుండెనని కుశలవులు వినిపించిరి. వినిరామలక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నులు వశిష్టాదులును పరమానంద తరంగితాంతఃకరణులైరి.

క. కాకుత్స్థ వంశభూషణ
లోకాతిగ మహితమహిమ లోకారాధ్యా
భీకరదనుజ విదారణ
పాకారి ప్రముఖవంద్య భాస్కర వంశ్యా॥ ౨౭౯

క. రామారఘుకులసోమా
సామప్రియ సత్యనిరత సాత్వికవంద్యా
కామితదాయక సర్వగ
భీమాహితదనుజనికర భీషణచర్యా॥ ౨౮౦

మాలిని. సుమసమ సుకుమారా సూరి సంస్తోత్రపాత్రా
విమతజనవిదారా విశ్వరక్షాధికారా
అమరగణ సుదూరా హార్షితానంత భక్తా
విమల సుగుణహారా విశ్వబాధాపహారా॥ ౨౮౧

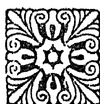
శా. లోకాతీత గుణాభిరాముడు రమాలోలుండు రామప్రభుం
డీకళ్యాణ కృతీశ్వరుండజముఖాభీష్టార్థదుం డాఢ్యుడు
శ్రీకళ్యాణ సుఖంబు లిచ్చిమనుచుం జేతోముదంబొప్పగా
నీకావ్యంబు రవీందు తారకలతో నింపొందు భద్రంబుగన్॥ ౨౮౨

మ. ఇది రామానుజ యోగిరాజ కథితాభీష్టార్థ తత్త్వజ్ఞతా
పద విభ్రాజితు యజ్ఞమూర్తిని మదిన్ భావించి స్వీయాన్వయున్
ముదమొప్పారగ రాముదమ్మునికథన్మోక్షోచాఫలాభంబుగా
సదయుల్మెచ్చగ బల్కె రెండవదియాశ్వాసంబు రామప్రభో॥
౨౮౩

గద్య

ఇది శ్రీమద్భగవద్రామానుజ కరుణాకటాక్ష పాత్ర యజ్ఞార్య పవిత్ర వంశ్య
చతుస్సప్తతి పీఠాంతర్గత తదీయపీఠాధిష్ఠిత భారద్వాజస గోత్ర
పవిత్ర తిరుమలై యచ్చార్ కాండూరు రాఘవాచార్య
దేశిక వేంకటాంబా పుత్ర విబుధజనవినయ చర్య
వేంకట తిరుమలాచార్య ప్రణీతంబగు
భరత చరిత్రంబను మహాప్రబంధము
నందు ద్వితీయాశ్వాసము
సంపూర్ణము. శుభం
భూయాత్ ॥

శ్రీ శ్రీ శ్రీ

శ్రీరస్తు.

శ్రీమైనమః.

భరతచరిత్రము.

తృతీయాశ్వాసము.

క. శ్రీకరభక్తవశంకర
శంకరహృదయారవింద శాశ్వతనిలయా
భీకరదానవహరణా
సాకేతపురాధివాసి సకలార్తిహరా॥ ౧

క. రావణగర్వ విదారణ
భావుకసర్వాతిశాయి భవ్యవిలాసా
కోవిదనుత గుణనిచయా
పావితరఘువంశ రాజ భానుజవినుతా॥ ౨

వ. అవధరింపుము. ఇటుల రామభద్రుడు సర్వజనమనోహరవర్తనుడై దనగురువరుడగు వశిష్టమహర్షివలన ననేకధర్మరహస్యముల నెఱుగుచు సర్వజనసులభుడై సకలాభీష్టముల నొసంగుచు పదిరెండు వత్సరంబులు సుఖముగ సద్గోష్ఠిని దశరథుని మనంబత్యంతానందపరవశంబగు నటుల వర్తించుచుండె. నంత నొకదినంబున దశరథభూమీశుడు దనమనంబున

దశరథ వైరాగ్యము

చ. అరువదివేలవత్సరము లార్యులు మెచ్చగ భూమినేలుచు
న్బరమ సువర్ణదక్షిణల పావనయజ్ఞములెల్ల జేయుచు
స్థిర మరుదైన కాయమును కాంచన ఛత్రము క్రింద పండగాఁ
జరిపితికాలమంత యికఁ జక్కగ గాంచెద రామరాజ్యమున్॥ 3

వ. ఇంతకాలము రాజ్యమునేలినను శరీరమిటుల శిథిల శిథిల మైనకొలదిని యాశనవనవోన్మేషముగ బ్రబలుచునేయున్నది. గాని దాని కెంతమాత్రమును శైథిల్యముఁ గలుగలేదు. వివేక మహితుడగువాడు వైరాగ్యశిఖరి నధిరోహించి యాశకుఁ జాలదూరముగ వర్తించవలెను. లేకున్న

ఉ. ఆశకు మేరగల్గదెపు డాశకు వశ్యుడుఁగానీ వాడెపో
లేశము నైన శోకరస లేపుడు గాడు భవోద్భవంబులౌ
పాశము లెల్లగోయఁగల పాటవయుక్తుడు భక్తియుక్తుడై
శాశ్వతమైన చోటికిని జక్కఁగ నేగగఁజాలు ధీరుడై॥ ౪

గీ. ఆశ, యెవనికి, దాసియై యవని, వెలయు
నతని కందరు దాసు లైయలరు చుందు
రాశ కెవ్వడుదాసుడై యలరగలడొ
యతడె దాసుడు లోకుల కందరికిని॥ ౫

శా. బాహాగర్వవిశిష్టుఁడై చుపటుదర్పంబొప్ప యుద్ధావనిం
వ్యూహవ్రాతము బన్నుగాక మరి దివ్యాల్ మెచ్చు శీలంబుతో
దేహాయాసము నొందియోగపరుడై దిష్టంబువేదోలుగా
కాహా యాశను గెల్చువాడు గలడే యామూడులోకంబులన్॥ ౬

వ. కాన నాశాపాశమును ద్రెంచుకొనగలుగుట దుర్లభము. వశిష్ఠాదిమహర్షుల మహోపదేశముల బహువారములు వినియున్న నేను వివేకయుతుడనై విరక్తిసిజెంది రాజ్యతృష్ణను విడువవలెను. పరగతికై యత్నించవలెను. జరగబోవు కాలమును నిర్వ్యాపారుడనై నిశ్చింతగ సద్గోష్ఠిని నిస్సంగుడనై పరలోక సుఖాకాంక్షినై బుచ్చెద. రాముని గుణధాముని యువరాజుగనొనర్చెదనని దలచి దశరథుడు మహాజనుల రప్పించి వారలసవలోకించి చిరకాలంబునుండి రాజ్య భారంబు వహించి డస్సితిని. తృప్తినొందితిని. గాన నికను

—♦ రామునకు రాజ్యమిచ్చెదనని దశరథుఁడు చెప్పుట ♦—

గీ. బలముగలవాఁడు భక్తిని ప్రబలువాఁడు
విద్యగలవాఁడు వివిధాస్త్ర వితతివాఁడు
కరుణగలవాఁడు సిరులొల్కు గనులవాఁడు
రాముడిక మిమ్ము నేలును రమ్యముగను॥ 2

వ. మీరందరును బాగుగ యోచించి రామునకు రాజ్యమిచ్చుటకు మీయభిమతంబెట్టిదియో, సత్వరంబుగ దెలియబలుకుఁడనిన విని మహాజనులందరును యోచించి పరమానంద భరితులై భయభక్తి విశ్వాసంబుల వినమ్రులై యేకవాక్యంబున మహారాజ, నీవు చిరకాలము నీప్రజలను, నీప్రజలవలె భావించి కాపాడితివి. మేము నీకు కృతజ్ఞులము. వైవస్వతమనువు మొదలుకుని నీవరకునుగల మహారాజుల ధర్మపరిపాలనా పద్ధతులా బాల గోపాలము విశదము. నీవు పరమ దయాతరంగిత హృదయుడవు. పూర్వులనందర మించితివి. గనుకనె రామునకు రాజ్యమివ్వదలచితివి. మాయందుగల దయకిదియె నిదర్శనము. రాముడు మమ్ముబాలించుటకంటె మాకు భాగ్యోదయమేది గలదు. మేము ధన్యులము, పరమానుగృహీతులము. అని బలికిరి. దశరథుడు వారల హృదయములనింకను నరయదలచి మీకు రాముని యందింత యాదరమేలకలిగెననిన వారందరును రాజేంద్రా! నీవుమాకు పాలకపితవయినను మనువు, మాంధాత, రఘువు మొదలగు వారియందు లేని యనంతకళ్యాణ గుణగణములు రామునియందు గలవనియె. మమ్ముల నిట్లు బలికించినవి సహకారఫలము లభించినవారికి సహకార పుష్పమునందనురాగముత్రగ్గుట సహజముగదాయటులనె మేమురామ రాజ్యమభిలషించితిమి. మేమేమిచేతుము. మాకనులెపుడును రాముని గనుచుండును. మామనము రామాధీనము. మాజిహ్వ మధురఫలముల విడిచి రామనామామృతాస్వాదనముననె నిత్యనియమితమైయుండును. మేమేమి జేయుదుము, రామగుణాకృష్టులము. రామవశులమైయుంటిమి.

—♦ రామరాజ్యమునకు జనుల సమ్మతి ♦—

గీ. దీర్ఘబాహుని రాముని తీర్థకరుని
చంద్రసమవక్త్రు పాండుర ఛత్రయుక్తు
సింహపీఠస్థు మూర్ధాభిషిక్తు నృపుని
గనులగనుగొన వేడుకగలదు మాకు॥ ౮

గీ. రామచంద్రుని చంద్రుని రాణమీర
గనులగనుగొని ప్రీతిని గాంచనట్టి
మనుజుడొకడైన గలడని మనసునందు
దలచగలవాడు లేడుసూ దశరథేశ॥ ౯

వ. మఱియొక వాక్యమునువినుము. అతీంద్రియ ద్రష్టలు సర్వవిధ వైరాగ్యసంపన్నులు, సర్వజ్ఞులు, నిష్కాములగు వశిష్టవామదేవ వాలఖిల్యాది మహర్షులందరును రామసహజసౌందర్యసద్గుణగణ విమోహితులై యన్వహమును తపోవనములవిడిచి రామునననుసరించి సర్వమును మరిచియుండ ఫలకాములము కేవల పామరులము రమ్యావలోకనాకుతూహలులము. విషయలోలులము. సంపత్ప్రికాములముఅగు మేము లోకాతీతానంతరామ కళ్యాణగుణగణ గంగాతరంగాకర్షణలం దప్పించుకొనుటకు సమర్థులమెట్లగుదుము.

గీ. గానవేగమ రాముని గరుణతోడ
రాజ్యరమణుని జేయుము రఘుకులేశ
ప్రజలకోర్కెలందీర్పుము ప్రభుతమెఱసి
రమ్యగుణసాంద్ర దశరథ రాజచంద్ర॥ ౧౦

వ. అనిబలుకు ప్రజలగనుగొని దనమనంబున సంతసించి తదనురూపవాక్యంబులు బలికి వారల నిజసదనంబులకు జన ననుమతి యొసగి రాముని రాజుగ నొనర్చుటకు దృఢనిశ్చితుడై దనగురువరులగు వశి

ష్టాదులను నిజమంత్రి వరులను బిలిపించి నిజాభీష్టంబు వారలకెఱింగించి తదనుమతంబున రామునిబిలిపించి లాలించి దనయభీష్టంబు వినిపించి పిత్రాజ్ఞాతంతు సంబద్ధుడగు రాముని యంగీకరింపజేసి సర్వజ్ఞవశిష్టాను మతంబున రాముని సుముహూర్తంబున దీక్షితునొనర్చి నియమంబుల బోధించి, దశరథరాజేంద్రుడు దనపట్టణంబంతయు రమ్యంబుగ నలంకరింప నాజ్ఞాపించె. తదధికృతులందరు సత్వరంబున యథాయోగ్యంబుగ పట్టణంబంతయు నలంకరించిరి, రామపట్టాభిషేక వార్త పురంబంతయు వ్యాపించి ప్రజలనందర నానంద సాగర మగ్నోన్మగ్నుల నొనర్చె.

—♦ కైక కోపము ♦—

సీ. మంథరయనుదాసి మతిహీనయై వేగ రామాభిషేకోత్థ రవము వినుచు
దనమది తుదిలేక దనరుదుఃఖాబ్ధిని మునిగి వేగ మెజని మూఢయగుచు
కైకనుగనుగొని గనులబాష్పములొల్క కఠినవాక్యంబులగలత వెట్టి
మనసుమారగజేసి మలినయుక్తులుజెప్పి కోపముగలిగించి కోర్కె దెలుప

గీ. దైవ వశమున కైకయు, దయను వీడి
వైరమునుబూని చెరుపగ వైభవమ్ము
దలచిమాసినబట్టల దాల్చి వేగ
కోపగృహమున బండెను కోపియగుచు॥ ౧౧

వ. దశరథ క్షోణీనాథుండు నిష్కపటహృదయుండగుటను దన రాణులందరిలోనను దనకు మిక్కిలిప్రేమాస్పదయగు కైకకు రామ పట్టాభిషేకోత్సవ వార్తను స్వయముగ వినిపింప దనచిత్తంబున దలచి కైకేయీ భవనంబునకేగి దనయనుంగురాణినిగానక దదీయభవ నంబు నంతయు వెదకి వేసారి తుదకొక గృహంబున భూమిపైబండి ధృఢవస్త్రంపు ముసుగున నున్న కేకయరాజపుత్రి వీక్షించి కోప

కారణం బరయ లేక నాత్మాపరాధ కారణంబు దెలియ నేరక చింతాపర వశుండై చెంతకుచేరి మంచివాక్యంబుల బలుకుచు బ్రతిమాలుచు,

సీ. దశరథుడప్పుడు దనపత్నినీక్షించి దనమది జింతించి దరికిజేరి
మెల్లగ మునుగును మేలుగ దొలగించి గయ్యాళికాంతను గరుణ గాంచి
పరిపరివిధముల బ్రతిమాలి బ్రతిమాలి విసుగు లేశము లేక వెఱ్ఱిరాజు
రామునితోడుసూ రమణిదెల్పుము కోర్కె ప్రాణంబు వేడిన బడయ గలవు

గీ. తప్పదనిబల్కవిని వేగ తరుణియనియె
ప్రతినజేసిన కోర్కెను ప్రచురపరతు
లేకయుండిన నమ్మంగలేను నేను
మోసగాడవు నినునమ్మి మోసపడను॥ ౧౨

గీ. పురుషులాడెడి మాటల పుడమియందు
సత్యమొకటైన గలదన జాలరెవరు
గాన నమ్మగ జాలను కాశ్యపీశ
కాలమునుగూడ కోరగాని కాలమయ్యె॥ ౧౩

గీ. తమపనులు దీరువఱకును తగినయటుల
బలికి పురుషులు పిమ్మట బలుకకుందు
రదియె కారణమనియెంచి యబలలెపుడు
నమ్మజాలరు పురుషుల నరవరేణ్యా॥ ౧౪

వ. అని బలికిన కైకేయీ వాక్యంబులవిని కామశరపీడితుడగు దశరథుడు నిజకరంబుల దన యనుంగు రాణియగు కేకయరాజపుత్త్రి శిరంబు దన యంకతలంబుననిడి దన కభిముఖంబుగ నుంచుటకై జికుర బంధంబునందు మృదువుగ దనకరంబిడి యద్దేవి నవలోకించి

క. లోకమున నీవు రాముడు
గా కన్యులు ప్రియులు నాకు గలరన గలవే
యేకరణిని యిటుబలికెదు
నీకరుణను గోరువాడ నిజమిది వినుమా॥ ౧౫

సీ. గానక నెవ్వాని గడియయె యుగమౌనొ గనులపండువుగూర్చ గలడెవండో
నాయసువులకంటె నాధనములకంటె నారాజ్యములకంటె నగలకంటె
నాపుణ్యములకంటె నాకీర్తిలతకంటె నాదేహమునకంటెనాకుమిగుల
నధికుడెవ్వ డజయ్యు డాధ్యుడు జయశాలి సదయుడు, సుగుణుడు సత్యయుతుడు

గీ. కమల నేత్రుడు కామిత కల్పతరువు
జనక జామాత జానకీ జానిచకిత
జంతు రక్షణ దక్షుడు చారుహృదయు
డట్టి రామునిపై యొట్టు బెట్టినాడ॥ ౧౬

క. ఇకనైన జెప్పవలవదె
వికసిత కంజాతపత్ర విస్తృతనేత్రా
గకవికలుఁ గలుగనేరవు
ప్రకటింపుము నీదుకోర్కె ప్రాభవ మొప్పన్॥ ౧౭

క. భూలోకమంతఁనేలుచు
కాలోచితమైన పనుల గడువులలోనే
యేలోపమేని లేకను
చేకోరునఁ జేయఁగలను చెప్పుము తరుణీ॥ ౧౮

సీ. సకలావనీ పాల సత్సామ్రాజ్య పాదుండ, నీదుకోర్కెలదీర్ప నేరనటవె
శంబరాదులగెల్చి శక్రుపూజలగంటి, నీదుకోర్కెల దీర్ప నేరనటవె
దశరథనామంబు దగుకీర్తిదాల్చితి, నీదుకోర్కెలదీర్ప నేరనటవె
విశ్వవిజయులైన విమలతేజులగంటి, నీదుకోర్కెలదీర్ప నేరనటవె

గీ. కమలమిత్రుని కులమున గలిగినాడ
క్రతు శతంబుల జేయంగ గలిగినాడ
నిఖిలజగముల సత్కీర్తి నిల్పినాడ
వర మునీంద్రుల కరుణను వరలినాడ॥ ౧౯

క. హితమాచరించ గడగితి
నతి కుతుకముతోడ నిపుడె యతివేగముగా
పతిమాట మీరకుండుము
మతిగలిగిన కోర్కెదెలుపు మహితగుణాఢ్యా॥ ౨౦

గీ. అనుచు మోహంపు టురిమెడ యందు దగిలి
బలుకు దశరథు వాక్యాళి పడతి వినుచు
శపథ మొనరించినాడవు శమద మాఢ్య
గనుకఁ జెప్పెద వినుమయ్య కమలనయన॥ ౨౧

వ. అని బలికి మూసిన కనులఁ దెరచి రాని నవ్వు నవ్వుచు ప్రాణనాథా! నాయనుభవమును బట్టియు లోకవాడుకను బట్టియు నీవాడినమాట దప్పినవాడ వెన్నడును గావనియు, సత్య వ్రతనిష్ఠుడ వనియు, నేనెరుగుదు నదియునుగాక క్రొత్తగ కోరునదియుఁ గాదు.

గీ. శంబ రాసుర సంగర సమయమందు
గరుణ నిడినట్టి వరముల గాంక్షతోడ
నడుగ దలచితి నవియిప్పు డధిప యిమ్ము
దాచుకొంటిని నీచెంత ధరణినాథ॥ ౨౨

క. నాకవసరమగునప్పుడు
నాకీవరయుగ్మమిమ్ము నాథుడయనుచున్
నీకపుడె చెప్పియుంటిని
నాకిప్పుడు వానిఁనిమ్ము నయగుణ విభవా॥ ౨౩

వ. అని బలికిన దనప్రియురాలి వాక్యంబులవిని మాయ నెఱుంగని దశరధావనీశుడు కామమోహపరవశుడై రాబోవు కష్టంబుల బరికింలించనేరక ప్రియురాలి సౌందర్యవారి రాశిమునిగి దరిగానలేక కొంత తడవుండి తెలసి లోకసామాన్యములగు ధనాదులగోరుఁనని తన మదిఁ నూహించి

క. శంబర సంగరమందున
సంబళ మేమడగకుండ సాకిన కతనన్
డంభము లేకనె వరయుగ
మంబుజదళనేత్ర యిడితి నరమరలేకన్॥ ౨౪

వ. నీవాయుద్ధంబున నాకొనర్చిన యుపకృతి మఱువదగినది కాదు. నీ నేర్పునకును, నీకృతజ్ఞతకును నేను మిగుల మెచ్చితిని గావున,

క. దాచిన సొమ్మును బడయగ
దాచిన వారర్హులగుట దడయకఁనిపుడే
దాచిన వరయుగ మడుగుము
దాచినసొమ్మిచ్చినటుల దడయకనిత్తున్॥ ౨౫

కైక దన కోరిక నెఱింగించుట

వ. అనిబలుకు రాజేంద్రుని మాటలవిని యితండిపుడు మోహంపు టుఱిందగులువడియె. నాతలంపు విసిపింప నిదియె తరి యనిదలచి దన చేతితోడ నాతని శరీరంబు స్పృశించుచు రాజరాజనీవు సత్యసంధుడవు. నీవంశంబున బుట్టిన హరిశ్చంద్రాదుల జగంబు బాగుగ నెఱుంగును.

నీవును జగద్విదితుండవు. నేటివరకును నీవాడిన మాటల దప్పినవాడవు గావు. నీకతిప్రేమాస్పదుడగు పుత్రునిపై శపథంబు జేసితివి. గాన, నాకోర్కెల వినిపించెద. నాకోర్కెలదీర్చి తీర్ణప్రతిజ్ఞుడవుగమ్ము. రాజేంద్రా! శరీరంబులును, రాజ్యంబులును శాశ్వతంబులుగావు. చంచలంబులు, కీర్తియొకటియె నిలిచియుండును. నీవెరుగని ధర్మమేమిగలదు. వినుము నాకాంక్షితముల దెలిపెదను.

సీ॥ మనుపాలితంబైన మహితరాజ్యరమకు భరతుడుభర్తయై బరగ వలయు
పదునాల్గుసమములుపావన మునివృత్తి వనమున రాముడువరలవలయు
వరములిరెండును వరదకోరితినేను నిజవంశధర్మంబు నిలుపవయ్య
యిచ్చినవరముల నిపుడు కోరితిగాని క్రొత్తగనేమియు గోరలేదు

గీ॥ రామపట్టాభిషేకార్థ రమ్యలగ్న
మందు భరతునకభిషేక మధికవిభవ
మలరఁజేయుము బిలిపింపు మతనినిపుడె
శపథమును దాటకుండుము శస్తముగను॥ ౨౬

క. శంబర సంగర మందున
సంభవమైనట్టిబాధ సరభస మొప్పన్
దంభంబున దొలగించిన
సంబరపడి వరయుగంబు·సరసతనిడవే॥ ౨౭

గీ. కష్టపడువారి కష్టముల్గనుచు తగిన
ఫలముఁగూర్చినవాడెపో బాహుజుండు
కష్టపడితిని ఫలమునుఁ గలుగజేతు
వనుచుబలికితి వడుగంగ నర్హగానె॥ ౨౮

క. ఇటుజేయువైతి వేనియు
దటుకున నేనిపుడె విసము దడబడకుండన్
పటుమతి దిని యసువిసరము
చటులార్భటి విడుచుదాన జగతీనాథా॥ ౨౯

చ. అరమర లేక, నీవరము, లార్యులుమెచ్చఁ నొసంగిసత్యసు
స్థిరతను వంశజన్మముల శీలయశంబులఁ గాచి కొమ్మ భూ
వరులకు సత్య మొక్కటియె వైభవ మెల్లనుఁ గూర్చుగావె నీ
వెరుగవె సూర్యవంశజులఁ నెవ్వరుకల్గి రసత్య భాషణుల్॥ ౩౦

వ. అంత.

క. అతిదారుణ వాక్ఛరముల
నతులిత నృపహృదయ దృషద మాదటబగిలెన్
అతిశోక రసము వెడలెను
మతిఁగలిగిన కోర్కెలన్ని మలినము లయ్యెన్॥ ౩౧

—♦ దశరథుని మూర్ఛ ♦—

సీ. ధరమీద బడియెను దశరథు డప్పుడు మూర్ఛను మునిగెను మూఢుడయ్యె
కొంతదడవురాజు కొరతలేమెరుగక తెలివిగలుగగానె తెరపి లేని
చింతాని మగ్నుడై చేతులుజోడించి చెప్పుటకేమియు చేతఁగాక
కనులుదెఱచిమూసి కాంతనుగనుగొని కనులబాష్పముగార్చి- కరుణ బుట్ట

గీ. నేల గూర్చుండి నేర్పున నెలతఁగాంచి
వినయ భయమోహ విస్మృతు ల్వెలయుచుండ
వెలది యిదియేమి నీవిట్టి వెడగుమాట
లాడ జొచ్చితి వాశ్చర్య మయ్యెమిగుల॥ ౩౨

వ. నీకేమైన చిత్తచాంచల్యము గలిగినదా? కైకవుగావా? శత్రు డెవ్వడైనాఁ దనమణిమంత్రౌషధ బలంబున నీకిట్టి మార్పును గలిగించి నాడా? యిదియేమి చిత్రము నీవెన్నడైనా యిట్టి దారుణవేషమును వేసి యిట్టికఠినంపు బలుకులు బలికితివా యని యేమేమియొ బలుక బోయి వివశుండై

క. అహితుండి యంత్రమండల
మహిమాతిశయావబద్ధ మహితాహివలెన్
మిహిరోత్తమకులజనితుడు
మహిఁగూలెను రోషశోక మథితేంద్రియుడై॥ ౩౩

గీ. మూర్ఛదెలసిన వెనుకను ముదితఁజూచి
వ్యాఘ్రి గనుగొనుపెన్నిఱ్ఱి వలెనురాజు
గుండెదడదడనతివేగ గొట్టుగొనగ
కనులతోడుతమాట్లాడ గడగెనపుడు॥ ౩౪

క. కోపముమాట్లాడించెను
తాపముచేనతడువేగ తహతహపడియెన్
ఛీ పలుగాకీ యనియెను
పాపముసూ పట్టువిడువు పాపీయనియెన్॥ ౩౫

ఉ. ఓసికృపావిహీన యయయో యిదియెంతవిచిత్రచర్యయే
మోసముజేసినావుగద మూర్ఖవు పుట్టినచోటు దల్చవే
యీసున కేమికారణమొ యెంతటి కొంటివె రాతి గుండెవే
వీసముదోసమైన రఘువీరుని పట్లనుజూపశక్తవే॥ ౩౬

ఉ. తల్లికి నీకు భేదమును దల్చునె రాముడు దుష్టబుద్ధుడే
యుల్లమునందు నీవిటుల నుద్యమమిట్టిది దల్చినావునా
యిల్లుకు హానిఁగూర్చితివి యిట్టిదెరుంగను మోసమయ్యెపో
కల్లరి దానవాంగనవె కాలభుజంగమ నన్ను జంపెదే॥ ౩౭

గీ. చంద్రునందున మారామచంద్రు నందు
గనులు గలవారి కెల్లర గన్నులకును
సమ రసంబైన ప్రీతియె సంభవింప
నీకు విపరీత మతియేల నెలత బోడమె॥ ౭౮

క. విడిచెద బో గౌసల్యను
విడిచెదను సుమిత్ర నిపుడె విడిచెద నసువుల్
విడువగ నోపను రాముని
పడతీ! నాయందుభక్తి ప్రబలిన వానిన్॥ ౭౯

—♦ దశరథుడు కైకను బ్రతిమాలుట ♦—

ఉ. శౌర్యధనుండు రాఘవుడు సత్వనిధానము కాంతి భూమిగా
భీర్యపుటెంకి సత్కళల పెన్నిధి రూపముదాల్చినట్టియా
దార్యము ధైర్యరాశి సముదాత్తయశోదయ మా యనింద్య సౌం
దర్యరసాబ్ధిధర్మగుణ తర్పితలోకుడు రాముడీధరన్॥ ౮౦

సీ. సూర్యుడులేకున్న సోలును లోకంబు జలములు లేనట్టి పైరుబోలి
రాముని విడనాడ రమ్యదేహమునుండి జీవంబుబోవును శీఘ్రగరిమ
నింత కఠినమైన యీకోర్కె గోరుట తగదు వీడుము దీని తరుణి యిపుడె
నీకాళ్ళపైనైన నిర్ఛిద్ర వృత్తిని బడివేడు వాడను పడతి వినుము

గీ. కరుణ యుంచుము నాయందు కమలనేత్ర
జగము నేలినవాడను జనుని పగిది
దాన భూతుడ ననునీవు దగినరీతి
గావ జూచెదో గడతేర్చ గలవో చెప్పుమా॥ ౮౧

గీ. భరతు మించును రాముడు భక్తిపట్ల
సకల కళ్యాణ గుణరాశి సత్యరతుడు
ప్రేమ యతనియందునన పెద్దయంటి
వది యిటుల మారనేలనే యబల బలుకు॥ ౮౨

క. పరిచర్య సేయుపట్లను
భరతుని మనరామచంద్రు బహు విధములుగా
బరికించి చూచినాడను
భరతుని యందధికమున్న బలుకుము తరుణీ॥ ౪౩

చ. భరతుని యందు నెయ్యమును బాగుగగల్గునో లేదో యంచునీ
వరయగ గోరి నన్నిటుల యల్లడి బెట్టుచు నుంటి వంతెగా
క రఘుకులంబు జొచ్చిన కాంతకు పాపపు బుద్ధి పుట్టునే
భరతుడు మాత్ర మొప్పునటె భవ్యునిరాముని వేరు సేయుదే॥ ౪౪

క. గురుజనముల శుశ్రూషను
పరులను దనవింటనీవి పరిచారకులన్
వరసత్యంబున లోకము
పర వనితల భక్తి రామభద్రుడు గెలిచెన్॥ ౪౫

క. ఆర్జవము గలుగువాడును
నిర్జరవరుబోలువాడు నిరుపమయశుడై
యూర్జితగుణుడగు రాముడు
వర్జింపగ దగినవాడె వనితా చెపుమా॥ ౪౬

గీ. దయయు దానంబు సత్యంబు ధర్మనిరతి
భూతరక్షణ శుభకీర్తి భూరిశక్తి
గలిగి వర్తించురాముని కానకనిపి
యెటుల జీవించువాడనో యింతి చెపుమా॥ ౪౭

గీ. సాగరావృతమైనట్టి సర్వధరణి
వలన సంప్రాప్తమయ్యెడి వసువితతిని
గవ్వయైనను గోరక కాంతనీదు
కరమునందున నిడువాడ గరుణజూడు॥ ౪౮

గీ. సాగరావృతమైనట్టి సర్వధరణి
శైలకానన యుతముగ సత్వరముగ
నీవెగైకొని సుతునకు నీవెయిడుము
రామునంపకు నడవికి రాజవదన॥ ౯౯

ఉ. నెంజలి మాన్పుమీయబల నేర నధర్మపదంబు ద్రొక్కఁగా
నంజలిజేతునీకిపుడె యంఘ్రులనైనను చేతముట్టెదన్
కంజదళాక్షిరాముని నిట గన్నులజూడగనుండ నిమ్మురా
ముజ్జలపెట్టనేమియగు మూర్ఖవె గావగదే తలోదరీ॥ ౧౦౦

వ. అనిపలుకు దశరథభూమీశునిగాంచి కైక కటకటబడుచు
కోపావేశంబున నిట్లు బలుకదొడగె.

—♦ కైకకఠినోక్తులు ♦—

క. ఒకచోట రాజులందరు
వికసితముఖులౌచు గూడి వికవికనగ గా
నకలంక కైకవరముల
సుకరంబుగ దోసిరాజు జేసెదెజెపుమా॥ ౧౦౧

క. గురుడు వశిష్టుడునిన్నో
ధరణీశ్వర సత్యమెపుడు తప్పకుమనగా
వరములు కైకకునివ్వక
నిరసించితి సత్యపదవి నిజముగ ననుదే॥ ౧౦౨

సీ. యిప్పుడె నీవిటనిచ్చెదనన్నట్టి వరములులేవని వసుమతీశ
యనృతంబులాడిన నార్యులు మెత్తురే శిబిపేరుజెప్పగ జెవులవినవే
వీరు నలరుక్మ్ని విశుద్ధ చరితంబు పీనులవినలేదె విశ్వనాథ
చెలియలికట్టను చెరుపదు కడలియు సమయంబు దాటుట
సాధువగునె

గీ. జాలమోచించి నీవాక్కు సత్యసరణి
దాటకుండగ గాపాడు ధరణినాథ
దాటదలచిన విసువను ధర్మవిదులు
గొడ్డుబోయిరె పెద్దల గోరుకొననే॥ ౫౩

గీ. ఆశ్రుతంబీక తప్పిన యాతుణంబె
విసము దినినైన ప్రాణంబు విడచుదాన
క్లేశ లేశుని పట్టికి కొదవులేని
ముదము గలుగును నీకును ముదము గలుగు॥ ౫౪

క. కౌసల్యను గనియందరు
భాసురముగ నతులు నుతులు భక్తిని జేయన్
మోసము జెందిన కైకకు
వాసిగ నిముసంబునైన వశమే బ్రతుకన్॥ ౫౫

ఉ. ధర్మముబీడి సత్యమును దల్చక నీవిక రామచంద్రుని
గ్గార్మిని రాజుచేసినను కుత్సితబుద్ధిని కైక గూల్చినన్
నిర్మలమైన నీకులము నీతికి బాహిరమయ్యె నంచుని
న్నర్మరులెల్ల దిట్టుదురు కాలుని గొల్తురు నీదు వంశ్యులున్॥ ౫౬

చ. అనవిని దుఃఖ వార్ధిబడి యావలియొడ్డు గనంగలేక మో
చనం గనలేక యగ్గిబడు చాడ్పున మందుని భంగి భీతిచే
గనుగొనలేక నెవ్వరిని కాంతకు లొంగితినంచు సిగ్గునన్
మనసు వశంబుజేయగల మార్గ మెరుంగక నావులించుచున్॥ ౫౭

చ. వరములఁగోరె భామయును వాసిగ నిచ్చెద నంటి మోహినై
కర మరుదైన కోర్కెలను కామిని గోరెను రామచంద్రునిం
సిరి విడిపించి కానకును జేర్పగ జాలను దోచ దేమియు
న్బరువడి దేహము న్విడుతు భార్యయె మృత్యువు గాగ నయ్యెడిన్
౫౮

చ. పిడుగులొ కైకవాక్యములొ భేదము నెంచగఁ జాల నాయెడన్
దొడిబడి స్రుక్కఁజేసె గద దుర్వ్యవసాయముఁ బూని యెంతయుం
దొడరెనొ కాంతయంచు మది దొడ్డగ నమ్మితి నంచు నెంచుచుం
మిడుకును బాసదల్చుకొను మీఁదకు జూచును నుస్సురంచునుం॥ ౫౯

క. రామరామరామయనుచును
భూమీధవుడు నేలబడె పొలుపరి యపుడే
యామూల నాసితంబై
భూమిని పడిపోవునట్టి భూజముబోలెన్॥ ౬౦

గీ. మత్తు నున్మత్తు మతిలేక మసలువాని
భూరితరరోగపీడను బొందువాని
భోగిమంత్రాళి తేజంబు బోయినట్టి
పాముచిధమున దీనుడై బలికె రాజు॥ ౬౧

ఉ. నొవ్వగజేసి నామనసు నోటికివచ్చినరీతి బల్కఁగా
నెవ్వతెబోధచేసెనొకొ యేటికి లేశము భీతిలేక నీ
వెవ్విధి వక్రవర్తనము నేటికి నేర్చితివే తలోదరీ
గ్రొవ్విదమేల జెప్పుమిక కోమలి నీతెరగంతమారెబో॥ ౬౨

ఉ. ఏటికి భీతినొందితివొ యేటికి రామునియందు కోపమో
పాటిగజూడు బాలునకు పట్టముగట్టుట రాముకానకున్
సూటిగఁదోసి పుచ్చుటయు సొంపగు నీమదియెట్లుదోచెనే
వీటనెరుంగరే జనులు వింతలు కొత్తగ నేర్చినావటే॥ ౬౩

ఉ. కోపము నీకుగల్గుటకు కోమలి కారణమేమొ చెప్పవే
పాపపు బుద్ధి యేలనొకొ బల్కుము రాముని యందు నాయెడన్
జూపుము దోషమించుకయు సోకెనె దయ్యము నీకుఁ దప్పితే
బాపురె తేట తేటకిటుబల్కుట ధర్మమె సాధ్వి రీతియె॥ ౬౪

దశరథుడు భరతునకు రాజ్యమివ్వననుట

క. రాముడు పోవ కానలకు
పామరుడై భరతుడేల బాల్పడ గలడే
రాముడెరుంగును ధర్మము
భామరో నీపుత్రుడెరుగు భవ్యంబగుటన్॥ ౬౫

సీ. పట్టాభిషేకంబు బరపెదనీకని బలికిన నోటనె బరుసముగను
అడవికి బోవోయి యవనిని భరతుడు బాలించు నని నేను బలుకు
నెట్లు
సకల దిక్కులనుండి జనుదెంచి యున్నట్టి వసుమతీశులు నన్ను
వరసదిట్ట
గురుడు వశిష్టుండు కులగౌరవంబెల్ల బోకార్చి పేయన్న బోదు
నెటకు

గీ. జనుడు మమ్మేల బాలించు జాలుజాలు
దెలివి లేనట్టి వాడని దెలియ జెప్పుడు
కైకమాటల బుత్రుని కాన కనిపె
ననుచు బ్రజలన్న నేనేమి యనగగలను॥ ౬౬

సీ, యుపకారమును జేసి యున్నత వరములు బడసినదానవు పడతి నీవు
యుపచారములు జేసి యున్నతరాజ్యంబు బడసెను మారామ
భద్రుడిపుడు
సత్యంబు గాపాడ జాలుదు నేనని యిద్దర సంతోష మెట్లు గూర్తు
బహుమంది వినుచుండ బలికితి రాముడు రాజగు మీకని రాజవదన

గీ. ఎన్నివిధముల బలికింప నిహము బరము
నున్నయని దోచె నీమాట నుంత విన్న
రాము నడవికి బంపగా రాదు నాకు
భరతునికి రాజ్యమిచ్చుట బరువుగాదు॥ ౬౭

సీ. సమయాను సారంబు సఖియును దాసియు సాధ్వియు మంత్రియు సహజతల్లి
ప్రియవాక్య ప్రియకామ ప్రియపుత్రి ప్రియకార్య ప్రేమకు నర్హయు పెద్దభార్య
యైనట్టి కౌసల్య కవమానముల జేసి నిన్నాశ్రయించితి నియతిలేక
నీదయ నార్జింప నేజేయునది యెల్ల పొల్లయి నేటికి పొసగియుండె

గీ. ఆమ యగ్రస్తు డినుమంత యరయలేక
దిను సపత్న్యన్న మొనరించు తీరుగలిగె
కప్ప కూతల గూసిన కార్ద్రి వేయ
సర్పమట్టుల సమయింప జాలినావు॥ ౬౮

క. రాముని యడవికి బంపగ
భామామణి సుమిత్రగని భావము నందున్
యేమాడ్కి నన్ను నమ్మును
నామాటలు విశ్వసించు నరులుందురటే॥ ౬౯

క. సీతేశు డడవికేగిన
నాతరమా బ్రతుకగాను నాతిరో వినవే
సుతుడును నీవును భూమిని
మీతలలనె గట్టుకొనుచు మిడుకుడు ఖలులై॥ ౭౦

గీ. కల్లకపటంబులెరుగని కాంతుజంప
నిచ్చకాలాడ నేర్చితి వెట్లుతరుణి
క్రూరమృగయుడు శ్రవ్యమా కూతగూసి
నెమ్మిజింకను జంపగ నేర్చినట్లు॥ ౭౧

గీ. పడతితోడుత సంతోషపడగ దలచి
కన్నకొడుకును బంపెను కానకితడు
కల్లుద్రావుచు వీధుల గంతులిడెడి
విప్రుపగిదిని యనబోరె వివిధజనులు॥ ౭౨

గీ. ప్రజలుగోరిన యాతడె ప్రభువుసుమ్ము
ప్రజలకిష్టుడుగాకున్న ప్రభుడుగాడు
ప్రజలుగోరుట రాముడే ప్రజల ప్రభువు
బ్రజలుగోరని భరతుడు ప్రభుడుగాడు॥ ౨౩

క. ఆమతిమంతుడు దోసపు
భూమిని యగునాకునేల పుత్రుండయ్యెన్
రాముడయోనావలనను
వామాక్షీ వనముకేగు వాడయ్యెగదా॥ ౨౪

క. భానుడు లేనివర్షమును
వానలులేనట్టిపంట వసుమతిలోనన్
కానని యట్లేరాముడు
కానకు దాబోయెనేని కానవునన్నన్॥ ౨౫

క. బొంతల నార గుడ్డలను
స్వాంతము దుఃఖింపగట్టి చానరోయడవిన్
వింతగతిరుగగ సీతా
కాంతుని గనిదిట్టినన్ను గర్హించరటే॥ ౨౬

క. అంతల పొంతలవారల
చింతల సైరింపలేని సీతావిభునిం
సంతత దుఃఖములందగ
బంతము వనికంప నీకు పద్మదళాక్షీ! ౨౭

క. ఇంతిరో బతిమాలెదమది
పంతంబిక విడిచిరాము బంపకుమెటకుం
వింతల కాంతులగనియగు
కాంతము మారాము ముఖము కాంతముగనులన్॥ ౨౮

కం. వనమున కరుగుము రామా
యనఁజేరును రాముఁడపుడె యటవీస్థలికిం
వనితా యుతుఁ డెను రాజిన
మన మానందంబు నొందు మారాడఁడుగా॥ ౭౯

సీ. వనికిరాముఁడు జేర వరగుణకౌసల్య నాతోడ జనుదెంచు నరకమునకు
ఛాయనుబోలుచు జరియించుసౌమిత్రి యన్నజనినదారి యనుసరించు
శత్రుఘ్నుడప్పుడె జనెభరతునితోడ సాధ్విసుమిత్రయు జనునడవికి
యదిజూచిజనులెల్ల ననుసరింతురునన్ను విపినమైవెలయును
విపులయంత

గీ. పట్టెబయలుగ నున్నట్టి వసుధనెల్ల
తలనుగట్టుకు మోయుము తరుణిసేవు
భరతుడెప్పుడు నీమాట బట్టబోడు
పాపివని నిన్నువిడుచును భవ్యుడగుట॥ ౮౦

గీ. అనుచు నీరీతి విలపించె యవనివిభుడు
నీరజాప్తుడు బోయెను నింగివిడచి
చుక్కలును చంద్రుడంబర చుంబులైరి
గగన తలమును విభుడప్డు గనుచుబలికె॥ ౮౧

ఉ. వోసిలిబట్టి మ్రొక్కెదను దొడ్డగనిట్టుల నుండురాతిరీ
కోసలరాజపుత్రికను కోమలగాత్రిని చూడలేను ఛీ
వోసపుకైకమోముగన దుఃఖము మిక్కిలిగల్గె గావునన్
పోసము జాగుజేయకనె వేతెలవారుము లేచిపోయెదన్॥ ౮౨

కం. అనిపలికి కైకమోమును
గనుగొని కరయుగము మోడ్చి కార్యవశమునన్
గనికరము గల్గునట్టుల
వినసొంపగు వాక్యజాల విసరము నెఱపెన్॥ ౮౩

ఉ. దీనుని నీకధీశ్వరుని ధీబలమేమియు లేనివానినో
మానిని నన్ను వేగముగ మన్ననతోఁ గరుణించిగావుమీ
మానముపోడి నిన్నిప్పుడె మాటికిమాటికి వేడువాడ నే
డీనిఖిలోర్వి రామునికి నిచ్చితినంచని బాసజేసితిన్॥ ౧౪

క. యేలీల మాటదప్పుదు
బాలా నేనెప్డు మాట బాయఁగలేవే
పాలింపుము నావాక్యము
జాలింబడకుండ గావు చకితుని నన్నున్॥ ౧౫

సీ. సదయ రాజ్యంబు నిత్యమై గలుగుట సంతోషమును రామునతియు బొందు
శాశ్వతసత్కీర్తి సంభవించునునీకు నిదినాకు రాముని కెల్లవారి
కిని భరతునికిని గురులకు ప్రజలకు సమ్మతమగునని జాలిగాను
బలికిన బతికిని బ్రతిమాలువానికి కనుల నశ్రుల వేగ గార్చువాని

గీ. గనికరింపక మూర్ఖయై కసరుదాని
వెంకెమాటల దుఃఖంబు నెంచుదాని
కైకగనుగొనిరాముడు కానకరుగ
వలె నటంచును భూపుడు వసటజెందె॥ ౧౬

సీ. సుతుని నడవికి బంప సూనృతమునువీడ జాలక జింతను చాలగుంది
యారెంటి లోపల నాత్మజు విడుచుట తప్పనను మదిదలచిదలచి
యనృతమాడగ లేక నతిదుఃఖమున భూమి బడిపొర్లు వానిని బాపి కైక

గని బాస తప్పిన కలుషమంటును నిన్ను నసువుల విడిచెదయధిపనేను

గీ. శంబ రాసుర సంగర సమయమందు
వరము లివ్వగ లేదని పలుక గలవె
వరము లిడువాడ నడుగుము వనిత యనుచు
బాస జేయగలేదని బలుక గలవే॥ ౧౭

గీ. సుతునిపై గల దయచేత సూనృతంబు
విడువ గలవని దోచెను విబుధ వినుత
పెద్దలను జేర్చి పెట్టెద పెద్ద తగవు
చాలమన ధర్మవేత్తలు చచ్చుదాక॥ ౮౮

ఉ. సత్యము బహ్మనా పరగు సత్యమె ధర్మనివాస భూమియా
సత్యమ యక్షయంబనుచు చాటును వేదము శాస్త్రసంఘముల్
సత్యము వీడకుండిన నె శాశ్వతమైన పదంబు గల్గెడిన్
సత్యము బూనుమీ మదిని శాశ్వతకీర్తికి గోర్కె యుండినన్॥ ౮౯

ఉ. చచ్చిన జచ్చుగాక యని సత్యము దల్చక సాహసంబునన్
మచ్చికలాడి మంత్రులను మాన్యవశిష్టముఖ ద్విజాతులన్
హెచ్చుగ మోసపుచ్చినను హేతువు లెన్నియొ జెప్ప జాలినన్
మెచ్చునె లోకమంతయును మేలును కీడును దల్చకుండునే॥ ౯౦

ఉ. వచ్చినవాడు చచ్చినను వాస్తవమెప్పుడు పోదు గావునన్
సచ్చరితంబు వీడకుము సత్య వచస్కుడ వౌచు గ్రాలుమీ
మెచ్చును లోకమంతయును మేలగు కీర్తియు నీకు గల్గు నా
కిచ్చిన బాస దోయ వల దిప్పుడె రాముని కాన కంపుమీ॥ ౯౧

క. నాతోడ బాసజేసియు
నీతీరున బల్కనేర్చి తేలా చెప్పుమా
నీతోడు నేను యిప్పుడె
బాతును ప్రాణంబు లిచట బరికింపుమికన్॥ ౯౨

ఉ. జంతును గొంకువీడి యిటు జంకెసలాడెడి కాంతకై స్వనా
శంకర దానమిచ్చు బలి ఛాయను సూనృత దామ బద్ధుడై
బింకము లేక లేశమును పెచ్చుపె పేయని నెత్తి మోముతో
పంక మిదేలనే యనుచు పట్టిన పట్టును వీడ వే యనున్॥ ౯౩

క. రాయివలెను మనసు కరుగక
పాయని మూర్ఖంపు పట్టు పట్టినవనితన్
ఛీయని మోము నావలికి
చయ్యన త్రిప్పెను గాంచ జాలకన్॥ ౯౪

—◆ దశరథుడు కైకను శపించుట ◆—

ఉ. పావకు చెంత మంత్రవిధి పట్టిన పాణిని నిన్ను నీసుతుం
దావక బంధువర్గమును దల్చిన దోసము గల్గు గావునన్
భావము నందు వీడితిని భామరో నీవిక సౌఖ్య మందుమీ
చావగ నున్న నాకికను సర్వము రాముడె సల్ప గావలెన్॥ ౯౫

గీ. ఔర్ధ్వ దైహిక విధులన్ని యానసంగ
రాము డొనరించ మునులును రాజవరులు
గాంచ నీవును సుతుడును గడకుబోయి
చూచు చుండుడు చక్కికి చేరగ వలదు॥ ౯౬

క. ఈవిధి విఘ్న మొనర్చితి
వోవనితా నీవుసుతుడు యోహోయనుచున్
చావని వారలు దిట్టగ
భావాతిగ మైన కష్ట పాటుల బడుడీ॥ ౯౭

గీ. నీళ్ళ వదలగ వలువదు నీవు సుతుడు
కళ్ళ తడిసెట్ట వలవదు కఠిన చిత్త
తృప్తిపడియిట్లు జేసిన తుచ్ఛ వగుట
సర్వ విధముల విడిచితి చానసన్ను॥ ౯౮

క. నీసుతుడు యోగ్యు డైనను
దోషుడె నీవలన బుట్టు దోసము చేటన్
మోసము జేసిన దానవు
నీసరి వారెల్ల నిన్ను నిందిత వనగన్॥ ౯౯

వ. ఇట్లు పరిపరి విధంబుల దశరథ మేదినీకాంతుడు బలుకు చుండ నప్పుడు.

క. దిక్కులు మాసెను వనధికి
జుక్కల రాజరిగె తూర్పు సొంపును గాంచెన్
గ్రక్కున రాతిరి బోయెను
మిక్కిలి రోసంబు కైక మెక్కుచుబలికెన్॥ ౧౨౦

ఉ. ఏమిటు మాటలాడెద వికేలను జాగొనరింప దల్చెదో
కామిత మిచ్చి తీరవలె కానకు బంపగ రాము బిల్వుమీ
భూమి సమస్త మేలుటకు బుచ్చుము నాసుతు రాజు చేయుమీ
హోమిక నిస్సపత్నముగ హాయిగ జేయుము నన్నుధన్యగాన్॥ ౧౨౧

క. సతిపల్కులువినియప్పుడె
యతి తీవ్ర కశాభిఘాత హయమును బోలెన్
స్మృతిచెడి ధర్మ బద్ధతను
మతిదలచెను రామచంద్రు మతిమంతు గనన్॥ ౧౨౨

ఉ. రవియుదయించె తూర్పునను రాతిరి చీకటి గొంచు బోయెగా
రవమున తీర్థ మాడి తగు రమ్యపదార్థము లెల్లగొంచు వా
నివరులు శిష్య సంఘములు నిర్మల వృత్తి నరుంధతీశుడున్
పరమ పవిత్ర మంత్రముల బల్కుచు చేరె రయోధ్య చెచ్చెరన్॥
౧౨౩

సీ. సమ్మార్జితంబులు చారువిశాలము లకస్తూరిజలసిక్త క్రమవీథు
లాభూషితంబులై యలరు సద్గృహములు చిత్రధ్వజంబులు
చిత్రితములు
విస్తృతబహురత్న విపణివర్గంబులు మాల్యసుమాకీర్ణ మానితములు
చందనాగురుమిశ్ర చారుధూపంబులు సంహృష్టమానవ
సంకులములు

గీ. గలిగెశోభిల్లు పురముచు గాంచియలరి
యింద్రమందిర సౌందర్య మిందుగలిగె
ననుచుబలుకుచు దశరథు నంతిపురము
చెంతనిలచె వశిష్టుండు శిష్యతతియు॥ ౧౦౪

క. కలకలమను పక్షులతో
బిలబిలజనుదెంచు విప్రపుంగవ గమితో
చెలువొందెడి పురజనముల
నలరిన యంతఃపురంబు హాయిగజూచెన్॥ ౧౦౫

చ. అటగని ధీరుమంత్రివరు నద్భుతశక్తియుతు న్సుమంతునిం
పటుమతి మంత్రకోవిదుని పాటితశత్రుని వేగసాక్షిపం
దిటముగ గాంచిత్వద్గురుడు తీరుగ దర్శనకాంక్షిగావునన్
పటుగతివేచియుండెనని పార్థివపుంగవ యంచుబల్కుమీ॥ ౧౦౬

వ. పట్టాభిషేక వస్తుసంభారము లన్నియు సిద్ధపరుపబడినవి. గనుగొనుము.

—◆ వశిష్టుడు పట్టాభిషేక వస్తువులదెచ్చి చూపుట ◆—

సీ. గంగాదిజలపూర్ణ ఘటములివ్వియెజూడు సాగరజలఘటీ సంఘమదుగో
యభిషేకమునకుగా నౌదుంబరోద్భూత దివ్యపీఠంబది తేచిచూడు
తేనెయు ఘృతమును తియ్యని దధియును మణిగంధలాజలు మహిత దర్భ
లవెవారెకన్యక లదెజూడు ఖడ్గంబు గజముపాలును పూలుగనుము నవిగో

గీ. హయములును నాల్గుదేరును హర్షమొదవ
గనుము ధనువు చామరములు గాంచుమువియె
యందలము తెల్లగొడుగది యరయుమిదిగొ
గనక కలశమయ్యదిగాంచ గడగవయ్య॥ ౧౦౭

సీ. కనకాంచితంబులై గనరొప్పకొమ్మలు పటుమూపురంబును భవ్యతనువు
గలిగిన తెల్లని కమనీయవృషభంబు గనుమ వెసింహంబు గజము నదియె
హయమునుగనుగొను హర్షంబుగలుగునుసింహాసనంబవె సిద్ధమయ్యె
పులితోలుగనవయ్య పూజ్యాంగనలువారె వేశ్యలగనుగొను విప్రులరుగొ

గీ. అదియె మండెడియగ్నియు నరుగొన్నృపులు
వారె యాచార్యవర్యులు వరగుణాఢ్యు
లదియె తౌర్యత్రిక మవియె యర్హమైన
పక్షిగములును మృగములు భవ్యతనులు॥ ౧౦౮

గీ. జానపదులును వైశ్యులు చతురమతులు
దూర దేశస్థు లెందరో తూర్ణముగను
వచ్చి యున్నారు గనుగొను వైభవమును
కేక బిలువుము రాజును విశ్వవిభుడ॥ ౧౦౯

గీ. రామ[illegible]కమునుపె
సిద్ధమైయుండ వలయును శీఘ్రముగను
రాజు దోతెమ్ము పొమ్మిక రవియువచ్చె
వనిన నతడేగె గనుగొన నవని విభుని॥ ౧౧౦

వ ఇట్లు సుమంతుడు త్వరితగతి జని యంతఃపుర వర్తుల వలన దశరథుండుండు తావు దెలసి వినయంబున కైకమందిరమున నున్న రాజవరు నవలోకించి.

—♦ సుమంతుడు దశరథుని సమీపించుట ♦—

క. దురవస్థను పడియుండెడి
నరపాలునిఁజేరి యతఁడు నయ హిత సూక్తిన్
పరిపరి విధముల బలికెను
కరములు జోడించి మ్రొక్కి గౌరవ ఫణితిన్॥ ౧౧౭

చ. భగవతి బోయె రాత్రియిదె భానుడు దోచెను భవ్య సత్క్రియల్
దగుగతిచేయగా వలయు తత్త్వమెఱుంగుదు లేచి రాగదే
నిగమ విధిజ్ఞుడౌ గురుడు నిన్గన గోరెను రాము పట్టమున్
గువిధిగట్ట నాజ్ఞయిడు తద్దయు భక్తిని మ్రొక్కి వేడెదన్॥ ౧౧౮

సీ. కాపరిలేకున్న కాలికి తగురీతి పశువులు బారును పట్టుబడవు
సేనాపతియుఁలేని సేనలు చెలరేగి తమ యిచ్ఛగోలదిని తరలిపోవు
నెలలేకయుండిన నెగడదు రాత్రియు భానుఁడులేనట్టి పగటివలెను
గోవులు మెరయవు గృహపతిలేనట్టి గృహము
గ౦౧౯

గీ. విద్యలకున్న విప్రుడు వెలయబోడు
విభుడు లేనట్టి వనితకు వేడ్కలేదు
నీతిలేకున్న సంపద నిలువబోదు
రాజులేకున్న చెడిపోవు రాజ్యమెల్ల॥ ౧౨౦

క. అన విని రాజశేఖరుడు
ఘనశోకము దన్ను ముంప గానక తుదినిన్
గని శోణపు నయనంబుల
దన విసుగును జూపి గనుల దద్దయు మూసెన్॥ ౧౧౪

క. గని యాతని యాకారము
మనమున సందేహపడుచు మౌనము తోడన్
జని దూరము కేల్మోడ్చుచు
వినయంబున గొంతతడవు వెరపుననుండెన్॥ ౧౧౫

వ. ఇట్టుల సుమంత్రుడు గొంతతడవుండి యెన్నడునులేని యీ దురవస్థకు కారణ మెఱుగక తెలివి గలిగియు దనతోడ మాటలాడ కుండుటకు గతంబేమియొ యరయగోరి శయ్యకు సమీపముననుండు యవనిక కడ నిలచి వినయంబున నిట్లనియె

ఉ. అనితరలభ్యకీర్తియును హాయిగ నిస్తుల సర్వసంపదల్
ధనద ముఖాదు లిచ్చెదరు ధైర్యజయాదులు నీకు సొమ్ములే
చనియెను రాత్రిమేలుకొని సచ్చలితంబుల దీర్చి వేగమే
ఘనసభ కేగుదెమ్ము నృప కాచితి విప్రముఖాఖిల ప్రజల్॥ ౧౧౬

మ. అనిమాటాడు సుమంతు గొంతికను గోత్రాధీశుడాలించి
యనఘా వేజని రాము దెమ్మిటకు నాకాధీశతుల్యోన్నతుం
వినయంబొప్పగ బొమ్మటన్న నపుడే విశ్వేశు జూడన్ననెన్
తనమార్గంబు మనుష్య సంకులము శుద్ధాంతాంత మొప్పారగాన్॥
౧౧౭

క. ప్రేమను వనితలు పురుషులు
రామ స్త్రియు కథలనెల్ల రాగముతోడన్
కోమల గతినుతి యుంపగ
కామిత మిదె యనుచు ముదము గాంచుచు సరిగెన్॥ ౧౧౮

చ. చని రజతాచలంబునకు సాటి పురందరు వీటిపాటి యా
ధనదుని సౌధతుల్యముం బుధప్రకరాలయ మోయటంచనన్
ఘనముగు తల్పులు న్ముదము గల్గగ జేయు నరుంగు లొప్పగా
మణిమయ తోరణంబులతి మాత్ర శరద్ఘన శోభ మానమా॥ ౧౧౯

చ. మానుగ రాము మేడగని మానిత తత్ప్రియు లెల్ల గన్పడన్
జానుగ లోనికేగి యట సత్వగుణాఢ్యులు రామసత్కథల్
గానము జేయుచుండుటను గన్నుల గాంచి శకుంత రావముల్
వీనుల కింపు గూర్పగను విశ్వవిధిజ్ఞుడు సూతు డచ్చటన్॥ ౧౨౦

క. పూసియు దొడగియు కట్టియు
వాసిగ నెట్లట్లు చుట్టి వరలెడివారిన్
డాసి సుమంతుడు మిక్కిలి
చేసైగల రాము డెచట చెప్పుడటన్నన్॥ ౧౨౧

—♦ సుమంతుడు రాముని గనుగొనుట ♦—

గీ. పూర్వవృత్తము నెఱిగిన పుణ్యుడగుట
సంభ్రమంబున కుర్చీల జక్కదిగిరి
వారి లోపల నొక్కడు వాసి నఱిగి
వేడ్క సూతుని రాకను విన్నవించె॥ ౧౨౨

క. విని సూతు రాక రాముఁడు
తన తండ్రికి హితుఁడు గాన తద్దయు బిలువన్
వినయ వినీత వేషమున
జని వందన మాచరించి సన్నిధి నిలిచెన్॥ ౧౨౩

వ. అప్పుడు సూతుండు భయభక్తివినమ్రుండై

సీ. మహనీయ కనకంపుమంచంబు నందున సరసంపు ముత్యాల సరుల
వాని
ఘుమఘుమ లాడు సూనకరక్త నిభమైన గంధంబు మెప్పూత గలుగు
వాని
మెరుపు తీగనుబోలి మెరయుచు నుండెడి సీతను గనుల వీక్షించు
వాని
ధరణిజా న్వితుఁడౌచు దనరి చిత్రాన్విత గమలవైరినిబోలిగ్రాలువాని

గీ. నైజ తేజః ప్రభా పూర నవ్యగరిమ
బూనుటను సర్వసాక్షిని బోలువాని
భూరి వైభవమున శక్రు బుణుకువాని
నెనరు గలవాని రాముని నియతి గనియె॥ ౧౨౪

గీ. కనుల కగుపించు కమనీయ కాంతి వాఁడె
లోచనంబులు మూసిన లోన దోచె
సర్వ సాక్షియె యితడని సర్వవేది
యులవశిష్టుఁడు బల్కెడే యుపుడు నాకు॥ ౧౨౫

క. అదిగాక మొదట యుగమున
ముదమున సనకుండు బలికె మురమర్దనుడే
గోదగొని బుట్టు రాముడన
పద గొల్వుము భాను కులుల పరమాత్మగనన్॥ ౧౨౩

వ. అని యామహర్షి నాతోడ బలికిన నామహాత్మునికి నాయందు గల దయకు సంతసించుచు భానువంశజుల నాశ్రయించి యదిసుత గొలుచుచుంటిని. నాదు భాగ్యవిశేషమున భగవానుడు రామలక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్న రూపభేదముల చతుర్విధముగ నవతరించి మానవ చేష్టల విడబించుచుండె. చిరకాంక్షితుండగు నీమహాతేజోరాశిని నాచర్మ చక్షుస్సుల గనుగొన గలిగితి.

ఉ. నీచుడనైననేను గన నేర్చితి పూర్వపు పుణ్య మెట్టిదో
దోచునె సంయమీంద్రులకు తోరపు కష్టతపశ్శతంబులన్
యీచతుర్వ్రత మేన్నృపుల కెచ్చట నైనను గాంచి నాడనే
యాచతురాస్యుడైన గని యద్భుత మందుచు నర్చచేయడే॥ ౧౨౪

క. అనిమిషమున తర్కించుచు
ఘనతేజో విజిత సర్వ కరణుం డగుచున్
దనపని మఱచి యటుండెను
వినివర్తిత చిత్తవృత్తి విషయుండగుచున్॥ ౧౨౫

గీ. కొంతదడవున కొకకొంత కుదురు పడిన
చిత్తవృత్తిని వినయంపు చేష్టలలర
కరములను జేర్చి మ్రొక్కుచు కరుణబుట్ట
రామచంద్రుని గనుగొని రక్తి బలికె॥ ౧౨౬

క. కౌసల్య గనినబిడ్డడ
వాసవ నిభుడైన విభుడు వాసిగ నిన్నున్
జేసెను గనుగొను వాంఛను
భాసురముగ లేచిరమ్ము పార్థివుగాంచన్॥ ౧౩౦

చ. వరద దయాసముద్రఘనవంశ సముద్భవ సర్వ సద్గుణో
త్కరపురుహూత సన్నిభ జితారి సమూహ నృపాగ్ర గణ్యమీ
కరుసమె సర్వలీలల సుధాంశుని భానన రామచంద్ర యం
చరసి సుఖంబు వేడి వసుధాత్మభవేశుని తోడ నిట్లనుం॥ ౧౩౧

క. కౌసల్యా తనయోత్తను
వాసవనిభుడైన నృపతి వరసుతునిన్నున్
భాసురముగ గనదలచెను
దాసునితో గూడియిపుడె దయసేయవలెన్॥ ౧౩౨

ఉ. సూతుని పల్కుల న్వినుచు సొంపుగ నాతని సత్కరించి యా
సూతుని తోడనే గదలి సోమని భానన సీత యిప్పుడే
భూతల నాథు నాజ్ఞగొని పూతచరిత్రను నిన్నుగాంచెదన్
చేతుల పువ్వుల న్గొనుచు జేయుము పూజల దేవతాళికిన్॥ ౧౩౩

చ. కైకయు తండ్రియు న్మిగుల కాశ్యపి నాథు నొసంగు వట్లనే
శ్రీకరమైన యోచనను చేయుచు నాకెదో చెప్ప దల్చుచుం
శ్రీకరు సూతు బంపుటను శీఘ్రమె వారల గాంచ నేగెదన్
చేకురు రాజ్యము న్సిరులు చేకురు కీర్తియు సర్వభోగముల్॥ ౧౩౪

క. కౌసల్య కంటె కైకయె
భాసురసంపదలగూర్చ బలుకును విభుతో
భూసురులను పలుమారులు
నాసుఖమును గూర్చియడుగు నవనవరీతిన్॥ ౧౩౫

గీ. అప్పుడీతడు దూతయై యరుగు దెంచె
సభయు నట్టిది నమకూరె సాధు హృదయ
సకల ధాత్రియు సన్మాన సరణిదనరె
సమయ మిప్పుడు మంచిదై సంభవించె॥ ౧౩౬

క. విబుధుల మెప్పుల బొందుచు
శుభముల లోకంబులెల్ల శోభన లీలం
బ్రబలముగ బొందు నట్టుల
బ్రభుతను నేనొందు వాడ బ్రాభవశక్తిన్॥ ౧౩౭

గీ. కార్యకారణ జాతము ల్గలవుమిగుల
కామినీ మణి సీతోడ గలసి మెలసి
లోకమున కీర్తి నార్జించి లోకులెల్ల
మనల గొనియాడ దిరుగుగ మదిని దలతు॥ ౧౩౮

క. సుదతీ రాజును గనుగొని
యిదెవత్తును వేడ్క నుండు మింతులతోడన్
మది సుఖమును గనుచుండుము
మదిరేక్షణ యనుచు బలుక మానిని యంతన్॥ ౧౩౯

సీ. మహనీయమణిమయ మహితభూషణముల కాంతియె మునుముందు గదలుచుండ
మహితమంజులదివ్య మంజుల గాత్రంబు సూర్యగనులవింత గూర్చుచుండ
యాశాసనముల నిట్లను రాజసూయంబు షేచనమున రాజసేయ నెంచి
విధియింద్రునికి నేను విధమున నినువేగ నభిషిక్తు జేయగ వార్షవశత

గీ. దీక్ష గైకొని వ్రతమూను దివ్యచరితు
హారిణ శృంగముః నజినము నవధరించి
వెలయు వానిసి భజియింప వేడ్కతోడ
నాశ్ర యింతును శుభమతి యలరు నిన్ను॥ ౧౪౦

గీ. వజ్రివహ్ని యమాసుర వరుణ వాయు
ధనద గౌరీశు లెప్పుడు దయను నిన్ను
సర్వదిక్కుల కాపాడి సర్వసిరుల
జయముఁ భద్రంబు నొసగగ జాలువారు॥ ౧౪౧

క. అనిబలుకు సీతమాటలు
ఘనముగ సంతోషమంది గాఢప్రేమన్
మనమలర సీతఁ గనుగొని
ఘన రవనిభ కంఠనాద కలనను బలికెన్॥ ౧౪౨

క. అంగన నిలుమిక సీవీ
యంగణమును దాటవలవ దటు జనినిలుమీ
బంగరు బొమ్మల బోలిన
యంగనలట యాటలాడ నలరిరిగాదె॥ ౧౪౩

క. అని బలుక సీత నిలచెను
చన సూనునితోడ రామచంద్రుఁడు దలచెన్
మనసొకటి బోయె వెనకకు
ఘన పాదములు ముందుకును గదలెను బోవన్॥ ౧౪౪

సీ. గుహనుండి వెడలిన గొప్పసింగముబోలె నిజగృహమును వీడి సీతతోడ
మొదటి వాకిలియందు మోదంబుతో మ్రొక్కి దనతోడవచ్చెడి తమ్ముగూడి
నడిమివాకిలి యందు నమ్రులై నిలచిన యార్యుల మిత్రుల నాదరించి
చనియగ్రసీమను జ్వలన సన్నిభమును ఘనరవయుక్తమై గనుల కెదుర
గీ. నిలిపియుంచిన రథమును సీతతోడ
తూర్పుకొండ నధిగమించు తొలవలేని
చందమున నెక్కి చక్కగ సాగిపోయె
చారునేత్రుడు శ్రీరామచంద్రమూర్తి॥ ౧౮౫

సీ. ఛత్రచామరములు చతురత గైకొని సౌమిత్రి వెనుకటి చక్కి నిలువ
సప్తాశ్వ త్రోవను స్తనయిత్నువలెబోవు వర రథ గమనంబు వరలు చుండ
నుదయాద్రి దిగుచుండు నుత్పలేశుని బోలి దనయిందురముపీడి దనరు చుండ
కలకల రవమును గలిగించు జనసముల గుంపులు గుంపులు గూడి నడువ
గీ. రక్త వస్త్రంబులును ఖడ్గ రాజి గలిగి
వీర భటకోట్లు గుర్రము లెనుక నడువ
గజము నెక్కినవీరులు గలసి కొనగ
రామచంద్రుని రథమేగె రాజవీథి॥ ౧౮౬

ఉ. మంగళ తూర్య రావమును మంజులవంది జయాశిషంబు సా
రంగ తురంగ ఘోషమును రంజిత వీరమహాట్టహాసముం
రంగుగ గల్గి వర్తిలగ రమ్యగవాక్షములందు నిల్చుచుం
పొంగుచు నెల్ల కామినులు పువ్వుల లాజల జల్లిరొప్పగన్॥ ౧౪౭

క. ఇలపై సౌధంబుల కిటి
కీలను చూచు సతులు తను కీర్తించిన సీ
తాలలనాధినాథుడు సు
మాళీ సుకుమారుడు గని హర్షము నొందెన్॥ ౧౪౮

వ. అపుడు పురమున గల వనితామణులు రాము నుద్దేశించి కాకలీ కలరవంబుల నిట్లనిరి.

సీ. కఠినంపు వ్రతముల కౌసల్య సినుగను భాగ్యంబువడసెనుభవ్యానియతి
చంద్రుని రోహిణి సంగతిగనినట్లు సీతామహాదేవి శ్రీసమాన
ప్రాణేశ్వరుని నిన్ను ప్రబల పుణ్యముచేత బడయుగ గలిగెను పరమసాధ్వి
నినురాజుగా బొంది నిరుపమ సుఖముల ననుభవించగ నుంటి మార్యవర్య

గీ. కష్టమననేమొ దెలియగ గాంచనట్టి
రామ రాజ్యంబు దశరథ రాజుమాకు
గలుగ జేయుగ బూనెను గరుణతోడ
కామితంబుల నెల్లను గాంచ గలము॥ ౧౪౯

సీ. శ్రీరామ శ్రీరామ శ్రీరామ నీనామ మాధుర్యమే మాకు మధుర పదము
శ్రీరామ శ్రీరామ శ్రీరామ నీరూప సౌందర్యమే నిత్యసౌఖ్యపదము
శ్రీరామ శ్రీరామ శ్రీరామ నీరాజ్య పాలన మానంద పరమపదము
శ్రీరామ శ్రీరామ శ్రీరామ నీపాద నీరజయుగ్మమే నిధి పదంబు

గీ. తండ్రి తల్లియు గురువును దాత భ్రాత
దైవతంబును సర్వార్థ తతియు నీవె
దశరథేశ్వరు కరుణను ధరణివిభుడ
వగుచు మమ్ముల పాలించు మధిక తేజ॥ ౧౫౦

క. తాతల తండ్రుల వలెనే
చేతో మోదంబు గూర్చి చిరకాలంబున్
భూతలమును, బాలింపుము
మాతల్లివి తండ్రివీవె మధురుచినామా॥ ౧౫౧

వ. అనిబలుకుచు లోకంబున స్థావరజంగమములగు రామచంద్ర సకల, కళ్యాణ గుణ గణాకృష్ట సర్వేంద్రియులై మనోనయనంబుల కన్వ హంబును నియతలక్ష్యంబగు శ్రీరాముని దివ్యమంగళ విగ్రహమును తృప్తినొందకుండగాంచుచు సర్వంబును మఱచి పరిత్యక్త సర్వవ్యాపారులై రామరాజ్య సుఖాస్వాదనాభిలాషులై రామపట్టాభిషేక మహోత్స వావలోకన వ్యగ్రచిత్తులై దమలలితాపాంగావలోకనంబుల నాతని యందు నియతలగ్నంబులజేసి తన్మయులై యుండిరప్పుడు

క. యే కులము వాడు గానీ
యేకాలపువాడుగాని యెపుడగుపడినన్
యేకాదరమున గనుటను
లోకులు శ్రీరామునందు లోలులు నుండీ॥ ౧౫౨

వ. అట్టి శ్రీరామచంద్రమూర్తి యప్పుడు

గీ. రత్నహాటక మయమైన రమ్యవర్ధ
మానగృహముల విలసిల్లు మహితజనక
మందిరము శక్రమందిర మాన్యవిభవ
మైనదానిని జొచ్చెను హర్షవశత॥ ౧౫౩

గీ. మూడువాకిళ్లు, రథముతో, మూఁకతోడ
దాటికాల్నడ కక్ష్యలు దాటె రెండు
యచట నిలచిరి మహితులు హార్మ్యగృహము
నధిగమించెను రాఘవుడధికభక్తి॥ ౧౫౪

—♦ రాముఁడు దశరథునవలోకించుట ♦—

వ. చని, చని, యగ్రభాగంబున మహావిశాలంబగు నొక పర్యంకంబున నాసనోపవిష్టయగు కైకను బెడముఖంబుగ బసుండి, గన్నుల బాష్పంబులొలుక బెనువనట గుందుచున్న దనతండ్రిని గన్నుల గాంచి, రామచంద్రుడు నిర్విణ్ణహృదయుడై యభివాదన మొనర్చి, కైకకు వినయంబున మ్రొక్కి దశరథున కభిముఖుడై వినయంబున నిలువబడిన దన యనుంగుబుత్రు నవలోకించి, శిరంబు వంచి రామా యని యధిక శోకభరంబున మాటాడలేక దుఃఖించుచున్న జనకు నీక్షించి యతిభీతుండై కైకంగని, తల్లిరో, నా జనకుండేల నన్నుఁ గననొల్లడు. దుఃఖంబునకు గతంబేమి? నేనేమైన యపరాధ మొనర్చితినా? నాయందుగల ప్రేమ యేమయ్యె? దేహపీడయా? మనోవ్యాధియా? లేక నా ముద్దు తమ్ముకుర్రలు రాజగృహంబున, మాతులగృహంబున సుఖంబుండిరా? యప్రియంబేమియు వినబడ లేదుగదా? తల్లులప్రియవాదులు గాలేదుగదా, యీతడాడినమాట దప్పెనా, నీ స్నేహ నగుణించి నాకేమంగీపజనదా, నేను నీపుత్రుడను గానా, ప్రియపుత్రునియందు నీకును దయలేదా, నాజనకుని శోక కారణమును నేనే తొలగింప సమర్థుడగానా, యాకారణంబు దెలిపి నన్ను కృతార్థుని జేయుము,

కైకరామునితో మాటలాడుట

సీ. అనిపల్కు రాముని కప్రియవాదిని కైకయిట్లనిపల్కె కరుణవిడచి
లజ్జనువిడనాడి లాభంబె గోరుచు ధర్మంబుదలపక దారుణముగ
కోపముసీమీాన కొంచెము లేదయ్య కోరిక వెలిపిన కోపగింతు
వనుచు భీతినిదెల్ప డవని నాథుడునీకు విభునికోరికవిను విస్తరింతు

గీ. నప్రియంబును నీతోడ ననగ లేక
కుందుచున్నాడు నీవైన కోర్కెదీర్చి
ధర్మపథమును నీతండ్రి దప్పకుండ
జేయదలచిన నీకది జెప్పెదాన॥ ౧౫౫

సీ. తల్లిదండ్రులమాట దాటవు నీవెప్డు ధర్మమునందున దవిలి యుందు
వరులను మిత్రుల నరయును సమముగ సత్యంబు విడనాడ జాల వెపుడు
తమ్ముల మనుజుల తనయులవలె జూతు వలుకయన్నదినీకు నసలె లేదు
గష్టసుఖంబుల గణనజేయవు నీవు కరుణయె నీరూపు గాంచగలిగె

గీ. కపటమన్నది యెఱుగవు కమలమిత్ర
వంశమందున బుట్టిన వారిలోన
వాసిగాంచిన వాడవు వరదు జనకు
ననృతవార్ధిని బడకుండ నరయవయ్య॥ ౧౫౬

క. దననోట నప్రియంబును
వినిపింపగ లేకనీకు విభుడిట్లుండెన్
వినిపింప మనెద వేనియు
వినిపించెద ధర్మమగుట వినుము కుమారా॥ ౧౫౭

ఉ. సంగరమందు గాచితిని శంబరు మాయల నొందకుండగా
పొందుగ నీతడిచ్చె సుమి పొల్పుగ రెండువరంబు లప్పుడే
సంగతి గల్గగోరెదను సమ్మతి నప్పుడొసంగు మంటినే
నింగిత మిప్పుడిమ్మనిన నీతడసత్యము లాడ బొల్పడెన్॥ ౧౫౮

గీ. కల్లలాడగ నీతడె గడగెనేని
కల్లలాడని వారలు గలరె పుడమి
కల్లలాడక సత్యానుగామి గాగ
జాల తండ్రిని కాపాడు జానకీశ॥ ౧౫౯

ఉ. మన్ననతోడనాకు బహుమాన వరద్వయ మీతడిచ్చుటన్
పన్నుగ దాచుకొంటి మన పార్థివు చెంతనె దాని నిప్పుడే
గ్రన్నన గోర దుఃఖమును గాఢముగా నిటు బొంద నేలనో
యన్న గతాంబు సేతు రచనార్థిని బోలెను లాభ మెద్దియో॥ ౧౬౦

గీ. తండ్రి ధర్మాత్ముడనిపింప దలచితేని
తల్లికోర్కెను దీర్పంగ దలచితేని
ధర్మ శృంఖల నీకాళ్ల దగులు నేని
చెప్పగలనయ్య కోర్కెల చిత్తమలర॥ ౧౬౧

క. యీకరణి కైకబలికిన
భీకర వాక్యాళి వినుచు బ్రియుజనకుం మనం
బేకరణి కలిగియుండెనొ
ప్రాకటముగ దెలియగోరి పటుగతిబలికెన్॥ ౧౬౨

శా. ఇస్సీ తల్లివి నీవు పుత్రునిటు నీవేలా కృపాహీనతన్
తెస్పా బల్కితి విట్లు నీవెరుగవే లేశంబు నాచిత్తమున్
నిస్సారంబగు దేహ మగ్నినిడెద న్నిర్నిద్రత న్ద్రావెదన్
దుస్సాధ్యంబగు కాలకూట విషము న్దోర్లీల నోర్తుం జమున్॥ ౧౬౩

క. భూమిపుఁడు గురుఁడు దండ్రియు
కామితముల నెల్ల గూర్చు కారుణికుఁడున్
యేమని యాజ్ఞాపించిన
రాముం డద్దాని జేయు రాజిత భక్తిన్॥ ౧౬౪

క. భూమిపుని యాజ్ఞ నెఱపెడ
కామిత మేమైన దెల్ప గడగగ వలయున్
నామాట నమ్మ వలయును
రాముఁడు మారాడఁడాడు రామామణిరో॥ ౧౬౫

క. చక్కని రాముని మాటల
నిక్కము కైకేయి మనసు నీరైపోయెన్
టక్కరి దగుటను మిక్కిలి
చిక్కని మనసగుట వికృతి చెచ్చెరఁ బాచెన్॥ ౧౬౬

వ. కైక దనమనంబున రాముఁడు వెర్రివాఁడు, సాధుసత్తముఁడు, కపటోపాయంబుల నెఱుఁగఁడు దశరథుని వలన కార్యనిర్వాహకము గానేరఁడు. రాముని వలననే కార్యమును సాధించు కొనవచ్చును. రాముఁడు యోగ్యుఁడని కరుణించి కార్యమును విడచుట నాకు శ్రేయస్కరముగాదు. రాముఁ డెట్టివాఁడైననేమి నాపుత్రునకు రాజ్యప్రాప్తిని గలిగించుటయేగదా నాకు పరమధర్మము. ఆత్మలాభముకంటె యధికమేమియునులేదు. అని మనంబున నిశ్చయించి రాముని చేతనే తనకార్యమునకు తగిన త్రోవ నేర్పర్చనెంచి రాముని గనుగొని

—♦ రామునకు కైక దనకోర్కె దెలుపుట ♦—

సీ. అమరుల కసురుల కతిఘోర కలహంబు గలిగెను పూర్వము కమలనయన
అసురులు నీతండ్రి నధికశరార్తుని జేసిన నేనపుడు చెంతనుంట
గర్వితరిపులను గణనచే యక నేను గాచితినప్పుడు కార్య మెఱిగి
యుపకార మెఱిగిన యుర్వీశుఁ డప్పుడు వరముల రెంటిని వనితగోరు

గీ. మనుచు బలికిన నృపునితో నంటినిటుల
కోర వలసిన వన్నియు కొదువలేక
గలిగి యుండుట నిపుడేమి గాంక్షజేయ
వలసి నప్పుడు కోరెద వర యుగంబు॥ ౧౬౭

గీ. కగణ నిప్పింపు కాలంబు గడచె ననకు
మనుచు బలికితి చిరకాల మయ్యె యినృపుడు
గోరు కొంటిని వరముల గోర దగునో
దగదో చెప్పుము ధర్మంబు దరచి నీవు॥ ౧౬౮

క. రెండు వరంబు లందు నను
ఖండితముగా నొకట నీవు కానను నేగన్
రెండవ వరమున భరతుడు
దండిగ నభిషిక్తు డగుచు ధారుణినేలన్॥ ౧౬౯

గీ. రామ పట్టాభిషేకార్థ రమ్య వస్తు
భరత పట్టాభి షేకార్థ భవ్యగతికి
వలయు రాముడు పదునాల్గు వత్సరములు
నడవిలో నుండవలెననియంటి నేను॥ ౧౭౦

క. నామాటవినెనో లేదో
యీమాదిరి దుఃఖపడుచు సీత డిటుండెన్
యేమని జెప్పుదునీతో
రామారామారాడ రాకు రఘుకుల తిలకా॥ ౧౭౧

క. జనకునకు నీకు మిక్కిలి
ఘనమగు నపకీర్తిరాని కార్యము వినుమీ
వనమున కేగుమి యిప్పుడె
మునివృత్తిని జడలుదాల్చి మునిహితచరితా॥ ౧౭౨

గీ. మనువు మొదలగు మాన్యుల మహిత యశము
మఱచిపోయెను మీతండ్రి మమత చేత
నశ్వ రంబని సకలంబు నమ్మవయ్య
సత్యవర్తను తండ్రిని సలుపవయ్య॥ ౧౭౩

సీ. దశరథాత్మజవీను దయతోడ నామాట తండ్రివాక్యము దాట దలపకయ్య
పదునాల్గు సమములు బరగగ వనమందు జడలు నారలు దాల్చి సరవి నిలుము
పట్టంబు గట్టంగ భరతుని బిలుపింపుడనుచు మంత్రులతోడ ననగ దయ్య
సత్యహరిశ్చంద్రు సద్ధర్మవృత్తిని మనసున నెప్పుడు మరువకయ్య

గీ. చకిత మతులను గాపాడ జాలవయ్య
దయయు సత్యంబు ధర్మంబు దలపవయ్య
నిరుపమంబైన కీర్తిని నిలుపవయ్య
పోవు నన్నియు కీర్తియె పోవదయ్య॥ ౧౭౪

ఉ. ఈగతిబల్కు నిష్ఠురము లెల్లను రాముడు వించు బుద్ధినే
కాగ్రతనుంచి యించుకయు గాంచ డహంకృతి శోక మేనియున్
గ్రాగె మనంబు భూపతికి గల్గె వియోగ మటంచు చింతచే
వేగమె బల్లటిల్లె మృతివేళయె డగ్గరు వాని రీతిగన్॥ ౧౭౫

రాముని వనవాస ప్రతిజ్ఞ

చ. వినుట కశక్యమౌ నుడులు వీనుల సోకిన ధీరుడాటచే
ఘనరిపు మర్దనుండు ఘనకార్ముక హస్తుడు రాముడిట్లనున్
వనమున కేగుటెంతపని వారిరి దుఃఖమిదేల బొందెడిం
మనమున శంకదక్కి నృప మాన్యుడు బొమ్మన బోదునిప్పుడే॥ ౧౭౬

క. జడలును నారల దాలిచి
కడువడిగా కానకేగ గడగెదనిప్పడే
బెడిదపు మాటల నృపునిక
నడలింపకు నృపుని వరము నగు సార్థకమున్ ॥ ౧౭౭

క. నాకొకటి జెప్పవమ్మా
యీకరణిని మాటలాడ డేలనొ తల్లీ
నీకిదె ప్రీతినిగూర్చెద
భీకరమగు కానకిప్పుడె వేబోదునికన్ ॥ ౧౭౮

క. గురుడును జనకుడు నృపతియు
బరమాప్తుడు హితుడు విశ్వ భార వహుండున్
కరుణించకున్న నాకిక
బనువడి బ్రతుకేల దేహభారంబేలా ॥ ౧౭౯

క. ప్రియమైన విడుతు దేహము
భయమిసుమంతైనలేక బట్టెద బామున్
దయగలుగు జనకు నాజ్ఞకు
ప్రియమగు నెద్దానినైన పేర్మిని విడుతున్ ॥ ౧౮౦

ఉ॥ నిక్కముజెప్పెదన్వినుము నీసుతుబట్టముగట్టువాడనం
చక్కటదాను గావిభుడు యాదరమొప్పగ జెప్పరాదొకో
మక్కువ సమ్మతింపనొకొ మాన్యుని మాటను దాటువాడనో
పెక్కుగ దీనికైవగతు ప్రేమజెడన్గతమేమొ నాయడన్ ॥ ౧౮౧

వ. అని కైకకు బలికి తండ్రియగు దశరథ భూనాథునకభి
ముఖుడై వందనమాచరించి

క. అపరాధ మేమిజేసితి
కృపనాయెడ లేనియట్టి కారణమేమొ
విపరీత వృత్తిదనరెను
కపటంబిసుమంతయైన గానని తండ్రీ॥ ౧౮౨

చ. భరతున కిమ్మునీవనుచు బల్కినసీతను మున్నె నివ్వనే
ధరణిని విత్తమున్నిరుల దమ్మునికిచ్చుట కూడకష్టమే
ధరణిపు నాజ్ఞచేసిపుడు తమ్మునికిచ్చెద ప్రాణమైన నే
నరిగెద రాజ్యమున్విడిచి యార్యులు మెచ్చ నరణ్యసీమకున్॥ ౧౮౩

చ. ధరణిప యేలనోయిపుడు ధారుణి జూచుచు బాష్పపూరము
న్వరదలుగట్ట నేత్రముల వావిరిదుఃఖమునొంద నేలనో
భరతుని బిల్వబంపుమిక పట్టముకట్టుము నేను కానకున్
అరమరలేకపోయెద మదంబకు చెప్పగ పోయివచ్చెదన్॥ ౧౮౪

చ. ధరణిపుసన్నిధానమున తమ్ముడు రాజ్యము నేల కానకుం
నరమరలేక నేనరగ నంబరొ కోరినదాన వోటచే
ధరణిపు నాజ్ఞయైనటుల దల్చివనంబున కేగ బూనితిన్
ధరణిపు నాజ్ఞ లేదనుచు దల్చుచు నంకిలిజెప్ప నమ్ముమీ॥ ౧౮౫

గీ. అనుచు రాముడు బల్కగ నతివముదని
హర్ష మొందుచు రాముని కనియెనిట్లు
దమ్ముకురాని బిలిపింతు ధరణినేల
దడయకేగుము వేగంబ దండకకును॥ ౧౮౬

ఉ. సగ్గిసముగ్గిసల్గొనుచు జాలగ దుఃఖమునొంది సిగ్గునన్
క్రగ్గుచు నున్న నీజనకు కమ్మనిమాట లభించబోదునీ
వెగ్గుగదల్చబోవకు మహీనపరాక్రమ బొమ్ము వేగమే
తగ్గును దుఃఖమీతనికి దగ్గరనుండక నీవుపోయినన్॥ ౧౮౭

క. ఆమాట వినినతోడనె
భూమీశుడు వివశుడగుచు భోరునబడియన్
రాముడు తండ్రినికయ్యకు
కోమలముగ జేర్చిబలికె కోమలఫణితిన్॥ ౧౮౮

చ. అతులిత సత్య ధర్మముల నార్యజనస్తుత మానసంబునన్
సతతముబూనియుండెడను చంచలధైర్యముతోడసంపదల్
వితథములంచు దబ్బెదను విశ్వము నేలు వివేకి వీవు మ
ద్హితమునుగోరిదుఃఖమతి హేయముగావున వీడు మ్రొక్కెదన్॥ ౧౭౯

వ. అని జనకుని తోడబలికి కైకను గనుగొని తల్లీ!

క. పతిహితముగోరుతల్లిరో
యతికఠినముగాగబలుక నమ్మాతగునా
పతియే దైవముసుమ్మా
పతిమాటలదాటదగదు పడతికి నెపుడున్॥ ౧౮౦

సీ. తండ్రిని మెప్పించదగు పనిజేసిన దనయుని దనయుగా దలపవలయు
భర్తకుహితవును బహువిధి దలచెడి భార్యను భార్యగాబలుకవలయు
కష్టదశలయందు కళ్యాణ ములయందు సమవర్తి సచివుడు సచివుడగును
యఖిల దుశ్చేష్టల నలుక గాంచనియట్టి బంధుని బంధుగా బలుకవలయు

గీ. ఇట్టి పుత్రుడు భార్యయు నిట్టిమిత్రు
డిట్టి బంధువు గలవాడె యిహము నందు
బరము నందును మోదంబు బడయ గలడు
పుణ్యవంతుడు నాతడె పుడమి యందు॥ ౧౮౧

క. ధనమేపరమార్థంబని
మనమునదలచంగబోను మదమత్సరముల్
జనియింపగ్రహమునమున
మునివృత్తిని దవిలియుండు ముదమున నెపుడున్॥ ౧౮౨

క. జనకుడు చెప్పకమును పే
జననీపదునాలుగేళ్ళు వనమున నుండన్
జనియెద కోర్కెను దీర్పగ
జననాథుని సవిధమందు శపథము జేతున్॥ ౧౯౩

క. భూపతి నిటు నలయించితి
నీపని కాయింతమనసు నెరుగవు తల్లీ
నీపనుపు జేయ కుందునే
పాపాత్ములకైనతల్లి పర దేవతయా॥ ౧౯౪

క. తల్లికి కౌసల్యకు నా
వల్లభునకునే జెప్పివేగ వచ్చెద నిటకున్
కల్లలు జలుకగనేరను
తల్లీ నావచ్చుదనుక దయసైపగదే॥ ౧౯౫

క. పుడమికిరాజై భరతుడు
కడుభక్తిని తండ్రిగొలువ గావలయును సుమీ
కొడుకెంత వాడుగానీ
విడువంగాదగదు ధర్మవితతిని తల్లీ॥ ౧౯౬

క. అనవిని రాజశ్శేఖరుడు
ఘనశోకము వలన మనసు కలతను జెందన్
ఘన రవము జనులు వినగా
పనివడి యావరచినట్లు పలవింపంగాన్॥ ౧౯౭

చ. సలలిత ధర్మవర్తనుడు సాధుశరణ్యుడు రాముడప్పుడే
వలగొని మ్రొక్కి కైకకును వందన మొప్పగజేసి తండ్రికిం
విలయకృశాను రోషమున విల్లును బట్టి సుమిత్రపట్టిదు
ర్లలితముగాగ వెంట జనలచ్చికి మూలము రాముడత్తరిన్॥ ౧౯౮

—♦ రాముడు కౌసల్యకడకు బోవుట ♦—

చ. త్వరితముగాగ కాల్నడక తజ్జనయిత్రికి దెల్పి కానకున్
వర మునివృత్తి బోవుటకు వల్లభునాజ్ఞను బోవు జానకీ
వరుని ముఖంబునందునను వాసియు వన్నెయు నించుకేనియు
న్దరుగదు చంద్రు గప్పగలదా క్షణదాగమ మెప్పుడేని
యున్॥ ౧౯౯

చ. వినుట కనిష్టమైనయట వీగమనంబు జానకీశ్వరా
ననమున భేదమించుకయు నవ్యముగా గనుపింప జేయగా
దనరగలేరు ధీరులతిదారుణమైన హృషీక చేష్టచే
బొనుపడువారుగారు తమ భోగములెల్ల తృణంబు వారికిన్॥ ౨౦౦

సీ. కడుకొని దుఃఖము గనపడనీయక కోపము దనమది గోప్యపరచి
ఖడ్గము చాపంబు గైకొని దనతోడ సౌమిత్రి దనవెంట జనుచునుండ
బంధుల మిక్కిలి మన్నించి ప్రియవాక్యములచేత మిత్రుల ముదము
నెఱపి
పెద్దల గనుగొని పేర్మిని మ్రొక్కుచు విన్నపముల దయ వినుచు
మిగుల

గీ. అంతిపురిజేరె కక్ష్యల నధిగమించి
పరమ మిత్రుల మన్నించి పరమ దయను
దివ్యతేజంబు దిశలను తేజరిల్ల
తల్లిగనుగొన బోయెను దగిన యటుల॥ ౨౦౧

వ. అట కౌసల్యాదేవి

సీ. దశపుత్ర హితవును దనమదిఁగోరుచు శ్రీవిష్ణు పూజల సేయుదాని
వివిధ వ్రతంబుల విధివిధానముగాగ శిష్టులు మెచ్చగ సేయుదాని
ఉపవాసముల డస్సి యుచితదీక్షల బూని శ్రీదేవి పూజల సేయు
దాని
మహిత మంత్రంబుల మంగళాగ్నుల వ్రేల్చి జిష్ణుముఖార్చన
సేయుదాని

గీ. దధిఘృతంబులు లాజలు దర్భతతులు
పాల కడవలు పువ్వులు పక్వ ఫలము
లెల్ల సమకూర్చి భక్తి తదేకదృష్టి
నున్న తల్లిని గని మ్రొక్కె యుచితరీతి॥ ౨౦౨

క. వచ్చిన సుతుగని వేగను
మచ్చికతో గవియు శబరి మాదిరి యపుడే
గ్రుచ్చెను కౌగిట రాముని
ముచ్చటతో సుతుని శిరము మూర్కొనె కరుణను॥ ౨౦౩

క. కౌసల్య యనియె రాముడ
భాసుర రాజర్షి లబ్ధ పరమాయుస్సున్
వాసిగ బొందుము ధర్మము
పేసము వీడంగ బోకు విశ్వేశుడవై॥ ౨౦౪

సీ. దశరథావనిపాలు దయచూపవ్వ రాజ్యాధి కారంబు నీకిప్డె గలుగు
నయ్య
ఆడిన మాటల నాతడు దాటడు దడయకేగుము వేగ తండ్రి కడకు
సత్యధర్మంబులు సవురొప్పు కులమున జనియించి నాడవు జగము
నేల
యీపీటపై నుండి యింపుగ భుజియించి యీశ్వరే చ్ఛజూడ నేగు
మయ్య

గీ. తండ్రి బోలుచు బ్రతుకేము ధర్మపథము
దాట బోకుము దాతవై ధరణి సురలు
దైవతంబుల గతిగొల్చి తండ్రి పగిది
ధరణి గలవారి నెల్లను దనుపవయ్యా॥ ౨౦౫

వ. అంత రామభద్రుడు

క. అతిమాత్ర వినయ సంపద
క్షితిజాపతి కెప్డుడు సహజ సిద్ధంబగుటన్
అతిసుగుణి తల్లి దగ్గర
మతిమంతుడు బలికె వినయ మహితాత్మకుడై॥ ౨౦౬

—♦ రాముడు దనవనవాసమును కౌసల్యకు దెల్పుట ♦—

ఉ. పీటను చేతనంటి కడు భీతియు లజ్జయు భక్తి మిక్కిలి
న్నాటము గాగ గల్గగను వందన మొప్పగ జేసి తల్లిరో
బాటిలె దుష్టకాలమిక భవ్యతరాటవి నుండ బోవలెన్
మాట లికేల నాల్గుపది మానితహాయనముల్ప్రాజ్ఞచే॥ ౨౦౭

క. భరతునకు యౌవ్వ రాజ్యము
ధరణీశు డొసంగి నన్ను దండక కనిచెన్
ధరియించి మౌని రూపము
చరియించెద పదియునాల్గు సమములు తల్లీ॥ ౨౦౮

క. తల్లీ నీకును సీతకు
సల్లలితుడు లక్ష్మణునకు సచివుల కెల్లన్
యుల్లము బగులగ జేసెడి
కల్లోలము బుట్టెనమ్మ కాలము దప్పన్॥ ౨౦౯

క. వనమున పదునాల్గేడులు
మునివృత్తిని యుండవలసె మునిబృందముతో
ఘనమగు శోకము నీకును
మనమున నిలుపంగవలసె మానుగనిపుడే॥ ౨౧౦

ఉ. బరహితకార్యతత్పరుఁడు భవ్యగుణాఢ్యుఁడుతమ్ముఁడుగ్రహో
భరతుఁడు నీకు తండ్రికిని భక్తుఁడు రాఘవవంశమాక్తికం
బరిజన మృత్యుదేవతయు బాలన సేయుచు నుండ నిత్యమై
బరగు శుభంబు లోకులకు భావమునందున చింతవీడుమా॥ ౨౧౧

క. దినిమొద కూరల గాయల
దినకుండెద మాంస మికను ధీరులు మెచ్చన్
వనమున మెలగెద ననవిని
వనిగొడ్డట బడ్డ సాలవృక్షము భాతిన్॥ ౨౧౨

ఉ. దివమునఁవీడి కాశ్యపిని దద్దిరపడ్డ సుధాంశు కైవడిన్
భువిపడియున్న తల్లిగని భూమిసుతాపతి మూర్ఛ దేర్చగా
సవిధము జేరి బాహువుల జక్కగనెత్తి సుఖోపచారముల్
సవరణ జేయగా దెలసి సన్నిధి నున్న సుతాన నంబునన్॥ ౨౧౩

చ. విన్నదనంబున న్ననుల వింతగ బాష్పము లొల్కుచుండగా
సన్నిధినున్న లక్ష్మణుని చయ్యన జూచుచు తండ్రులార నా
పన్న శరణ్యులార బహు పాపము జేసిన దాన గాన నా
సన్నుత పాత్రుడౌ సుతుని సాధుశరణ్యుని బాయనోచితిన్॥ ౨౧౪

ఉ. నాయన లక్ష్మణుండ తగునా జననాథుని కార్య కార్యమే
ఛాయను బోలివర్తిలెడి చక్కని పుత్రు నరణ్య సీమకుం
శ్రేయము బాపి బంపుటకు చేతమ దెట్టుల నొప్పె సీతనిం
బాయగ జాసె నానుడుట పద్మజు డెట్టుల దప్పిపోయెడిన్॥ ౨౧౫

ఉ. నాయన రామచంద్రమును నాయుదరంబున బుట్టకుండినన్
బాయని దుఃఖ మీపగిది బొల్పదకుండును నేను గొడ్డునై
యేయెటు లొక్కకాలమును యేగగ జేయనె యద్దెమేలెయా
యీ యవమాన దుఃఖముల నే నెటులోర్వగ నేర్తు జెప్పుమీ॥ ౨౧౬

ఉ. బిడ్డలు బిడ్డలంచు నిల బిడ్డలకై పలవించ నేలనో
బిడ్డలగన్నవారి బహుభీషణ కష్టములెల్ల జూడరో
బిడ్డలు లేకయుండినను భీతియు దుఃఖము లేకయుండెడిన్
బిడ్డల నింక గోరకను బేరు ప్రతిష్టల గోరగా వలెన్॥ ౨౧౭

క. బిడ్డలు లేరను చింతయె
గోడ్రాలికి గలుగు వేరె గోడవలు గలవే
బిడ్డలు గల్గినవారికి
చెడ్డలెగాకేది మేలు జెప్పుము తనయా॥ ౨౧౮

చ. పెనిమిటి పెట్టు పెత్తనమె పెన్నిధి భామల కద్ది లేనిచో
గనుటయె మేలు మృత్యువును గల్గెనె నాకది యెప్పుడేనియున్
మనుటకు కారణంబు వినుమా సుత రాజ్య సుఖాభిలాషయే
మనగలదాన దైవమిటు మారెను మారట వైరియో యనన్॥ ౨౧౯

క. పటపట పండ్లను గొరుకుచు
మటమట మొగమందు దోప మాయలమారై
చిటచిట పలుకులు పలికెడి
కటమగు కైకేయి మొగము తీరెటు గందున్॥ ౨౨౦

చ. యిరువది యైదు వత్సరము లేగెను నీజన నాది నేటికిన్
బరువడి దుఃఖభంగముల బాయను సౌఖ్యము గల్గు నెప్పుడో
ధరణిపు సత్కృపారసము దైవమె గూర్చు నటంచు నుండగా
పరిణతి యిట్లుగల్గెనిక ప్రాణము వీడ నుపక్రమించెదన్॥ ౨౨౧

ఉ. పున్నమ నాటిచందురుని బోంగడగించెడి నీదు వక్త్రమున్
గన్నుల గాంచ లేని యర గంటయు నాకు యుగంబు గావునన్
గ్రన్నన నాదు జీవితము కాయము నందున నిల్వబోదు నీ
వెన్ని విధంబుల న్బలుకు మీపదు నాలుగు సమంబు లోర్తునే॥ ౨౨౨

ఉ. ఎక్కటి కాననంబునకు నేగెద నేనని నీవుపల్కగా
వ్రక్కలుగావు గుండియలు వజ్ర శిలాయస నిర్మితంబులో
నిక్కము గానిచో నిటుల నిల్వగ నేర్చుట కేమి హేతువో
జక్కగ బల్కవయ్య ధృఢ సారము చావెటు లబ్బునో యికన్॥
౨.౨౩

ఉ. చాపకనాకు లేమ యమ సద్మమునందున చోటులేమ నీ
వేవన భూమినుండుటకు వేగమ బోయెద నన్న దుఃఖులై
చావదలంచు నన్ను గొని సాగను దండ ధరుండు వేచినన్
చావగ మొత్తి నెత్తుకొని సాగెడి సింగము వోలె రాఘవా॥ ౨.౨౪

క. జేసితి వ్రతములనెన్నో
వాసిగ నవి చవిటివిత్తువలె చెడిబోయెన్
భూసుర సేవల జేసితి
భాసురమగు వారికరుణ బాసెను నాపై॥ ౨.౨౫

చ. వనమున కేనువచ్చెదను వైరుల చెంతను నిల్వ లేను నే
ననిశము భుక్తిసౌఖ్యముల నద్భుతమొప్పగ గూర్పు దాన నీ
వనితరలభ్య సద్గుణుడ వద్భుతశక్తియుతుండ వౌటచే
వనమున కష్టనష్టములు వచ్చుననంగను రాదుబిడ్డడా! ౨.౨౬

క. నినువిడిచి నిముష ముండను
ననుగొని పోవంగ వలయు నరనుత యనుచున్
గనువారి గుండె లవియగ
ఘనముగ కౌసల్య యేడ్చె గడు ఘోరముగన్॥ ౨.౨౭

వ. తీవ్ర కోప శోక వివశుడైన లక్ష్మణుడు కైకయాడిన కపట నాటకంబును దశరథుని యవివేకంబును రాముని యమాయకత్వంబును కౌసల్య పడియెడి దుఃఖ బాధలను గాంచి సహించలేక రామసన్నిధిని కౌసల్యను గాంచి తానును దుఃఖించుచు నిట్లు జెప్ప దొడగెను.

క. రాముని తల్లిని గనుగొని
సౌమిత్రియు దుఃఖ పడుచు సఖ్యము మెఱయన్
సామము ధర్మము జెలఁగఁగ
కామితమును దెలుప నిటుల జక్కఁగ నడగెన్॥ ౨౨౮

ఉ. ఆమది యాడుమాటలనె యాదర మొప్పఁగ నమ్మి కామియై
పాడి యెఱుంగలేని నృపు బల్కుల బట్టి యరణ్యసీమకున్
బోడిమి వీడి పోవుటకు ఘోరున యత్నము సేయు నీతనిం
వేడెద నేను రాజ్యమును వీడకు రామయ నీవు గావునన్॥ ౨౨౯

క. పతివలల జిక్కి జనకుడు
మతిచెడి విపరీతవృత్తి మహితుని నిన్నున్
పతితుని విడిచిన యట్టుల
సుతు విడువగ దలచె నిదియె సూనృత మనుదే॥ ౨౩౦

ఉ. తప్పగునేని జెప్పుమిక తథ్యమె బల్కెద రాము డెప్పుడేన్
దప్పొనరించె నంచనుచు తద్దయు బల్కెడు వాడు గల్గెనే
గొప్పయొ కొద్దియో నరుడు తప్పొనరించని వాడు భూమిపై
యొప్పగ లేడు రాముడిట నొక్కఁడె గల్గె ధరాతలంబునన్॥ ౨౩౧

ఉ. ఛాయను బోలి నేనెపుడు చక్కని యుండుట చేత జెప్పెదన్
మాయయు మర్మము న్భయము మాటల చేతల లేను లేశముం
బాయడు సత్యధర్మముల భక్తిని పూజ్యుల నొల్చు నెప్పుడున్
ధీయుతు నీసుతుస్సుమువ ధీరుడు దల్పను బుద్ధిమాంద్యతన్॥ ౨౩౨

క. దేవతలు మెచ్చువానిని
గావఁగ రిపునైన గరుణ గలిగిన వానిం
భూవరుడు తప్పు చెల్వక
పోవలె నిపుడడవి కనన పోవగవలెనే॥ ౨౩౩

ఉ. తెల్లముగాదె లోకులకు తెంపున ధర్మము వీడి యిట్లనన్
జెల్లునె నీతిశాస్త్రములు జెప్పెర బోయెనె రాచబిడ్డడో
తల్లియొకండు లేడటవె తాలిమి బట్టగ బాడబుండటే
పొల్లులు బల్కువాడనటె పోదునె చాపము రిత్త నైతునే॥ ౨౩౪

గీ. అనుచు వల్లన లక్ష్మణు డన్న గనుచు
గరుణ నాయందు గలిగిన కారణమున
వినుము నామాట విశ్వాస విధిని రామ
భయము భక్తియు నీయెడ బాయలేను॥ ౨౩౫

చ. వినపడకుండ నెవ్వనికి విశ్వము నేల ననుగ్రహింపుమీ
ఘనమగు నీదు శాసనము కాశ్యపి యంతయు సమ్మతంబునన్
వినయముతోడ బూను నిక విన్నప మొక్కటి యాలకింపుమీ
ఘనమగు చాపము న్గొనుచు గాచెద నీకొక యడ్డమున్నదే॥ ౨౩౬

ఉ. భానుసమాన తేజ శర భారము చేతను లోక మంతయున్
కానన మట్లు నిర్జనము గాగను జేసెద నంతలోన స
న్నైనరుడైన కైకసుతు నేపునగూడి యభిక్రమేచ్ఛచే
బాణముచేతబట్టినను బ్రాణము బోవగ జేతు వానినిన్॥ ౨౩౭

క. తనయాలి మాటచేతను
తనయుని నినువీడి దారితప్పిన తండ్రిన్
గనికరములేక గట్టుదు
వినుమది గాకున్న జెరను వేగమ దోతున్॥ ౨౩౮

చ. విను మొకమాట జెప్పెదను వేడబ మేమియులేదు నిక్కమౌ
ఘనమగు వహ్ని నేనియును గానకు నైనను రామచంద్రుతో
మునుజనువాడ గాదనిన మూడు జగంబుల గెల్చి దర్పితో
మనునృప రాజ్యపీఠమున మాన్యుని నిల్పుదు రామచంద్రునిన్॥
౨౩౯

ఉ. ఏమి దలంచి తండ్రియిక నేమిబలంబును నమ్మి నేరమే
మేమిగ జూపి పీడె నిను యేమియు గాదది కైకమాయయే
కామిత మెట్లు చేకురునో గల్గెనె సాయమొసర్చు వారుమా
రాముడు నేను వైరులమె రాజ్యము కైక సుతుండు నేలునే॥ ౨౮౦

క. అనులక్ష్మణ వాక్యంబులు
విని దుఃఖము పొరలుచుండ వేగమ తనయున్
గనుగొని తమ్ముని పలుకులు
విని యేమని పలుకగలవొ వినగా వలయున్॥ ౨౮౧

సీ. సవతి తల్లి పలుకు జవదాటగాలేక కన్నతల్లి పలుకు కాదటంచు
దనకు నర్హంబైన ధర్మంబు విడనాడి దగని ధర్మము బూనదలచి
మిగుల
సవతి తల్లికి సౌఖ్యసంగతి గలిగించి కన్నతల్లికి శోకకథలగూర్చి
తనతమ్ము కుర్రని తగుమాటలను వీడి దాయల మాటల దగిలి నీవు

గీ. బంధు మిత్రుల నెల్లను బాయదలచి
వంశమర్యాద లన్నియు వదలివేసి
యాశ్రితాళుల యాశల నడపి గలిపి
యడవికేగుట ధర్మమా ననెచె రామ॥ ౨౮౨

సీ. బడయగ బుత్రుల పడరాని పాట్లెన్నొ పడితిని కొన్నాళ్ళు భాను
వంశ్య
నవమాసములు మోసి నానా విధంబుల గర్భబాధలచేత కష్టపడితి
పుట్టిన దాదిగ పుడమినేలగజూడ కోర్కెల గోరితి కోట్ల కొలది
కళ్యాణ గుణములు గలవాడ వనినిన్ను మును లనుచుండగ
మురియుచుంటి

గీ. ఆశ లన్నియు నీరీతి యడవి గలసె
యువని విడనాడి యడవికి యరుగ నీవు
ఘడియ యైనను నిలువంగ గలనె యిచట
తోడు కొనిపొమ్ము వచ్చెద తోయజాక్షా॥ ౨౮౩

క. విస్మయుండవై కశ్యపుడను
ముని దల్లిని గొలిచి భుక్తి ముక్తిని గనడే
మనమున శంకల దక్కుము
జననొల్లనను నాజ్ఞయిడను చాలును నిలుమీ॥ ౨౪౪

సీ. నినుబాసి నివసింప నిముసంబు నోర్వను యన్నంబు నాకేల నన్నమేల
నీరము యసువులు నియతియు నాకేల సౌఖ్యసంపద లేల సఖ్యమేల
సత్యంబు ధర్మంబు సత్వంబు నాకేల పెద్దల పిన్నల పేర్మియేల
బంధులు మిత్రులు బలగంబు నాకేల కాయము గేహము కల్గనేల
గీ. నీవు గలిగిన యివియన్ని నిలుచు నాకు
నీవు లేకున్న నిముసంబు నిలువబోవు
నీవు గలిగిన నిలయంబు నిలయ మగును
నీవు లేకున్న నిలయంబు నిరయ మగును॥ ౨౪౫

క. నామాట వీడి యడవికి
రామా నీవేగితేని రౌరవ నరకం
బామూడరి పోవునొకో
యీమాతృప్రాప్తదుఃఖ మీగని కతనన్॥ ౨౪౬

క. నేనింట నిటుల నేడ్వగ
గానకు బోవంగ నీవు గడగుట తగునా
మానుమురా మాన వేనియు
బూనుదు ప్రాణంబువిడువ భూవరతనయా॥ ౨౪౭

క. కటతటమున బాష్పంబులు
పటుగతి ముత్యాల సరుల పరువున బడగా
చటులార్భటి బహుళదుఃఖ
స్ఫుటితాత్మను తల్లిజూచి సువ్రతు డనియెన్॥ ౨౪౮

క. తల్లి ధర్మ మెరుంగదు
వుల్లంఘింపంగ తండ్రి యుక్తుల దగునే
యుల్లంబున బరికింపుము
చల్లగ నాకాజ్ఞ యిడుము సాగిలి పడుదున్॥ ౨౭౯

సీ. జనకుని వాక్యంబు చయ్యన గైకొని గడతేర్చెగోవును కండుహూని
జనకాజ్ఞ భూమిని సాహసమునదర్వి జంపిరి జంతుల సగరులెల్ల
దనతండ్రి యాజ్ఞను దనతల్లి కంఠంబు పరశువుచేద్రుంచెభార్గవుండు
మతిమంతులెందరోమహితమౌజనకాజ్ఞ కావించికాంచిరికాదెయశము

గీ. గనుక నెప్పుడు పూర్వులు గన్న త్రోవ
బోదు మార్గంబు విడనాడ బోనునేను
జనకునాజ్ఞను కానకు జనుదునేను
నిశ్చయంబుగ జెప్పితి నిర్ణయంబు॥ ౨౮౦

ఉ. తమ్ముడ లక్ష్మణుండ విను ధర్మము సూక్ష్మము దాటశక్యమా
సమ్మతి నాదు మాటలను జక్కగ యోజనజేసి చూడుమా
నెమ్మది నీదు విక్రమము నెమ్మియు నాకిట గొత్తలయ్యెనే
సొమ్ములె నీకు శస్త్రములు సోలరె నీకెదిరించి దేవతల్॥ ౨౮౧

ఉ. తల్లియు నిట్లు దుఃఖమున తాల్మి యొకింతయు లేక గుందగా
చెల్లునె నీకునిట్లనుట చేతముచిక్కగ బట్టి ధర్మముం
దెల్లము గాన ధైర్యమును తెంపుగ బూనుచు కార్యజాలము
లొల్లము గాగ జేయుటకు మోదముతో దగు రీతి జెప్పుమా॥ ౨౮౨

సీ. ధర్మమలంఘ్యంబు ధర్మము సేవ్యము ధర్మము గాపాడవలచవలయు
ధర్మ రక్షకుడైన తండ్రియానతిదాట ధర్మంబుగాదని తలుపవలయు
తండ్రి వచనమును తల్లి వచనమును విప్రునివచనము వేడ్కజేయ
నంగీకరించియు నదిజేయకుండుట దగదని మదిలోన దలచుమెపుడు

గీ. తండ్రిమాటల మన పినతల్లియాజ్ఞ
ననుసరించితి దప్పగ న్యాయమగునె
దగదు ధర్మంబు దయను వీడ
దలప బోవకు నామాట దలపు మెపుడు॥ ౨౫౩

క. కనికరమున తమ్ముని కిటు
లని కరముల మోడ్చి తల్లి యమలాంఘ్రులపై
దనశిరము జేర్చి మ్రొక్కుచు
జననాథుని పెద్దకొడుకు చయ్యన బలికెన్॥ ౨౫౪

శా. అమ్మా కానన సీమ కేగెదను నా కాజ్ఞం బ్రసాదింపవే
లెమ్మా దీవన లిచ్చి బంపుటకు మేలే యిట్లు చింతించుటల్
తెమ్మా యక్షత లిమ్మ రక్షల దయన్తే తెమ్మా వేమూలికల్
యిమ్మా విప్రుల కెల్ల సిద్ధముల నా కిష్టంబు సిద్ధింపగన్॥ ౨౫౫

చ॥ మగుడగ నేనువచ్చెదను మానవనాథుని మాటచెల్లగా
వగవకు నేను తమ్ములును వైళము నీవును తల్లులందరుం
జగమున గల్గువారలును చయ్యన నాతని మాటదాటగా
తగదని నమ్మమీ జనని తత్వ వివేకము నీ వెరుంగవే॥ ౨౫౬

గీ. అర్థవంతము ధర్మమై యమలమైన
తనయ వాక్యంబులెల్లను తల్లి వినుచు
శోకసంతప్త హృదయయై సోలి ధరణి
తెలిసి దైన్యంబు దోపగ దెలిపె నిటుల॥ ౨౫౭

సీ. తల్లి దండ్రుల లోన తల్లిని మొదటను వేదంబు బలుకుట వినవె నీవు
నవమాసములు మోసి నవ్యబాధలకోర్చు తల్లినియిటుబల్క తగునె నీకు
పదితుల గురువుల బరగ విడువవచ్చు తల్లి పతితయైన తగదు విడువ
యనుటచే తల్లియే యధికయం చనిగాదె ధర్మశాస్త్రంబులు దాని జూపె

గీ. యిట్టివన్నియు యోచించి యెటులనైన
యింట నుండుము కానకు నేగ బోకు
భరతు డేలును రాజ్యంబు భవ్యగతిని
బ్రతుక గలమయ్య మనమెట్లొ భానువంశ్య॥ ౨౫౮

గీ. యింట నుండుట కైక కనిష్టమేని
యడవి కేనును జనుదెంతు నచటనుండ
కాల మెట్టులో గడపగ గలము మనము
కష్టసుఖముల నొకరీతి గనగ గలము॥ ౨౫౯

శా. రామా! నీవిటనున్న కాలమున నాప్రాణంబు నిల్చుంజుమీ
యీమాత్రంబునకైన నోచనటరా యిందేమి దోసంబురా
వేమారుం బళిమాలుచుండగను నీవేయిట్లనంజూడగా
నే మార్గంబున బోదు స్వర్గసుధల న్నేనొల్ల బ్రాపించినన్॥ ౨౬౦

చ. కౌరవుల చేతబట్టుకుని కోపవశంబున తన్నుబట్టగా
పరు లరికట్టగా కరియు పల్మరు వారల లెక్కసేయకే
బరువడి నిచ్చబోవుగతి భానుకులుండు దయాకులాత్ముడై
యరుగుటకే దలంచె పరమార్థము నన్స్థిరధైర్యమెట్టిదో॥ ౨౬౧

చ. తను వతికంపము న్దవిలి ధాత్రిని గూలిన తల్లిహోరునన్
కనులను కుండె డశ్రువులను గార్చెడి తమ్ముని జూచి ధీరతన్
మనమును జిక్కబట్టి నిజ మానస వృత్తిని ద్రిప్పుకుండెనా
ఘనుడగు రాముడొక్కరుడె గాకిలనన్యులు నిట్టులుందురే॥ ౨౬౨

ఉ. తమ్ముని జూచి రాముడను దమ్ముడనీవిటు లేడ్చి దల్లితో
నుమ్మలికంబు గూర్చెదవె యూరట మొందుము ధీరులిట్టిరే
నెమ్మది నీదు నెయ్యమును నేర్పు పరాక్రమ కేళి వింతయే
నమ్ముము దాట ధర్మమును నాపయినొట్టుర సమ్మతింపరా॥ ౨౬౩

చ. విను మతిశస్త్రధర్మమిది పీడను దీనిని విత్త వాంఛయే
ఘనరిపు వర్గదాయకము కామము కేవలమైన నింద్యమౌ
గనగు ధర్మమొక్కటియె గల్గదు సేగి యొకింత దానిచే
మనమునఁ బూను నామతము మానము కోపము లోభ శోకముల్॥
౨౬౪

చ. విడువక ధర్మమార్గాని నను వింతగ గల్గును విత్తకామముల్
పడతి పతివ్రతాత్వమున భర్తకు ధర్మము కామసౌఖ్యము
గనువడి సత్సుతోదయము గార్హస్థ్యప్రేమయు సంతసంబునుఁ
గడనయు గూర్చునట్టులనె గావున ధర్మమె శ్రేయమన్నిటన్॥
౨౬౫

చ. జనకుడు పెద్దవాడు మనుజాధిపు డార్యుడు గిన్క చేతనో
మనసిజ బాధ కోర్వకనో మాటకు మాటిట గల్గదంచునో
దనసుతునన్ను నిట్లనుప దానిని జేయక త్రోసివేసి నే
దనయుడనే నృశంసుడను ధర్మవిదూరుడ గానె లక్ష్మణా॥ ౨౬౬

గీ. కార్యమిది యకార్యంబని గణన జేయ
దనచ బోకను గర్వించి దారి దప్పి
యున్నవాడైన గురుడెప్పు డుచితభంగి
పూజ్యుడగు వాని వాక్యంబు పూజ్యమగును॥ ౨౬౭

చ. ధరణి విభుండు జేయమను దానిని నే నెటు జేయకుండెదన్
భరతుడు తల్లులందరును బాలుడు దమ్ముడు నీవు నేను నా
ధరణిపు నాజ్ఞ నించుకయు దాటుట యుక్తము గాదు తల్లికిం
బరమహితంబు ధర్మమును భర్తయె భార్యకటంచు జెప్పిరా॥
౨౬౮

చ. వనితకు భర్తయే సుగడ వల్లభుడూపిరి తోడనుండగా
ననిశము సేవజేయవలె నాతని వీడుట యొప్పదెప్పుడున్
తనయులుకోటి యిచ్చినను తద్విభు డిచ్చెడి భాగ్య మబ్బునే
తనయునికంటె పూజ్యుడగు తత్పతి దేవత గాంచ సాధ్వికిన్॥ ౨౧౯

చ. వనమున కేను బోయెదను స్వస్త్యయనం బొనరించ వేయికన్
జనకుని యాజ్ఞదీరగనె చయ్యన వత్తు యయాతి యట్టులన్
గనుగొను సుప్రసన్నముఖ కమ్రవిలోచన దృష్టి నింపుగా
మనమున తీర్ణసత్యునిగ మాతరో దల్చుము ప్రేమ తోడుతన్॥ ౨౨౦

ఉ. భోగము గోరి ధర్మమును పోకడబెట్టి యశంబు గూల్చనే
నాగని యాశకట్టువడి యర్థము గోరుచు రాజ్యమేలగా
నేగతి బూనువాడ నొకో యేర్పడ బల్కుము తుచ్ఛమైన యీ
భోగము కాయమాయువ నభోపుర తుల్యము గోరను పెద్ద లెప్పుడున్॥ ౨౨౧

చ. కనలుచునున్న నిప్పువలె కోపితకాల భుజంగ మట్టులం
బొమముడి వక్రమంతటను బొల్చిన కన్నులు రోషభీషణం
బమరుచునున్న తమ్ముగని యద్భుత మందుచు రాముడిట్లనున్
శమమును బొందుమీ యిపుడె శాంతమె భూషణమంచు నెంచుమీ॥ ౨౨౨

చ. వగపును మానము రుషయు వైరము బూనకు బూను ధైర్యమున్
దగ దవమాన మంచనకు తాల్మి వహించుము రాజ్యమేలుటే
సుగతికి మూలమంచనకు నేగియె తమ్ముడు రాజ్యమేలినం
పగతురె తల్లి దండ్రు లిట పంతమె తమ్మునిపైని లక్ష్మణా॥ ౨౨౩

మ. జనునే రాముడరణ్యసీమ కసలే సౌమిత్రి బోనిచ్చునే
జననేనంచు వచించుచే నిజమెయౌ సందేహ మింకేలనే
యని భీతిల్లెడి కైకకే యిపుడునే నానంద సంధాయినై
వనికిం బోయెద బంపుమీ యనుజ నీవవ్యాజమౌ భక్తిచే॥ ౨౭౪

క. పలుమాట లేల తల్లికి
పలికితినే తండ్రికెపుడు పరుషము చెప్పమా
పలుకగ లేదను కుంటిని
పలుకుము నీవైన నిజము పరమార్థముగన్॥ ౨౭౫

ఉ. చాలుదు నీవు రాజ్యమును చాపము చేతను గూర్ప తమ్ముడా
చాలరు నిన్ను గెల్వగను సాహసవృత్తిని శత్రులెవ్వరుం
చాలుదు నేను రాజ్యమును చక్కగ నేలగ సాధువృత్తితో
చాలను తల్లి దండ్రి నుడి సత్యము ధర్మమువీడ లక్ష్మణా॥ ౨౭౬

చ. సగర నృపాల పాలితము సాగర మేఖల నేల గోరినే
నగణిత ధర్మ మార్గమున నవ్యయ సత్సుఖ భోగవాంఛచే
నగరిపు తుల్యు నాజనకు నవ్య పరాభవ మందజేసి యే
పగిదిని జూతు భూజనుల పార్థివ లోకము సిగ్గు నొందకన్॥ ౨౭౭

క. చీరజటాజిన ధారిని
దారుణ వనమార్గగతుని దనకన్నులతో
వారక గనుగొని రామున
తీరుగ చెయివేచి కైక తీరును నిద్రన్॥ ౨౭౮

గీ. ఎవని కరుణ నేనిద మిత్థ మేయటంచు
తెలియ నేర్చితి నాతని తెలివి గేలి
సేయ జాలను నొచ్చిన సేగి యతడు
నిహము పరమును గలదని నెరుగు మన్న॥ ౨౭౯

ఉ. వాంఛను గూల్చె కైకయని వాసిగ నీమది నెంచ బోకుమీ
గాంచుట రాజ్యము న్విడచి కానకు నేగుట దైవి కంబులే
వాంఛల బోలి కార్యముల వైఖరియుండదు దైవ మట్టె యా
గాంచగ లేదె వాసవుడు కష్టములెన్నియొ రాక్షసాళిచే॥ ౨౮౦

క. దైవప్రేరిత మిదియని
దేవికి యీగుణము గలుగ దెల్లంబయ్యెన్
గావున నేనిటు దలచితి
భావింపుము కైక పూర్వ భావము నీవున్॥ ౨౮౧

క. భేదము నెరుగ నేనెపుడు
సాదరమున నన్ను జూచి సలుపును హితవున్
మోదము గూర్చుచు దశరథ
భూదయితున కెపుడు బలుకు భూమిజ గుణముల్॥ ౨౮౨

చ. భరతుని కంటెనాయడనె భావమునందున బ్రేమ హెచ్చగా
వరలుటచేత భక్ష్యముల బంపుచు నాకధికంబు గానిడున్
మఱచితి వేమొ నాకిదియె మంచిగ నవ్వుచు జెప్పచెప్పుమున్
పరిణతి యిట్టిదాట కెది భావన జేయుము దైవమన్య మో॥ ౨౮౩

చ. ఒకపరినేను తమ్ముడు మహోత్సవమందున నిల్చియుండగా
మకుటముదాల్చు రామనృపు శీర్షమునందుననుంచు మంచుదా
బ్రకట సువర్ణరత్నరుచి భాస్వరశీర్షక మంపిభూషితుం
వికసితనేత్ర కైకసను విస్మితయై గని సంతసింపదే॥ ౨౮౪

చ॥ భరతుడు తల్లిచన్నుడువ బాలులతోడుత నీవునేను నా
భరతుని బిల్వబోవగని బాలుని దింపుచు నన్ను గౌగిటం
మురియుచు నెత్తిముద్దిడుచు మూరొకని కోసల సార్వభౌమునిం
భరతుడ నీవు లక్ష్మణుడు భక్తిని తమ్ముడు గొల్వడంచనున్॥
౨౮౫

గీ. తల్లులందరి యందున తారతమ్య
భావమిసుమంత లేదని బలుకనేల
నీకు దెలియని దేదియు నిశ్చయముగ
లేదు లేదని బల్కెద లేశమైన॥ ౨౮౬

సీ. నాతల్లికంటెను నాపినతల్లియె దయగల్గునదియని దలతుమదిని
దయయంత యిట్టుల దప్పుటకేదైన తప్పునాయందున దడయ లేదు
సత్కులమందున సద్గుణములతోడ సాధ్వియైబుట్టిన సాధుశీల
భర్తనుపీడించి బాధలబెట్టెను కారులనన్నన్నో కసరిబలికె

గీ. ఇట్టిదయ్యెనిట్లు కట్టడి తీరుదగుట
దైవికంబని నీవేల దలచవయ్య
దైవపౌరుషముల హెచ్చుదైవమయ్య
దైవమును గెల్వజాలము దైన్యమేల॥ ౨౮౭

క. కాగలది కాకయుండదు
కాగలదేదో కానిదేదో గానగ వశమా
కాగలదిటులను బెట్టగు
కాగలదని నమ్మినదియె కాకుండుటచే॥ ౨౮౮

క. దలచినది దలచినట్టుల
నలవడుగద కొన్నిచోట్ల నలజడిలేకన్
దలచినది దలచినట్టుల
నలవడబోదెంత ధీరుడలజడిపడినన్॥ ౨౮౯

ఉ. యోచనజేయ హేతువయు నొప్పగదోచదు దోచుదైవమే
వాచిక కాయికంబులను వాసిగ లేదపకార మామెకున్
కాచము కాంచనంబుమది గాంచెద తుల్యముగాగ నెప్పుడున్
యీచరితంబిదేలనో కో యేటికో వైరముపుత్రుపాలిటన్॥ ౨౯౦

ఉ. కావున దైవమే యఖిల కారణ మంచు దలంచు మెప్పుడున్
నీవొక వేళ పౌరుషము నేర్పుగ జూపెదనన్న నెగ్గునే
దైవముకన్న పౌరుషము దల్పకు మెక్కుడటంచు తమ్ముడా
దైవము తోడి పౌరుషము దల్పుము కార్య కరంబు గామదిన్॥ ౨౯౧

సీ. కార్య ఫలముకంటె గనపడరాచేడ దుర్జయమెంతటి దోర్బలు నకు
చింతింప గారాదు చెడకుండు నెప్పుడు మహిమ తెలియరాదు మాటపడదు
సకలమునకు తానె సద్ధేతు వైయుండు తనకు హేతువు లేక తనరుచుండు
తరతమ భావంబు తప్పక గల్పించు జంగమ స్థావర జన్మ గూర్చు

గీ. పట్ట బోయెడి వారికి పట్టుబడదు
దెలియగోరిన వారికి దెలియకుండు
జీవ కోటుల నటనకు జీవగఱ్ఱ
దైవ మొక్కటె గలదని దలపు మెపుడు॥ ౨౯౨

సీ. పుట్టుట గిట్టుట పూజల నందుట సౌఖ్యము కష్టము సత్వచయము
కోపము తాపము క్రోధము లోభము శాంతియు దాంతియు శమము దమము
లాభంబు నష్టంబు లావును హైన్యము సుదమును మోహంబు మత్సరంబు
జ్ఞానంబు దానంబు సంతోష దుఃఖముల్ శౌర్య ధైర్యంబులు శక్తి యుక్తి

గీ. దైవ వశమున గలుగును దైవమొకటె
మూల కారణ మంతకు మూఢ మతులు
చెరుప బెనుపంగ గలమని చెప్పు చుందు
రదియు నిదియును సున్నదే యనగ వలయు॥ ౨౯౩

సీ. అగునని దలచని దగుచుండు నెట్టులో కాదను నదియౌను కాల గతిని
ధర్మాత్ము లనువారె దగని దుఃఖము నొంద దుర్మార్గులభివృద్ధి తుష్టులగుట
రిక్తులు ధనికులై రిక్తులై యిభ్యులు సార్వభౌము లరణ్యచారులగుట
కూలిని జీవించు కూళలు రాజులు రాజు లుదాసులై రక్తి చెడుట

గీ. పరమ యోగ్యులు పడరాని పాట్లుబడుట
తెలివి గలవాడు రిక్తుడై దేబె యగుట
పరమ బంధులు వైరులై పరగు చుంట
దైవ వశమని మదిలోన దలప వలయు॥ ౨౯౪

క. నామతము ననుసరింపుము
పామరులను బోలియిట్లు పలవింతువయో
యీమమత విడువ వేమొకో
మామక పట్టాభిషేక మహితాసక్తిన్॥ ౨౯౫

క. ఈనిశ్చిత వృత్తిని నే
గానగ నభిషేక ఘటనల గకవికయైనన్
మానసమున వగపు నేమియు
గానను నేసడవికేగ గడగెద నిపుడ॥ ౨౯౬

చ. వగవకు రాజ్యవైభవము వాసె నటంచు మనంబు నందునా
కగణిత రాజ్యభోగము మహావనవాసము నొక్కరూపుగా
నగపడు గాన నుండుటయె హాయిని గూర్చు ప్రియాప్రియంబులే
కగతిని చూచుటే సుఖముగాక మఱొక్కట హాయిగల్గునే॥ ౨౯౭

మత్తకోకిల. సన్నుతాత్మక రాజ్యలక్ష్మికి సడ్డుబెట్టెను కైకయం
చెన్నబోవకు కారులాడకు హేతువింతకు దైవమే
యన్నలంతుక నిట్టిమాటల నాడజేసి యరణ్యము
న్నన్ను బంపగ జాలెనెంతటి నాట్యమాడెనొ చూడుమీ॥ ౨౯౮

క. అనిబలుకు రాము మాటలు
వినిలక్ష్మణు డధికశోకవేగము చేతన్
వినమిత మూర్ధుండగుచును
గనుగొన ముఖమంత గనులు గాగనిపించెన్॥ ౨౯౯

సీ. ఆరయగ నిప్పుకట స్థాళీవిషంబన నధిక రోషంబున నట్టెరోజి
కుటిలమగా భ్రూకుటి చటుల నిటాలంబు పందున నాట్యము నమర జేయ
క్రోధిసింహపుమోము కోపున వక్త్రంబు చూడశక్యముగాని సొగసుమీర
గజహస్తసమట్టుల గరమును ఘూర్ణించి పళ్లను పటపట బలిమి గొరికి

గీ. ద్రష్టలకునెల్ల గలిగించి దగనిభీతి
నడ్డముగ దన కంఠము నట్టె ద్రిప్పి
చూపుకొనలను దనయన్న జూచి యధర
మదర కనుదోయి కెంపుల నలర బలికె॥ 300

ఉ. ఎంతకు నైనజాలునని వదేమిగయొ దైనము దైవమంచు నీ
వెంతయొ జెప్పుచుండెద వదే యసమర్థపు దైవమన్యునిం
చెంతకు దీసి యీప్సితము సిద్ధివహింపగ జేయుగాని దా
వంతము బూని బంటువలె వారక నిల్వగ నేర్చి యుండునే॥ ౩౦౧

ఉ. పాపమటంచు బల్కెదవు పాపులనాదృతి జేయకున్న చో
పాపముగల్గునే నిజము బల్కుము యోచన జేసి గట్టిగా
పాపము రాదె గట్టదను పట్టమటంచని గట్టకుండినన్
పాపపుబుద్ధి నిన్నిటుల పంపుట ధర్మమె తండ్రిచేతయే॥ ౩౦౨

సీ. బలిమిని మెచ్చిక బతిమాలి మాయల స్త్రుదమని వేడెను పుత్రునకును
పదునుగుకు వినాటకు పలికెను శ్రీరాము చంద్రుడు నాజుని సచివులకును
వరములు పూర్వము వాసిగనిచ్చితి నమియిప్పుడిమ్మనె యబల
యనియె
యిట్టి యాడంబర మీరీతి చేయుచు మోనముజేసెనుముదుక డితడు

గీ. మాయనెరుగవు ధర్మంపు మాటదలతు
వెవరు నెరుగని వరముల నేర్పరించి
పదుగు రెరిగిన ప్రతినను పాడుజేసి
ధర్మకంచుక ధారి యీ దశరథుండు॥ ౩౦౩

క. లోకులిటు జూచుచుండగ
నీకుట్టన బడక నుండ నిప్పుడె నిన్నున్
శ్రీకలితు జేయజాలనె
నాకరములకెదురె నాకనాయకుడైనన్॥ ౩౦౪

గీ. తల్లిదండ్రులు జేయగా తగనియిట్టి
పనులు జేయుచు పుత్రుల బాధపెట్టు
కామదాసు లనగనొప్పి కారులరచు
తల్లిదండ్రులు పేరుకు తగినవారె॥ ౩౦౫

ఉ. దైవము గూడ ధర్మమును దప్పనివారల మెచ్చుగావునన్
దైవమునాకు తోడ్పడును ధర్మము జ్యేష్ఠుడు రాజ్యమేలుటే
దైవబలంబు దోర్బలము దాల్చిన నాకిట నడ్డు మున్న దే
దైవము నీవెనాకెపుడు తమ్మునియందున బూనుమీదయన్॥ 306

ఉ. దైవబలంబు లేకునికి తావక పట్టముకట్టబూనెడా
భూవరుడంచు బల్కెదవు భూరిభుజాబల విక్రమంబునన్
దైవము గెల్చిరాజ్యమును తావకబాహుల నిల్వజేసెదన్
దైవమె పౌరుషంబునకు తక్కువయంచు జనంబులెంచగన్॥ 309

శా. అన్నా పట్టమునీకుగట్టునెడ నాకాధీశ ముఖ్యామరుల్
సన్నాహంబున యుద్ధభూమి నెదురెంచంజేర శస్త్రాళిచే
ఛిన్నాభిన్న శరీరులై శరణునిం జేరంగ వేజేసి యా
పన్నత్రాణధురీణుడన్నిబిరుదు సంపన్నంబు నొందించెదన్॥ 307

ఉ. ఏమియొదల్చి దేవవరు లేపున తీవ్రతనన్ను దాకగా
భూమికినేగుదెంచినను బోచు నెవారల గెల్వనేరనే
మామకచాపనిర్గళిత మంగళబాణ పరంపరాహతిన్
క్షేమములేక పారగని చేరగనేర్తురె యన్యభూభుజుల్॥ 308

చ. భరతుడు రాజుగాడెప్పుడు పాలితులాతని వంశ్యులెల్లనీ
వరమరలేక రాజ్యమును వారిరినేలి యనంతవర్షముల్
బరహితవృత్తికానలకు భవ్యతపంబొనరింప నేగిరన్
పరసగనీదు పుత్రులట వల్లభులౌదురు వారిపుత్రులున్॥ 310

సీ. కమలగర్భసమాన కౌశిక కారుణ్యభవదుపదిష్టాస్త్రభవ్యకలన
దవిజమనుజదైత్య దివ్యాస్త్రవితతిని నిర్నిద్రతనుగెల్వ నేర్తునేను
ధర్మపతుముబూని ధనువును చేపట్టి పట్టాభిషేకంబు పరగజేతు
గురువులు మంత్రులు గూర్తురునీకెప్డు కార్యసిద్ధియు వేగ గలుగుసుమ్ము

గీ. మనువు మొదలిడి నేటికి మహితయశుల
జ్యేష్ఠపుత్రుడు రాజుగా జెలగుచుండ
భరతుడిపుడెట్లు రాజ్యంబు బడయగలడు
రాజ్యభారంబు బూనుము రామచంద్ర॥ ౩౧౧

సీ. జనకాజ్ఞ కానకు జనుట నిశ్చయమేని ప్రతినిధిగా నన్ను బంపుమిపుడె
వనమున పదునాల్గు వర్షములుండుదు సమ్మతి నిన్నెప్డు ప్రేమ గొలుతు
కాదేని రాజ్యంబు కరుణించి యేలుము కాపుకై మేకూర్చు కార్యమంత
కైకేయి కోర్కెల గణన జేయగ బోకు దశరథ వాక్యంబు దలచ బోకు

గీ. సర్వ సర్వంసహాచక్ర సాధుజనులు
భావుకంబగు భవదీయ పాలనంబ
మదిని గోరిరి మంత్రుల మతము నిదియె
మనవి గైకొను బహుజన మతము గొనుము॥ ౩౧౨

క. నీపాద సేవకుండను
భూపాలన విధులనీవు బూనెదొ చెపుమా
చాపాయుధ ధారుడనై
కాపాడెద జెప్పినటుల కార్యము దీర్తున్॥ ౩౧౩

ఉ. తమ్ముని మాటలన్వినచు తన్మయుడు న్నగత బాష్పధారలన్
సమ్మతి చేతులన్దుడిచి చక్కగ కౌగిట జేర్చి కానకుం
బొమ్మని పల్కె తండ్రియటు బొమ్మనె ధర్మము పోదు నిప్పుడే
యమ్ముల నందరం గొలిచి యాదర వృత్తిని నుండు మిచ్చటన్॥
౩౧౪

వ. అప్పుడు కోసలరాజపుత్రియగు కౌసల్య

చ. తనయుని వాక్యముల్జెవుల దట్టిన కోసలరాజపుత్రికా
ననమున కేగుటే నిజము నానుడి బోవదటంచు నెంచుచు
న్ఘనమగు శోకవేగమున గ్రాగిన చిత్తము తత్తరింపగా
తనయుని జూచి దైవమిట తప్పదలంచె నికేమి చేయుదున్॥ ౩౧౫

సీ. నాదగు శోకాగ్ని నాగర్భమందున జనియించి భవదదర్శన సమీర
ణమున పెచ్చుపెరిగి నాదుఃఖ శుష్కేధ్మసంచయమున వృద్ధిజాల నంది
బాష్పాహుతులచేత బయలకు వ్యాపించి చింతోష్మధూమమై చిత్రగతుల
నిశ్వాస పీడల నిబిడమై గ్రీష్మార్తి నెండిన పొదలను నేర్చి కారు

గీ. చిచ్చుబోలుచు నీరుగా జేయు నన్ను
గాన లేగను వెన్నంటి గవయు గోవు
పగిది వత్తును గొనిపొమ్ము భవ్యవనికి
యనిన తల్లికి రాఘవు డనియె నిటుల॥ ౩౧౬

గీ. కైక మోసంబు నెరిగియు గడగినీవు
కూడ దగ్గరలేకున్న కువలయేశు
డెట్లు బ్రతుకును నేనిష్టి యేగుచుంటి
గాన నీవుండు మిచ్చట గావ నృపుని॥ ౩౧౭

గీ. సతియె పతినెడబాయగ జాలెనేని
ధర్మమొకకొంత నిలుచునే ధరణియందు
సతివి సత్కులజాతవు సర్వధర్మ
తత్వ మెరుగుదు ధర్మంబు తప్పనెట్లు॥ ౩౧౮

గీ. పతిని విడనాడు నారులు పతితు లగుట
పతిని నీవెట్లు విడుతువు సతివి నీవు
మనసు నందైన దలచుట మానుదీని
బ్రతికి యుండగ పతినెప్డు బాయరాదు॥ ౩౧౯

చ. జనకుడు నీవు దేహముల జక్కగ ప్రాణముదాల్చి యుండగా
మనమున నైన వీడుటను మానుము సాధ్వివి నీవు గావునన్
ఘనులకు భర్తృ భార్యలకు గల్గును దేహవిభేదమాత్రమే
మనమున గల్గు ద్వంద్వసమ భావము ప్రాణసమ ప్రవృత్తియున్॥
౩౨౦

క. సకల సద్గుణ గణుడౌజ
నక సుతాపతి పలుకులను నారీ తిలకం
బకలంక గతిని విని సుత
యికి పతిసేవల జేయగనిట నేనుందున్॥ ౩౨౧

వ. అని తల్లి బలికిన వాక్యంబులు విని దశరథ పుత్రుండగు శ్రీరామచంద్రుడు

చ. జనకుడు భర్తరాజు జన జాలము, కెల్ల నధీశ్వరుండు దా
నొక పనిసేయ నాజ్ఞనిడ నోపిక జేయక మాన జాల నే
నిక జని దండకాటవిని యుండి తదుక్తని జేసి వేగమే
నికటము జేరి పాదముల నిశ్చల భక్తిని గొల్చియుండెదన॥ ౩౨౨

క. శ్రుతి తతియు స్స్మృతితతియును
హితమిటు జెప్పంగ గల వహీన గుణాఢ్యా
మతి నూహింపుము పూర్వులు
పతితోడిదె లోకమనుచు పాటులు పడరే॥ ౩౨౩

ఉ. కావున నీవు నిచ్చటనె కాంతుని సేవల జేయుచుండుమీ
భావుక మిద్దికాంతలకు బాయగనొప్పదు ధర్మమెప్పుడుం
నీవు సమస్త ధర్మముల నిర్ణయ మెల్ల నెరుంగు దానవే
హేతువుగాని గన్పడదు హేయముసూ పతిపీడి యుండినన్॥ ౩-౨౮

వ. మరియు నియత వ్రతంబుల నాక్షేమంబ గోరుచు భగవంతు నారాధించుము. తీర్ణప్రతిజ్ఞుడనై నేనేగుదెంచు. నందాక నా జనకుండు సుఖియై జీవించి యున్న మనకపరిమితానందంబు గలుగు నన కౌసల్య తనతనయునిగని నాయనా! కాలంబు సర్వశక్తిమంతంబు. దానిని నాపువాడెవడును లేడు. సర్వంబును కాలవశంబున జరుగునుగాన నీమనంబును నేను మరల్పజాల, జనిరమ్ము. నేనేకాగ్ర చిత్తనై నీక్షేమంబునకు నియమవ్రతంబుల నాచరించెద. నీకు శుభజయంబులుసిద్ధంబులు. వామనుడై దనకీర్తుల నఖిలలోకంబుల నాక్రమించిన హరియట్లు నీ కీర్తియు సకల లోకంబుల నాక్రమించుగాక యని దీవించి యార్ద్రాక్షతలు శిరంబున నిడి మూలికల విశల్యకరణిని రక్షగట్టి మంత్రంబుల జపించి శిరంబును మూర్కొని ప్రేమపరత నాలింగన మొనర్చి పరితుష్టవోలె గద్గదవాఙ్మాత్రయై సిద్ధార్థుడవై సౌఖ్యము గరమ్ము. పునర్దర్శనంబగుగాక, నిష్టావాప్తి నొందుదును గాకయని మంగళాశాసన మొనర్చిన తల్లి యాజ్ఞ వడసి యమ్మరో సీతంగన బోయెద నని బలికి దన ప్రియురాలింగన నేగుచుండె నట సీతామహాదేవి.

గీ. భగవదారాధనైకాగ్ర భవ్యచిత్త
సీతభర్తను గనుగొన చిత్తమందు
దలచెరాముడు చేరెను ధరణిసుతయు
సర్వసత్కార సమితిని జరిపెభక్తి॥ ౩-౨౯

వ. శ్రీరామచంద్రమూర్తి దనతల్లితోడ దనయరణ్యావాసమును గూర్చి బలికిన మనశ్శక్తియంతయు దనయునుంగు రాణియగు సీతామహాదేవింగాంచినతోడనే నేమయ్యెనోగాని కొంతదడవువరకును మాటలాడలేక తూష్ణీంభావమునువహించి యూరకుండెను. పిమ్మట నెట్లనో మనస్సును కుదురుబరుచుకుని

సీ. సీతగనుగొని రాముడు సిగ్గుబడుచు
వనిత వనమున కేగగా వలసెయిప్పుడె
నిలువుమిటనీవు నిర్నిద్రనియతవృత్తి
పదియునాలుగు వర్షముల్బ్రదతియిచట॥ ౩-౧౬

క. అనవిని సీతరాముగని
దన కేమియు దెలియకుంట ధైర్యముతోడన్
దనుశోధింపగదలచితె
వినవొప్పని మాటలిట్లు వినవర్హమొకో॥ ౩-౧౭

వ. మహాత్మా! యిదియేమి రాజలాంఛనంబుల విడనాడి పరిత్యక్తునిక్రైవడి నిట్లుండుటకు గతంబేమి? రాజ్యపాలనంబేమయ్యె? పట్టాభిషేకంబునకింత యాలస్యమగుటకు గతంబేమి? వనంబునకేల బోవనలసెనని హాశాదాపతితంబగు మహాశోకంబు ధైర్యగరిమ నాపుకొని రాముని ముఖంబున నించుకేని వికృతి లేకుండుటకు విస్మితయగుచు నడుగుచున్న దనప్రియురాలింగని గతవృత్తంబంతయు సవిస్తరంబుగ బలికి నాజనని సన్నిధికిజేరి వినయంబున నేతద్వృత్తాంతంబువిన్నవించి తుదకెట్లులనో యనుమతింబడసి వచ్చిననాడనీవును మనంబు జిక్కబట్టి వగవకనాకనుమతి నొసంగుము. సత్వరంబుగ దండకకుబోవవలసె. నీవు సాధ్వీవ్రతవై యింట సుఖంబుగవసించి భగవత్పూజలకాలంబు గడపుచుండుమని వక్కాణించు ప్రాణవిభునవలోకించి

గీ. పేదబలికినవిధమున పేర్మివిడిచి
బలికెదిట్టుల నిడయేని భాగ్యమొక్క
వినగవినగను నాకెంతొ వింతనవ్వు
గలుగుచుండెను గమలాక్ష కష్టమందు॥ 3౨౮

క. కాలము దప్పగవశమే
కాలము గలిగించుగాదె కష్టసుఖములన్
కాలమునవశులమై మన
కాలముగడుపఁగగలము కలఁకచేతన్॥ 3౨౯

క. మనమిరువుర మొకచోటను
మనమలరగ నుంటిమేని మనసునకెపుడున్
గనపడజాలవు కష్టము
లననేమో బహుళభంగి యలఁపడియున్నన్॥ 33౦

చ. తనయుఁడు తండ్రిసోదరుఁడు తల్లియు కోడలు నాత్మభాగ్య సం
జనితములైన కార్యఫలసారము నొందుదు రందు భార్యయొ
దనపతి భాగ్యభోగమును దప్పక నొందు నొకర్తు గావునన్
నినువని కేఁగుచున్నదను నిక్కము బొమ్మను టేల దయానిధీ॥ 33౧

గీ. కాడు జనకుడు జననియు కాడుసుతుడు
కారు సకియులు బంధులు కారు కారు
కారు సహజులు మానులు కారు సతికి
పరమునందున నిహమందు భర్తయగును॥ 33౨

సీ. సర్వసమయముల సర్వావస్థలయందు పతిసేవ జేయగ వడతి కగును
పతినెన్నడును బాసి సతియుండ వలువదు పతితోడనీడనై బ్రతుక
వలయు
పత్నియు భర్తయు పరికింప నొకరూపు సుఖదుఃఖ భావంబు జూడ
నొకటె
యిహమందు పరమందు నింపగు గతినిచ్చి భరియించువాడెసూ
భర్తసతికి

గీ. సతికి పతికంటె చుట్టంబు జగతి లేదు
దైవమున భర్త తరుణికి దరచి చూడ
కనుల కగుపించు దేవుని కాదటంచు
కనుల కందని వానిచే గలదె ఫలము॥ 333

గీ. కాంక్షితంబుల కెల్లను కల్పతరువు
నైన నీతోడ వచ్చెద నడవికిపుడె
యధిప నీవున్న యడవియె యమరపురము
నీవు దరిలేని యూరైన నిరయ మగును॥ 334

క. జనకుని యింటను వలెనే
వనవీథుల దిరుగుచుందు వనటలు లేకన్
జనవర ముల్లోకంబులు
గనకుండ బతివ్రతంబె కాక్షంజేతున్॥ 335

క. పరిమిళము పుష్పముట్టుల
హారిదశ్వుడు ఛాయవలెను హారశివల వలెన్
బరువడి చంద్ర చంద్రికల
సరణిని నినుగొల్చి యుందు సతతమురక్తిన్॥ 336

క. అని బలుకు సీత గనుగొని
వనితను గొనిపోవ దగదు వనమున కనుచున్
మనమున దలచుచు మగువకు
వనమందలి కష్టములను వరసగ బలికెన్॥ ౩౩౭

క. పుట్టినది గొప్పవంశము
మెట్టిన వంశంబు గూడ మేటిది సుమిత్రా
పట్టుము ధర్మపథంబును
నెట్టుము వైషయిక వాంఛ నేర్పున నెలతా॥ ౩౩౮

క. వనవాస క్లేశంబును
వినకుండుట చేత నీవు వనమున కరుగన్
మనమున దలచుచు నుంటివి
వనితకు వనవాస మెపుడు వలవదు సుమిత్రా॥ ౩౩౯

గీ. విపిన మననేమొ తెలియవు వినుము భయము
వలన వణుకుదు రటగాన వరలె విపిన
శబ్ద మన్వర్థ మదిగాన సఖియ నీవు
నిజగృహంబున నిలువుము నియతవృత్తి॥ ౩౪౦

క. మానవ శూన్యము సుమిత్రా
మానాధిక సింహ శునక మారణ కృత్యం
బౌనగ సీరము దొరకదు
కాననవాసంబు కష్టకరము శుభాంగీ॥ ౩౪౧

క. మానిని శార్దూలంబులు
మానస భయదంబులైన మత్తేభంబుల్
వీనులు బగులగ నరచును
కానన వాసంబు కష్టకరము శుభాంగీ॥ ౩౪౨

క. చానరో పరిగెలు రేగులు
జానగు పల్లేర్లు ముళ్లు చంద్రలు గలుగున్
శ్రోణిని పాదములుంతువె
కానన వాసంబు కష్టకరము శుభాంగీ॥ ౩౪౩

క. చన్నీళ్ల మునుగవలయును
సన్నని శర్కరల నేల శయనింపవలెస
మున్నెన్న డెరుగ విట్టివి
కానన వాసంబు కష్టకరము శుభాంగీ॥ ౩౪౪

క. మానవ మాంసము దినిమెడి
దానవు లందరైన చనరుటచేతం
మానినులందు వసింతురె
కానన వాసంబుకష్ట కరము శుభాంగీ॥ ౩౪౫

ఉ. జడలధరింపగావలెను జానకినారల గట్టగావలెన్
విడువక కొన్నిరోజులును వింతగవస్తులు బండగావలెన్
అడజడిపొంది దుంపగమి యాకుల నేరి భుజించగావలెన్
బడవిని కష్టనష్టముల నందుటగాని సుఖంబుగల్గునే॥ ౩౪౬

క. చావల నదరణ్యంబున
కోవనితాంగృహమునందె యుండుము సుఖినై
సేవిక నడ్డము సెప్పను
పావనమున కష్టపడుట మంచిదెయగునే॥ ౩౪౭

సీ. అనినరాముఁడుపమాట లాలించి జానకి కన్నీళ్లు కాలువ గట్టుచుండ
భవదుక్తకష్టంబు బాధగ దలచను సంతోషమున నుందు సరసిజాక్ష
నీశక్తి నెఱుగుదు నినుజూచు తోడనె పారును మృగములు
భయముచేత
శార్దూలసింహాది సకలమృగంబుల సవినయముంమనఁ జూచి సంతసింతు

గీ. ఇష్టకష్టము సుఖముగా నెంచఁబడును
యఖిలమించని సుఖమెల్ల నగును కష్ట
మఖిలమెఱుగుకఁ జెప్పగ నగును నెసిఁక
భర్తతోనున్న భార్యకు బాధగలదె॥ 3౮౮

క. నీకడ నేనుండినచో
నాకేకొఱఁ గన్న వెరచి నసుగను గొనునే
నీకడనుండక పోయిన
నాకము కాగలదె ప్రియము నలినదళాక్షా॥ 3౮౯

క. పతిదేవతయగు సాధ్వికి
పతిబాయుటగలిగెనేని బ్రతుకుటవశమా
మతినూహింపుము మత్స్యము
బ్రతుకునె నీరంబువిడిచి భవ్యగుణాఢ్యా॥ 3౯౦

ఉ. ఎంతటివారొ నాజనకునింట వసించెడి కాలమందె సి
ద్ధాంతులు నీవెకానలకు త్వత్ప్రియుతోఁ జనఁ బోదువంచు నా
చెంతనె పల్కిరట్టులనె చిత్రముగా విధి యాచ్చెదాని నే
వింతయె వేదవాక్యమని విప్రుల వాక్యము నమ్మబోలదే॥ 3౯౧

క. సాముద్రిక మెరుగువారలు
భామిని నీవడవికేగ బడయుచు సహనమున్
రామానను గనిబలికిరి
నామనమున గోరుకొందు వరవరదాసిన్॥ ౩౫౨

క. అకృతాత్ముల కగువిధమున
వికటంబులు గావుమనకు విపినశ్రమముల్
సుకరంబులనుచు దలచుము
సుకుమారుడ వీవుగాన శుద్ధవిచారా॥ ౩౫౩

క. ఎవరికి చిత్తమువశమగు
భవితవ్యము వారినెటుల బాధలబెట్టున్
అవనీశుడైన జనకుం
డవలోక్యుడు జూడనేత దర్థమునందున్॥ ౩౫౪

సీ. జలధార జనకుడు జతగ గూర్చిననాడె సద్గతి కిహమున సౌఖ్యతతికి
ధర్మార్థ కామాది దాంపత్యవిషయము లాచార మొనరించ మనుచు
మనసు
యగ్ని సమ్ముఖమున నార్యులచెంతను బలికిన పలుకులు బదటగలపి
యడవికి నేబోదు ననుగమింపగబోకు మనుట ధర్మమగునె యనఘ
నీకు

గీ. చంద్రు చంద్రిక భాస్కరు ఛాయ నగ్ని
నుష్ణమూర్విని గంధంబు నుదధి తోయ
మటుల విడువను నిన్నెప్పుడంబు జాడ
నన్ను గొనిపొమ్ము నీతోడ నవ్యకరుణ॥ ౩౫౫

శా. ఈలాగుండిన చిత్తవృత్తిగని నీయిల్లాలి సద్భక్తిస
చ్ఛీలాత్మ న్పతిదేవత న్వినయ సంశ్రీయుక్త సద్వృత్తజం
తాలోల న్ప్రియసౌఖ్య దుఃఖ సమతాతత్త్వాను సంధాన న
న్నేలా యింటవసింపుమీ యనగ నీకిట్లొప్పెనో చెప్పుమీ॥ ౩౫౬

గీ. దుస్సహంబైన దుఃఖాగ్ని దోసి వచ్చు
దంటకాటవి కేగగ దలచితేని
యగ్ని విషజలముల్ దేహ మధిప వేగ
విడువగలదాన నని మది విశ్వసింపు॥ ౩౫౭

గీ. భాస్కరుని యందుగలయట్లె భవ్యతేజ
మధిప నీయందు గలదని యల్పమతులు
దెలియ నేరరు భయముచే దేవినింట
విడిచె నందురు దానిచే విడువజనదు॥ ౩౫౮

మ. నను నీతో గొనిపొమ్ము కానలకు నానందంబుతో వచ్చెదన్
వినుమా నిన్నెడనాడి యుండ నెచటం విశ్వేశ నీతోడిదే
యనఘా వాసము మార్గమందలసి నిన్నాయాసము న్బెట్టనీ
మనమానందము నొంద సేవలను వేమారొప్పగా జేసెదన్॥ ౩౫౯

క. పచ్చిక పట్టుల నీతో
ముచ్చటగా పండియుండ ముదమావహించున్
యిచ్చటి పరుపుల దలచను
మెచ్చెద తత్సౌఖ్య గరిమ మేలని మదిలో॥ ౩౬౦

క. ఆకులో పండులో కాయలో
నాకుం దయతోడ నీవు నయమున నిడినన్
ఆకలి దీరగ దినిమోద
నీకరణిని కాలమంత నింపుగ బుత్తున్॥ ౩౬౧

క. నీతో నున్నదె నాకము
నీతో లేనట్టిచెల్ల నిరయంబగుసూ
నాతలపిదియని నమ్ముము
నీతో జనుదెంతు నన్ను నిలుపకు మెచటన్॥ ౩౬౨

ఉ. ఒంటరిగాగ నన్ను విడనోపెద వేని వియోగవహ్ని చే
వెంటనె కాయమున్విడుతు నింతయెను చాటిన నిచ్చభజానసే
కంటికి ముందు కాయమును గట్టిగ పీనుగు నిక్కముస్పగా
నొంటరి నుండబోనునుమి యోపు ననుంగొనిపొమ్ము నద్దయన్॥
౩౬౩

క. పదునాలుగు వర్షంబులు
గొదగొని దుఃఖాబ్ధిమునుగ గోరగ గలనా
ముదమున మూర్తము లోపల
నదునిసె ప్రాణంబు నిమతు నవ్యయ భర్తస్॥ ౩౬౪

వ. అని బలుకుచున్న జనకమహారాజ తనయాగ్రణియగు సీతామహాదేవికి భరించ శక్యముగాని శోకవేగంబున

క. కన్నుల బాష్పము గారెను
మిన్నంచెను జింత ముఖము మిక్కిలి నాడెన్
చెన్నగు మేను చలించెను
పన్నగ కోపంబు గూడ పాటిలెనపుడే॥ ౩౬౫

వ. ఎట్లనో ప్రయత్న విశేషంబున కించిదున్మిష నేత్రయై భర్తం గనుగొని

సీ. నాతండ్రి జనకుడు నరలోకనాథుడు కన్యనంసిద్ధిని గనినవాడు
కపటమించుకయైన గనుగొనవేరక కందర్పసమరూప కలనగాంచి
పౌరుషమునుగూడ [illegible]గునీయెడనని భవదీయ గుణముల భ్రమను బొంది
పురుషాకృతిని పైకిబూనిన స్త్రీరూపు గలవాడవని దెల్వి గాంచలేక

గీ. పడతిగా నన్ను నీకిచ్చె భాగ్య కాంక్ష
తండ్రి నేమందు దైవంబె దలచె నిట్లు
పురుషులను మోహవాంఛల బూనజేయు
దేహమహిమంబు వెలియగ వెలిపిగలదె॥ ३६६

క. నినుజూచి మునులు మిక్కిలి
ఘనముగ మోహంబు జెంది కౌగిట జేర్పం
మనమున గోరుచు నుండగ
వనితల పాట్లెల్ల జెప్పవలసెనొ జెపుమా॥ ३६७

గీ. పౌరుషము గూడ నీయందు బరగుచున్న
వీరుడెవ్వడు నీచెంత విక్రమీగు
పౌరుషము గల్గియుండిన భవ్యగుణుడ
యడవి కేగుచు ననుగొని యరుగలేవె॥ ३६८

గీ. పౌరుషము లేనికతమున భయము నొంది
యడవి కేగుచు ననుగొని యరుగలేని
నిన్ను బాధింప ఫలమేమి నిఫ్రాణమతిని
యసువులను వీడ యత్నింతు నధిప యిపుడె॥ ३६९

వ. అనిబలికి గద్గదస్వరంబున మాటలాడనేరక కన్నీరు మున్నీరుగ శోకించు సర్వాంగ సుందరియగు సీతామహాదేవి కపుడు

గీ. వసుమతీ పుత్రి శుభవక్త్ర వారిజంబు
విడవకుండెడి కన్నీటి వేడిములకు
వాడు వారెను జలజంబు వారిబాసి
వనజ మిత్రుని వేడికి వాడినట్లు॥ ३७०

వ. అంత దయాసాగరుండగు శ్రీరామచంద్రుడు దన ప్రాణ ప్రేయసియగు సీతాదేవి వెతపాటున వెక్కి వెక్కి యేడ్చుచుండుట గాంచి నిలువెల్ల నీరై ధైర్యంబు నిలుపనేరక మారు బలుకుటకు గూడ నశక్తుడై యవశుడగుచు సత్వరంబుగ దనకరంబుల జానకిని గ్రుచ్చి కౌగలించి యూరడబలికి సమ్మించి నీమనోవ్యథాకరంబగు నది స్వర్గంబైనను నాకది సమ్మతంబు గానేరదు. నీమనోదార్ఢ్యంబు గాంక్షింప నింత బలికితిని గాని యాత్మజ్ఞుడు ఖ్యాతిని వలె నిన్నెప్పుడును విడువజాల గావున నీవును సత్వరంబుగ మన ధనధాన్య వస్త్రవాహనంబుల విప్రులకు ననుజీవులకు తృప్తిగ నొసంగి పయనంబు గమ్ము. నిను నాతోడ గొనిపోయెద నని బలికి గృహాంతరంబున నివసించి యున్న దన తమ్ముండగు లక్ష్మణుం బిలిచి తమ్ముడా! నేనును సీతయు గూడ నడవికి బోవుచుంటిమి. నీవు గృహంబున వసించి తల్లులకును తండ్రికిని సపర్యల నొనర్చుచు సుఖంబుండుము. నిర్వర్తిత సమయుండనై యడవినుండి గృహంబున కేతెంచి నీతోడ గలసి తమ్ముని సుగ్రీవులతోడ సుఖముగ విహరించగలనని బలికిన విని రోషశోకంబులు ముప్పిరిగొన కొంతదడవు మాట్లాడనేరక తుదకెట్లో రామచంద్రు గనుగొని యన్నా! నీమాటలు వింతగ నున్నవి. యివి యేటి మాటలు. నీవిక్కడ నున్నను మరియెక్కడ నున్నను నీకు మున్నాడి యుండెద నిన్ను విడిచి నిముషమైనను జీవింపనేరను. తల్లియగు సీతకును తండ్రివగు నీకును సర్వావస్థల యందును సర్వకాలముల యందును పరిచర్యలజేయుచు మీతోడ సుఖంబుగ వర్తించెద ననిన తమ్ముని నవలోకించి తమ్ముడా! నీతల్లి శత్రుఘ్ను నవలోకించి జీవించగలదు. నాతల్లి నీవుగూడ లేకుండిన జీవించనేరదు. గాన తల్లుల బోషించుటకును వారి నోదార్చుటకును నీవు నిలువవలెననిన యన్నా నినువీడి నేను నిలువజాలను తల్లుల బోషించుటకు నేనెవ్వడను. నావంటివారలననేకుల బోషింప వారే సమర్థలు. నీతల్లి తన యనుచరులకు నూర్గురికి నూరు మహాగ్రామంబుల నొసంగె. నంతటి యౌదార్య యుక్తను నేను బోషించగలవాడనా?

నాతల్లికిని నీతల్లికిని గూడ నపరిమిత ధన సంపదలు గలవు గావున వారి పోషణకు మనము జేయవలసిన నూతన యేర్పాటు లేమియు యవసరములేదు. నన్ను నీతోడ గొనిపొమ్ము నాకింతమాత్రపు చనువు నొసంగి నన్ననుగ్రహించి కూడ గొనిపొమ్ము. మూఁడు బలుకలకును.

గీ. తనరుచు ఖనిత్రి పిటకాది ధారినగుచు
నీకు ముందర జనియెద నిపుణముగను
ఫలములను నీళ్ల దుంపల బాగుగాను
దెచ్చి యర్పింతు భక్తిని దెలివితోడ॥ 321

గీ. నీవు సీతయు గిరులందు నిశ్చలముగ
దిరుగవచ్చును కాచెద ధీర వృత్తి
నీవు నిదురించ మేల్కొని నియతముగను
సకల విధముల గాపాడ జాలియుందు॥ 322

గీ. తమ్ము కుర్రని పలుకులదయను నీవు
మదిని దలపోసి మన్నించి మహిత ధిషణ
కూడ గొనిబొమ్ము వచ్చెద కోర్కె లలర
సర్వ మెఱిగిన వాడవు సాత్వికుడవు॥ 323

క. అనవిని రాముడు తమ్ముని
గనుగొని సంతోష మంది గ్రక్కున బలికెన్
మనువంశ తిలక వేగమ
నను జూడుము నిన్నువీడ నాకును వశమా॥ 324

వ. బాల్యమునుండియు మనమిరువురమును వియోగమనునది యెరుగక నేకశరీరులవలె దిరుగుచున్నవారము. నిన్ను విడుచుటకు నామనంబును చింతాక్రాంతం బగుచున్నయది గావున నీవును, సీతయు గూడ బయనంబుగండు. నీవు సత్వరంబుగ జని వరుణుడు స్వాయముగ నొసంగిన చాపంబుల నభేద్యకవచంబుల దివ్యతూణీరముల నక్షయ

సాయకంబుల ఖడ్గముల దెచ్చుటకు నాచార్యగృహంబున కేగి మన వనవాస ప్రయాణము తనికి దెలిపి యవియన్నియు సత్వరంబుగ గొని తెమ్ము. ధనధాన్య వసన వస్తువాహనంబుల గురుపుత్రులను విప్రులను బూజింపుము. పొమ్మని పలికి రాముడు దనగురుపుత్రుడగు సుయజ్ఞునకు తత్పత్నికి నసంఖ్యాకంబులగు ధనకనకాభరణాదుల నొసగి సంతృప్తుల చేసి విప్రుల ననుజీవుల సంపన్నుల జేసి త్రిజటుడను విప్రునకు గోసహస్రంబులిడి యాజ్ఞానిర్వర్తనాయత్తులై దనచెంత కేతెంచిన సీతాలక్ష్మణులతోగూడి యంతఃపురంబును వీడి వివర్జిత ఛత్ర చామరాది రాజలాంఛనులై పాదచారులై బాష్పంబుల గడిచి [illegible] తమననుసరించు మహాజనుల గనుచు పితృగృహ సమీపమున సుమంతునిగని దమరాక దశరథునకు నివేదించ నాజ్ఞయిడిన నాతడు సత్వరంబుగ జని దశరథునకెఱిగించిన నాతడు రామునట నుండబలికి తల్లులనందర గొని తెమ్ము. సత్వరంబుగ జనుమని బలికిన నతడు వారి నందర దెచ్చిన వారలతోగూడి దశరథుడు రాముని దోడ్తెమ్మనిన సుమంతుడట్లొనర్చెనంత. దశరథుడు పంచాశదధిక శతత్రయము పరిమితలగు దన పత్నులతోకూడి రాముని యెదుర్కొన లేచియు నడుగు లవని నిడలేక తడబడి భూమిపై బడి మూర్ఛనొందిన రామలక్ష్మణసీతలు సత్వరంబుగ సన్నిహితులై దశరథు నెత్తి పర్యంకమున నునిచి యుపచారములనొనర్చిరి. పిదప దశరథుడు దెలివొంది బాష్పాకులంబులగు శోణనయనంబుల రాముని వీక్షించిన వినయంబున రాముడు చేతులుమోడ్చి నమస్కరించి

సీ. సర్వంసహాచక్ర సార్వాధికారివౌ భవదాజ్ఞ శిరమున బరగ దాల్చి
దండకాటవికేగ దలచివచ్చితి నేను సీతయు తమ్ముడు సిద్ధపడిరి
దయతోడ సెలవిచ్చి దడయక మము బంపు శోకము బొందకుము సూర్యవంశ్య
యనవిని దశరథుడనియె పుత్రుని జూచి మోహితుండను నేగ
మూఢమతిని

గీ. నిగ్రహింపుము పాలింపు నియతముగను
కైక వరబద్ధచిత్తుఁడ కరుణవిడుము
పట్టభద్రుఁడవగుమయ్య భద్రగుణుఁడ
నీకు విజయంబుగలుగును నిర్జరాభ॥ ౩౨౫

గీ. అనిన రాముఁడు భయభక్తు లతిశయింప
ననియె కరములు జోడించి యధికభక్తి
సత్యధర్మాభి రతుఁడవై సర్వధరణి
సర్వకాలంబు బాలింపు సర్వసముఁడ॥ ౩౨౬

క. పదునాలుగు వర్షంబులు
విదితంబుగ నడవినేను విపులాధీశా
సదుపాయముగను బుచ్చెద
నదునెరిగెద నిన్నుఁగొలువ నకలంకముగన్॥ ౩౨౭

గీ. సత్యపాశ నిబద్ధుఁడు సవిత్రకులుఁడు
దశరథేశుఁడు దనపుత్రు ధర్మనిరతు
గనులగనుఁగొని కైకేయి కలుషకథల
జెప్పెనిక్కాలి దుఃఖించి చేరఁబిలచి॥ ౩౨౮

గీ. తండ్రి రఘురామ నామాట తథ్యమనుచు
మదిని దలచుము నేనేమి మాయ నెఱుగ
వరము లిమ్మన్న నిచ్చెద వనిత యంటి
కోరె నీరెండు వరములు కోపి యగుచు॥ ౩౨౯

క. మానిని మాయల బడితిని
గానగ లేనైతి నేను కాపట్యంబున్
వీనులు వినలేనట్టుల
బూనెను మాట్లాడనేమి పోలెర మొకో॥ ౩౩౦

గీ. మాట దప్పగ లేనని మదిని దలచి
చేసె నాటకమిట్టుల చెనటి మిగుల
పాపభీతిని దుఃఖాబ్ధి బడితినేను
చేయునదిలేదు చెప్పగ చేతగాదు॥ ౩౮౧

క. శ్రేయము వృద్ధియు నీకగు
సాయము సౌమిత్రినీకు సలుపుచు నుండున్
మాయల మాటల నమ్మకు
ధీయుక్తిని సీతగొలువ దిరుగుము తండ్రీ॥ ౩౮౨

క. పదునాలుగు వర్షంబుల
తుది తమ్ముడు నీవుసీత తూర్ణము గాగన్
ముదమున సుఖమున జేరుడు
సదమల గుణశీలులగుచు సాకేతంబున్॥ ౩౮౩

వ. తండ్రి రఘురామ నినువిడిచిన నిముషంబులు నాకు యుగ కల్పంబులు. నిను విడువ జాల, ననృత మాడజాల, నినువిడిచిన నను విసరంబు నిలువదు. మన మనుకులంబున ననృతమాడిన వాడొక్క రుండైన లేడు. నేనందు కొడబడజాలకుంటి, యీ రెంటియందు దసువులపై నాశ విడుచుటయె యుక్తంబని దలచితి. నీవు సకలధర్మంబుల నెరిగిన వాడవు. నాకన్నులున్నంతవరకును నిను జూచుచుండు నను కొంటిని. నేనేమి చేయుగలను. దైవమిట్లు దలచెను. పట్టాభిషేకం బొనర్చవలెనని బుద్ధిపుట్టనేలనో యీశుభము నింతి కెరుగింప బోనేల నోవరము లిచ్చెద నడుగుమని బలుకనేలనో యిట్టి దారుణ వరముల గోరనేలనో యిదియంతయు దైవికంబో నాబుద్ధి మాంద్యంబో నేను నిశ్చయింప నేరను. రామచంద్ర నీకెయ్యదియుక్తమని దోచిననదిచేయుము. నానోట నేమియు బలుకజాలను. యికవశిష్టాదుల ముఖమును గానిచంద్రబింబము

వలె నాహ్లాదమొదవించు నీముఖమును గాని గనుగొననివ్వకుండ లజ్జయనుయవనిక నాకన్నులబడినది యనిబలికి యిక మాటాడనేరక చింతానిమగ్నుడయ్యె. నంతసుమంతుఁడు కైకను సమీపించి సాధ్వివి సత్కులజాతవు. నీవిట్లుజేయుట తగదు. రామునరణ్యమున కంపకుము. పాపంబుల బాలుపడకుము. నీకు శాశ్వతమగు నపకీర్తిగలుగును. సంభావితవగు నీకు అపవాదముకంటె మరణంబు శ్రేయము. పిదప పశ్చాత్తాపముగలిగినను లాభములేదనెను. వశిష్టమహర్షియు రాజమహిషివి నీవిట్టి కానిపనిని దలపెట్టజనదు. దేహమశాశ్వతము. కీర్తియపకీర్తులు చిరకాలముండును. గురువాక్యమును రిత్తబుచ్చకుము. నీపుత్రుడు నీమార్గమును బట్టడు. ధర్మజ్ఞుడు సాధుసత్తముడు రాముని విపినంబున కంపకుము. భరతుడు రాజ్యమేలిన నేలుగాక యని బలికిన నాయిరువురి వాక్యంబుల విననొల్లక పెడచెవులం బెట్టె నంత వృద్ధమంత్రియగు సిద్ధార్థుడు కైకం గని నీవు మహారాజ పుత్రివి చక్రవర్తుల గృహమున బడినదానవు దానవి వలె న్యాయధర్మంబుల విడుచుట దగదు. మనుసింహాసన మెప్పుడును కనిష్టాధిష్టితము కాలేదు. హితవాదులమగు మా మాటల వినుము. రాజ్యమంతయు మా మాటల చెల్లుబడి యగునుసుమీ. మేము దలచిన మీ మాటలు సాగనేరవు. నిజమని బలికిన నపహసించుచు ముదిమిచే నీబుద్ధి పెడమార్గము బట్టినదనియె. నదివిని సిద్ధార్థుడు కోపించి నీకు సద్గుణంబు లేలగలుగును. తల్లిగుణంబులే తనయకు చేకూరును. నీతల్లియు నీతండ్రియు శయనగృహంబున నుండ నొకపిపీలికా పంక్తిని నొక చీమ బలికిన పలుకులు విని సర్వ భాషావేదియగు నీతండ్రి నవ్విన నదియేమియొ జెప్పుమని బలవంతపరచెను. నేనిది నీకు జెప్పదగదట్లు జెప్పితినేని నాశిరంబు పగిలి యసువులు బోవుననియె. నది యెట్లు జరిగినను నీవు చెప్పక తప్పదు నన్నపహసించితివి యిదినీకు తగదనియె. నావచనంబుల విని నీతండ్రి మూర్ఖయగు నీతల్లిని విడనాడి సుఖంబుండె. నీవు నట్టిదానవె. మారాజు ధర్మబద్ధుడగుట నిన్నును నీవాక్యంబులను బహిష్కరించ

లేకుండుట నీమాటలు సాగుచున్నవనెను. సిద్ధార్థుని గని కైక యిది వీరి వంశ మర్యాదయె. పూర్వకాలంబున నసమంజసుడు బహిష్కృతుడు కాలేదా యట్లనె యితడును బహిష్కృతుడయ్యె ననియె నావాక్యంబులు విని గర్హించి వసిష్ఠమహర్షి పరమకోపినివి మూఢవు గాన తత్త్వము నీకెరుక లేదు. పురిగల బాలుల బహుసారులు నసయమా పతితుల జేయ కోపించి సగరు డసమంజసుని స్వేచ్ఛాసంచారమును వారించె. నీరాముని యందట్టి చెడుగు నొకదానినేని నీవుగాని నినుబుట్టించిన దేవుడుగాని జూపగలడా? నోరుండెనని మాట్లాడుచుంటివా యనియె. నంత కైక మాటలాడిన కార్యంబు చెడునని దలచి నారచీరల దెప్పించి రామ లక్ష్మణ సీతల కొసంగె. రాముడును లక్ష్మణుడును నారల గట్టిరి. సీత వాటిని ధరించుట నెట్లనో తెలియక రాముని వీక్షించె. నంత రాముడు

సీ. పట్టువస్త్రముమీద బంధించెనారల రాముడు సీతకు రమ్యముగను
గనియది తల్లులు గర్హించిరందరు గురుడదిగని లేచి కోపమునను
కైకేయి యిదియేమి గలిగెను దుర్బుద్ధి సీతకిచ్చితివేల సిగ్గులేక
వరయుగ్మమందున వరలెనె నిదిజెప్పు మర్యాద విడిచె మనుమచేత

గీ. మూఢరాజును వంచించి మూర్ఖవగుచు
రాజ్యమేలగ నెంచితే రమణి వివు
రాముడడవికి బోవును రాజ్యమంత
సీత యేలును నీవేమి జేతువిపుడు॥ ౩౮౪

వ. సీతకు వరములు దశరథు డిచ్చివేసెను. రాముడడవికి బోయెను. భరతుడు రాజ్యము కైవస మొనర్చుకొననలేను. దశరథుడు చేయదగిన దిందేమియు లేదు. నేను సీతను మనుసింహాసన మెక్కించి రాజ్యము నేలించెద. నీవు సీతకడ్డిగాని నీసోదరుని గాని లేక దైవమును గాని తోడి తెచ్చుకొనుము. నాసామర్థ్యమును దెలుసుకొన గలవు.

విశ్వామిత్రుఁ డంతటివాఁడు పడిన పాట్లు నీజగమెరుగును. వెఱ్ఱివేషములు వేసి జగమును మాయబుచ్చు నీవంటి మాయలాడికి తగిన ప్రాయశ్చిత్తము కావలసినదేగదా లేదా సీత నామాట వినక రామునితోడ నడవి కేగదలఁచెనా యపుడు వినుము

సీ. మేమును పురమును మేదినీజనులును మంత్రులుబంధులు మహిపులెల్ల
సకలోపజీవులు సపరిచ్ఛదులగుచు నేగుదురవనీశు డేగునిపుడె
భరతుఁడు తమ్ముఁడు భరియించినారల రాముని గొలుతురు రమణి
వినుము
దశరథపత్నులు ధరణిజతోఁగూడి దండకకిప్పుడె దరలువారు

గీ. చెట్లచేమలతోఁగూడి చెడినధాత్రి
శూన్యజనవార ఖలన్నృగ చోరయుక్త
యగుచు నుండును దీనిని యబలవీవు
తలనుగట్టుకు నిడుకుము ధర్మహీన॥ 370

గీ. రాముఁడుండిన యడవియె రాష్ట్రమగును
రామశూన్యము వనమగు రాష్ట్రమంత
రామవాసంబు రాజుల రమ్యవసతి
రామ శూన్యము రాక్షస రాజవసతి॥ 371

గీ. నీవు భూమిని విడనాడి నింగికెగసి
భూతమట్టుల దిరిగిన భూరిగుణుడు
తండ్రి తాతల చరితల తత్త్వవేది
భరతు డెప్పుడు నీదారి బట్టబోడు॥ 372

గీ. చూడుమిప్పుడు కైకేయి చోద్యమొకటి
జంగమంబులు రాముని సరణి జనుము
స్థావరంబులు తలలూచి సాగి వంగి
బోవనున్ముఖవృత్తిని బూనియుండు॥ 30౮

వ. అని బలికి వసిష్ఠుండు సుమంతునవలోకించి నీవు సత్వరంబుగ జని ధనాగారాధిపతికి దెలిపి విలువగల వసనంబులును మహార్హంబులగు నాభరణంబులును పదునాలుగు వర్షంబుల కెన్నిగావలయునో యన్ని లెక్కించి గొనితెచ్చి రథంబుననిడుము. సీత నానిని ధరించ గలదు. దశరథేశుని యుపేక్షయె యిట్టి విపరీతస్థితిని గలుగజేసినదనిన విని దశరథుడు సూతునవలోకించి సర్వజ్ఞులును, సర్వనియంతలు నగు మన గురువులనానతి నెరవేర్చుము. సత్వరంబుగ బొమ్మనిన నాతడట్లొనర్చె. సీత దనపట్టంబుపై గట్టిన నారచీరల వశిష్ఠదశరథ ప్రార్థనంబున విడిచి దివ్యాంబరంబుల, దివ్యభూషణంబుల ధరించె. దశరథ పత్నులందరును సీతచెంతకేగి పతివ్రతలకు భర్తయె పరమ భూషణము పూజ్యుడు ప్రవ్రాజితుడగు మాపుత్రు నెప్పుడును సన్మానించు చుండుము. నిర్ధనుడైనను సధనుడైనను నీకితడే దైవతము, ప్రత్యక్ష దైవమగు రాముని భయభక్తి ననుసరించుమనిరి. సీతయు వారి వాక్యంబులవిని యార్యుల నను శాసనముల ననువర్తించెద. బహు సమర్థుండును, మదనసుందరుండును సర్వమనోహరుడగు భర్తననుస రించని పడతి యచటనైన గలదా! యైననేను చంద్రునితోడి ప్రభవలె శబ్దముతోడి యర్థమువలె ధర్మబద్ధనై భర్తనుండి ప్రచలితను గాను. తంత్రిలేని వీణయు చక్రహీనంబగు రథమునను పయుక్తము శతపుత్రులు గల వనితకును భర్తృదత్తంబగు సుఖమె యధికము. తల్లియు, తండ్రియు, పుత్రులు, మితదాతలు, భర్త యమితదాతయని పలుకు

సీతావాక్యంబులవిని రామ జనయిత్రులందరు యీ దాంపత్యము వర్ణనీయమని హర్షించిరి. శుద్ధసాత్వికగుణయగు కౌసల్య దుఃఖహర్ష జములగు భాష్పముల గనులసించె. నంతరాముడు

గీ. తల్లిఁగనుగొని రాముడు తగిన యటుల
సత్కరించుచు బలికెను సరళముగను
తల్లిదుఃఖింపజనదమ్మ తండ్రిగొలిచి
తగినయట్టుల పూజింప దలపవమ్మ॥ 389

గీ. నిద్ర లేచినయట్టుల నిన్ను సమయ
మరుగ దమ్ముడు సీతయు ననుసరింప
మిత్ర యుక్తుడనై నేను మిగుల భక్తి
చేరి నీపాదసేవల జేయగలను॥ 390

వ. అని వినయంబున పలికి పాదంబులకు వందనంబులిడి తక్కిన పంచాశదుత్తర శతత్రయ సంఖ్యాకులగు తల్లులనందర క్రమముగ గాంచి, తల్లులార ప్రమాదవశంబున నెప్పుడేని యపరాధంబులొనర్చి యుంటినేని పుత్రకరుణ మరిచి నన్ను మన్నించుడు. మీపాదంబులు గొలువ సమయంబు నెరవేర్చి సత్వరంబున రాగలనని వచించిన రాముని వాక్యంబులు విని తల్లులందరును కురరీస్వనాధికంబగు శోకర వమును గావించిరి. పూర్వము దశరథగృహము మురజ పటహ పణవ ఘోషము గలిగి విలసిల్లుచుండెడిది. ప్రస్తుతమున విలపిత పరిదేవిత నారీరవమై వెల్లివిరసియుండె. నంత రాముడు తల్లియగు కౌసల్యకు మ్రొక్కి యనుమతివడసె. లక్ష్మణుడు కౌసల్యకుమ్రొక్కి చెల్లించి దన జనయిత్రి పదంబులబడి మ్రొక్కి వనవాసగమనంబున కనుమతి వేడిన సుమిత్రపుత్రు నాలింగనంబొనర్చి సప్రేమంబుగ నిట్లనియె.

సీ. చంద్రుడు శ్రీరామచంద్రుడు గనులకు సమరసహస్రంబు సలుపుకతన
జననాదిరాముని ఛాయయోయనసీవు కనురెప్పనలెనుండు
కారణమున
కనులకు ప్రేగైన ఘనతేజమెప్పుడు కలిగిరాముడుదోచు ఘనతచేత
సకలసద్గుణములు సంక్షోభవించి యీరూపంబుదాల్చిన దూతవలన

గీ. వెంటబోవగ నందరు వేడ్కబడగ
నిలువుమని నిన్ను నేనెట్లు నిలుపగలను
ధాతబుట్టించునప్పుడె దలచెనిట్లు
గాన కానకు నన్నతో గదలుమయ్య॥ ౩౯౧

గీ. రాము దశరథు దలచుము రమ్యతేజ
దలచుమీ నన్ను సీతను ధర్మమెఱిగి
దలచు మడవిని పురమును దగిన యటుల
సుఖము గాంక్షించి జనుమయ్య సూర్యవంశ్య॥ ౩౯౨

వ. యని బలికి పుత్రున కరణ్యగమనంబున కనుమతి యొసగె. సుమంతుడు రథం బాయత్తంబు జేసి తెచ్చిన రాముడు, సీతయు, సౌమిత్రియు నధిరోహించిరి. సుమంతుడు వస్త్రంబుల నాభరణంబుల నాయుధంబుల కవచాదుల రథంబునసుంచి రథంబు నడిపించె. యందరు నిర్విణ్ణులై యొటనున్న వారటనుండియు, యయోధ్యా వాసులందరు రామునితో జనుచుండిరి. తత్రత్యులగు నాబాల గోపాలము రాముని గూడి యడవికేగ నిశ్చిత మనస్కులై జనిరి. రాముడు దన రథము నాపి వారిఁగాంచి యిదియేమి! మీరిట్లు రాజెల్లునె యనిన వారందరు నేకవాక్యంబుగ నినువిడిచి యిట నుండజాలము మా ప్రాణంబులు నీతోడ వచ్చుచుండ శరీరంబుల నిట నెట్లు నిలువ గలము. గనుక నీవెటనుండిన మేమందర మచటనె యుండెదము.

పుత్రభాండుల మగుమమ్ము గొనిపొమ్మని దృఢనిశ్చయంబుల బలికిన వారికగ రాముడు విపిన క్లేశంబుల వినిపించిన నీసన్నిధిని వసించుటయె నాకు సౌఖ్యప్రదంబు. క్లేశంబుల నెల్ల సహించగలమని బలికి తోడ నరుగుచుండ వారింగని చేయునది లేక కొంత దవ్వరిగి రామచంద్రుడు సూతు నవలోకించి సుమంత! యదె గనుము. రవియస్తగిరి నధిరోహించు చున్నవాడు. గూళ్లపక్షులు విశ్రమించుచున్నవి. మనము, నీరేయి యిట విశ్రమింతము. రథాశ్వంబులును మనతోడ జనుదెంచు సర్వమానవులు నలసిరి. యనిబలికిన నాతడు రథమును నిలిపె. నటనందరు కాల్యకృత్యంబుల నెరవేర్చి జలముల మాత్రమారేయి గ్రోలి యందరు విశ్రమించిరి. పిదప నందరును మార్గాయాసంబున గాఢ నిద్రా పరవశులైరి. యంత చాల ప్రొద్దుండగనె రామచంద్రుడు మేల్కాంచి సూతుంగని సుమంత! గనుగొనుము, యయోధ్యావాసులందరు కటికనేలబడి నిదురించుచుండిరి. వీరి నెన్నివిధముల వేడినను పురికి బోదలచ రయిరి. వీరిని వంచించి జనినగాని మనల విడువరు. నీనేర్పుకొలది వీరి కెరుక బడని విధంబున రథము నిపుడె దోలుమనిన వల్లే, యని సత్వరంబున గుర్రముల బన్ని చప్పుడు గాకుండ మెల్లిగ రథము నయోధ్యాభిముఖంబుగ కొంత దవ్వు బోనిచ్చి యటనుండి రథమార్గమగుపించని యటుల సరయూ నదిని చమత్కారంబుగ దాటించి కోసలంబు దాటి వేదశ్రుతిని, గోమతిని యతిక్రమించి యనేక దేశంబుల గడచి గంగను గాంచి నతులనర్పించి శృంగిబేర పురంబున రథంబు నిలిపిన గుహుండు సన్నిహితుడై విదిత సకల వృత్తాంతుడై దనరాజ్యంబును దన సర్వస్వంబును రామున కర్పించి సార్వభౌమాన్వయజాతా! రామచంద్ర! నాయందనుగ్రహించి యీరాజ్యమును గొని యిటసుఖముగ నుండుము. నేను సపరివారుండనై నినుగొలిచి యుండెదననియె. రాముడా నుడు లాలించి మిత్రమా! నేను వనమున మునివృత్తినుండ దీక్షను గైకొంటిని గాన నేమియు! గొ నొల్లను. యశ్వంబులకు ఖాద్యంబు మాత్రమొసగుమనియె. నతడట్లొ

నర్పిన నారేయి యచట వసించిరి. రాత్రి కొంతగడచిన పిదప సౌమిత్రి గుహునవలోకించి సుమంతుడు వినుచుండ దన దుఃఖంబు వినిపించి వారితోగూడ బహువిధంబుల శోకించె. నంతనరుణోదయంబైన రాముడు మేల్కాంచి గుహునవలోకించి "మిత్రమా! భగవతి రాత్రి సుఖముగ జనియె. భగవానుడు భాస్కరుడుదయించు చున్నవాడు." జాహ్నవి దరించవలెననిన గుహుండు రాజయోగ్యంబగు నావం దెప్పించి విన్న వించిన రామలక్ష్మణులు కాల్యకృత్యంబుల దీర్చి గుహప్రదత్తంబులగు వటక్షీరంబుల జడల దాల్చిరి. ప్రయాణోన్ముఖులై సూతునవలోకించి రాముండిట్లనియె. సుమంత! నీవిక నయోధ్య కరుగుము. మాసుఖ గమనంబు మాజనకునకు విన్నవింపుము. తల్లులకు మా మ్రొక్కులు జెల్లించుము. సత్వరంబుగ బొమ్మనిన రాము విశ్లేషంబు సహింపనేరక సుమంతుడు దుఃఖించుచు ననుగమనంబు వేడిన రాముడు నీవయోధ్య కేగకుండిన మాతల్లి కైక మావనవాసంబునకు సంశయము పడును గాన తద్విశ్వాసార్థ మయోధ్య కేగుమనిన తదాజ్ఞ నతిక్రమించనేరక నయోధ్య కేగ ననుమతించె. నట రామలక్ష్మణ సీతలు గుహానీతంబగు నావ నధిరోహించిరి. నావ గంగానదీ మధ్యభాగంబున కేగిన సీత గంగకు వందనం బర్పించి సుఖాగమనంబగు నట్లనుగ్రహింపుమని ప్రార్థించె. నంత గంగా దక్షిణకూలంబున నావదిగి దనమిత్రుడగు గుహున కాలింగన సౌఖ్యం బొసగి యటనుండి గదలి ముందు లక్ష్మణుండును, మధ్యభాగంబున సీతయు, వెనక రాముడును బయలు వెడలి బహుదూరము నడిచి యారేయి యొక వనస్పతి చెంత వసించి యరుణోదయంబున పయనంబై మాధ్యాహ్నమగునప్పటికి గంగా యమునా సంగమమున ప్రయాగ యందు భగవంతుడగు భారద్వాజుని యాశ్రమంబున భరద్వాజుని గాంచి యాత్మగోత్రనామంబు లుచ్చ రించుచు నమస్కారములు జెల్లించిన మహర్షియు మహార్హంబున వారలనర్చించి,కందమూల ఫలాదుల నర్పించి, తృప్తులజేసిన యారాత్రి సుఖాలాపంబుల బుచ్చి కల్యంబున మేల్కాంచి తదుపదిష్ట మార్గంబున

శ్యామవటంబును, నీలవనంబును గని యట నాదినంబు గడపి యుద యంబున వాల్మీకి మహర్షిచే సత్కృతులై తదుపదిష్టస్థలంబున పర్ణ కుటీరంబు నిర్మించి ముగ్గురందు సుఖంబుగ నివసించిరి.

—◆ అంత నట నయోధ్యా పురవాసులు ◆—

సీ. భాస్కరు డుదయింప ప్రజలంత మేల్కాంచి రాముని గానక రథము గనక
వంచించి జనెనని నైశమ పురిజేరి నివసించి యుండిరి నియతితోడ
సూతుడు పురిజేరి శోకించు దశరథరాజున కెరిగించె రాముకథల
దశరథ రాజును దనపత్ని కౌసల్య భవనమందున శోక భరముతోడ

గీ. వాసమొనరించి యాహార వాంఛ విడిచి
రామదర్శన హీనత రక్తిలేక
రాత్రిపగలును శ్రీరామ రామ యనుచు
పలవరించుచు నుండెను పార్థివుండు॥ 353

వ. అంత నొకదినంబున నర్ధరాత్రంబున దశరథ భూపాలుండు దన యగ్రమహిషియగు కౌసల్యాదేవి చెంతనుండి

సీ. కౌసల్య గనుగొని కాంతరో! నేనొక కాలంబునందున కాననమున
కార్ముకమునుబట్టి క్రమమృగంబుల గొట్టుచుదిరిగితి కోర్కెలలర
బుడబుడ శబ్దంబు బుట్టెనుదూరాన గజబుద్ధిగొట్టితి కమలవదన
మనుజునిశబ్దంబు మహితమైవినిపించె మునిబుత్రు గనుగొంటి ముందుబోయి

గీ. తల్లి దండ్రుల నంధుల తనయు కడకు
చేర్చినాడను చచ్చిన జేరినారు
తనయులెవ్వరు దరిలేని తరినినీవు
చావగలవని దిట్టిరి చాన నన్ను॥ 354

వ. శబ్దవేధిశరమున నాకు పాండిత్యంబు మిగులగలదను గర్వంబున, కలశంబు జలంబున మునిపుత్రుడు ముంచ గలిగినశబ్దంబు గజంబు జలపానంబుజేయు రవంబని దలచి యీగతిని తెచ్చుకుంటిని.

గీ. శబ్దవేధిశరము నాకు చావుగూర్చె
గాన నిప్పుడె మృతినాకు గలుగుననుచు
రామరాఘవ శ్రీరామ రామ యనుచు
విడిచె నసువుల రారాజు వింతగాను॥ 3౽౽

వ. అంత కౌసల్యయు, సుమిత్రయు తక్కంగల దశరథపత్ను లందరును దశరథమహారాజు పశ్చిమావస్థనుగాంచి దిక్కులు బ్రద్ధలగు నటులరోదన ధ్వనిగావించిరి కౌసల్య దనకాంతుని శిరమును దన యంకంబున నిడి పరిపరివిధముల శోకించుచుండె. నంత తెల్లవారిన గౌతమ, మౌద్గల్య, కాత్యాయన, జాబాలి, కాశ్యప, వామదేవ, వశిష్ట, ప్రభృతి మునిగణంబులును, మంత్రిపుంగవులును, సామంతులు, బంధువులు, పురప్రముఖులు మొదలగువారు జేరి కౌసల్యాదుల నోదార్చి దశరథుని మృత కళేబరంబు తైలద్రోణి నిడి కార్యాలోచనా నిమగ్నులై కర్తవ్యము నెఱిగి దూతల బంపి రాజగృహంబున నున్న భరత శత్రుఘ్నుల బిలిపించ నెంచి దూతల రప్పించి మీరు సత్వరంబుగ రాజ గృహంబునకు జని భరతుని గని దశరథుని మృతిని దెలుపక కార్యవిశేషంబు గలుగుట వలన నయోధ్యకు సత్వరంబుగ రావల యునని కులగురుండగు వశిష్టుం డాజ్ఞాపించె నని జెప్పి జాగుచేయక వారింగొని తెండని బలికి బంపిన నాదూతలు మాలినీ నది ననుసరించి హస్తినాపురమున గంగదాటి పశ్చిమాభి ముఖులై జాంగల పాంచా లంబుల జొచ్చి శరదండము నతిక్రమించి కళింగపురి, నభికాళమును, బాహ్లీకమును, సుధామశిఖరిని, విష్ణుపథమును, విపాశశాల్మలీ తరువుల గాంచుచు, గిరివ్రజంబు రాత్రి వేళ జేరి యారాత్రి యొకచో నివసించిరి.

క. ఏరాత్రి రాజగృహమును
చేరిరి యామాతలా నిశీథము నందే
క్రూరస్వప్నము గలుగుట
దారితమై భరతు మనసు తల్లడమందెన్॥ ౩౯౬

క. ఆకలకు బెదరి భరతుడు
శోకముతో నిద్రలేచి సొక్కుచు ప్రక్కన్
చీకాకు పడుచు నుండిన
నాకారణ మరయలేక నాప్తులు చింతన్॥ ౩౯౭

క కొందరు గానము జేయగ
కొందరు హాస్యంబు నెరప కొందరు నవ్వన్
కొందరు నాట్యము జేయగ
కొందరు లీలావినోద కోటుల నెఱపన్॥ ౩౯౮

గీ. వినడు నవ్వడు గాంచడు వింతపడడు
చిత్తమెచ్చట నున్నదో చెప్పడతడు
చేరి మిత్రులు బ్రతిమాలి చిత్తవికృతి
దెలుపవేదన తప్పక దెలిపె నిటుల॥ ౩౯౯

సీ. కలలో నాతండ్రి గనపడె, మలినుడై ముక్తకేశుడగుచు మూఢు పగిది
పర్వతాగ్రమునుండి పడి పేడ మడుగున కప్పగంతు లిడియె కనుల కెదుట
కాయమందున నూనె కలయగ బూసెను తిలలు వేసిన కూడు దినుచునుండె
నూనెను త్రాగెను నూనెను మునిగెను తలక్రిందుగానుండె ధరణినాథు

గీ. డబ్ధి యింకెను భాస్కరుడు దదరి పడియె
భద్ర మత్తేభ దంతంబు భగ్నమయ్యె
వసుధ బగిలెను గిరులెల్ల వారి మునిగె
లోకమంతయు చీకట్లలోన బడియె॥ ౪౦౦

గీ. నల్లబట్టను గట్టిన నామతండ్రి
సీల నీరద గాత్రులు నిలిపి గొట్ట
నెఱ్ఱ పువ్వుల దండల నెడద దాల్చి
ఖరరథంబున గనుపించె కారు పురికి॥ ౪౦౧

గీ. రక్తవస్త్రంబు గట్టిన రమణి యొకతె
నవ్వు చుండుచు రాకుసి నాదు జనకు
పరుష వాక్యంబు లాడుచు భయద రూపి
లాగు చుండగ గంటి నీలాటి కలను॥ ౪౦౨

క. ఈరీతి కలకు ఫలమిది
మా రాముడో, రాజో, నేనో, మా లక్ష్మణుడో
దారుణ మరణము నొందగ
కారణ మగుగాన మనసు కలతను జెందెన్॥ ౪౦౩

క. ఖరముల గట్టిన రథమున
బరువడి యేనరుడు గలను బరచునొ యతడే
స్థిరముగ యమపురి జేరును
బరమాప్తుడ వగుట నీకు బలుకగ వలసెన్॥ ౪౦౪

చ. ఉడుకుచు నుండె నామనసు యెప్పుడు బల్కగ ప్రీతి లేదు యీ
యెడ కఠినంపు వార్త విన నేర్పడునో గద గొంతు యెండెడిన్
సుడివడ జొచ్చె చిత్తమును జూచుట కేదియు నింపు లేదు నా
పడియెడి బాధ జెప్ప నగుబాటు జనించునుగాదె మిత్రమా॥ ౪౦౫

క. కల గని నది మొదలుగ నా
తలదిరుగుచున్న కతన తలచెద నిపుడే
కలుషపువార్తల నేవిన
వలయునో నే ననచు మనసు వలగొనుచుండెన్॥ ౪౦౩

క. మును పెప్పు డెరుంగని యీ
పెనుగల నామనసు నిపుడె పీడించుటచే
జననాథు డెట్టు లుండెనో
యని చింతను మునిగి యిటుల నలజడి పడెదన్॥ ౪౦౭

వ. అని భరతుడు దన మిత్రుని తోడ దనకు రాత్రి గలిగిన కల నశేషవిశేషములతో వక్కాణించు చుండ వశిష్ట ప్రేరితులగు దూతలు కేకయ రాజును యువరాజగు యుధాజిత్తును గాంచి భరతు సన్నిధి కేగి వశిష్ట వాక్యంబుల దెలిపి నీకయోధ్య సత్వరంబుగ గంతవ్య మని బలికిరి. భరతుండును మాతామహానుమతి నొంది గిరివ్రజంబు విడిచి ప్రాఙ్ముఖుండై సుదామను, హ్లాదినిని, నతద్రును, పర్వటముల శిలా నదిని శల్యాకర్తన పురమును, చైత్రరథమును, సరస్వతిని, గంగను, కులింగ మును, దానును, దూతలును, శత్రుఘ్నుడును, గనుచు యమునాతీరమున విశ్రమించి యంశుధాన దేశంబున ప్రాగ్వాటపురము కడ భాగీరథి నుత్త రించి కుటికోష్టికాపురిని ధర్మవర్ధనపురమును, జంబూ ప్రస్థమును వరూథపురమును, ఏకసాలంబును, స్థాణుమతిని, వినత పురంబున గోమతిని, లింగపురమున సాలవనమును, గాంచుచు నతివేగంబున నరుణోదయ సమయమున నయోధ్యజేరి నిశ్శబ్దముగనున్న పురమున బ్రవేశించి చిత్తం బుత్తలపడుచుండ జనకు మేడకేగి యట నతనిం గానక జననీ గృహమున తల్లింగని వందన మొనర్చి జనకు డెక్కడ యని యడిగె, నంత కైక పుత్రునింగని.

—♦ భరతుడు కైకతో మాటలాడుట ♦—

సీ. కాలము గడచిన కాయంబు విడనాడి నాకపురము జేరె నవని విభుడు
శ్రీరామ రాఘవ సీతా మనోహర యనుచు నసుప్రపెడె నవని విభుడు
మాయన్న రాముడు మాన్యుడు దరలేడె యనిన నడవికేగ ననియె తల్లి
నడవికేగగనేమి యధిక కార్యముగల్గె ననవరముల గోర నవని విభుని

గీ. వరములెట్టివి దెల్పుము వాసిననగ
రాజుగా నిన్ను జేయగ రాజ్యమునకు
పదియు నాలుగు వర్షము ల్గానమునందు
రాముడుండగ గోరితి రాజననియె॥ ౨౦౭

సీ. లక్ష్మణు డేమయ్యె లావణ్య వరదేహ సీత యేమయ్యెనో జెప్పుమనిన
లక్ష్మణుడును సీత లలిత సద్గుణశీల యనుసరించిరి రాము ననియె కైక
చెడిపిచేతల నేల జేసితివని యన జేసితి సిరి నీకు జేర్చననియె
పుట్టిన చోటికి బెట్టిన చోటికి నపకీర్తి దెచ్చితి వనిన కైక

గీ. వసుధ యెట్టులో సాధింప వలసియుంట
పడగరానట్టి పాట్లుల బడితి ననియె
కోరియుంటినె రాజ్యంబు కొంపదీయు
పనుల జేసితి విదియేమి పాపియనియె॥ ౨౦౮

క. నాజనకుని బరిమార్చితి
వో జననీ నీకు నిద్ది యొప్పునె చెప్పుమా
భూజనుల తిట్ల కెల్లను
భాజనమై పాపివీవు బ్రతుకగ గలవే॥ ౪౧౦

ఉ. ఎవ్వఁడు నాకు దైవతము యెవ్వఁడు తల్లియు తండ్రి యెవ్వఁడో
ఎవ్వఁడు నాకు భ్రాత సఖుఁడెవ్వఁడు పాలకుఁడెవ్వఁడయ్యె నే
నెవ్వని కింకరుండనొకో యెవ్వఁడు సద్గుణుఁ డెవ్వఁడాఢ్యుఁడో
యెవ్వని పాదపద్మములు నెప్పుడు నామనమందు నిల్చునో॥ ౪౧౧

ఉ. ఎవ్వని నామ మన్వహము నేమరకుండగ సంస్మరింతునో
ఎవ్వని సత్కథామృతము నేదనిఁబారగ గ్రోలుచుందునో
చివ్వన బోయి యావిభుని జ్యేష్ఠుని పాదయుగంబు నందునే
నెవ్విధినైన వేఁబుడు నేపున నారల గట్టి గొల్చెదన్॥ ౪౧౨

వ. అని బలికి దిగ్గున లేవబోయి సర్వావయవంబు లవశంబున నుండుట శోకభారవశమున లేవలేక భూమిపై బడి మూర్ఛమునిగిన నిశ్చేష్టితుఁడగు దన యన్న భరతు నవలోకించి శత్రుఘ్నుఁడు సత్వరంబుగ సన్నిధిజేరి శిశిరోపచారంబుల చెలివిగలిగించి బాహుల బట్టి యెత్తి నేదదేర్చిన కొంతదడవునకు లేచి గనులదెరచి శోకాగ్రహంబులు పెనగొనుచుండ నెర్రబారిన కనులతోడ నతిచంచలంబుగ నధరంబు గదలుచుండ గైకంగని ఛీ మూర్ఖ మూఢ నీవు జననివె రాక్షసివి గాకున్న నిట్టి ఘోర కృత్యంబు జేయగలవె. రాముఁడు నీకేమి యపకార మొనర్చె. రాముఁడు గుణధాముఁడు, కరుణా సాగరుఁడు, పాపంబు లేశంబయిన నామహాత్మునియందు గలిగియుండునె. సర్వలోక ప్రియుఁడు సర్వసత్వనయన మనోహరుఁడు యీమహాపాతకము యీ బలవద్వైరము యీసాధుజన సంతాపము నేల ఘటించితివి. యిందువలన నీవు బొందు లాభమెద్ది? యాకమలదళాక్షుఁడు సుకుమార గాత్రుడు. నారల నేల కట్టవలె. నడవికేల బోవలె. యీరాజ్యమేలువాఁడెవఁడు. రామరాజుం

మితరుల కేల కరగతమగు ఎవడు నిన్ను రాజ్యంబు గావలెనని ప్రార్థించె. నెన్నడయిన రాజ్యమేలవలెనని కాంక్షించితివా. లేదు నేను. మాటాడ వేమి. యనిన కైక పుత్రు నవలోకించి భరత నీవు నాపుత్రుడవు. నిన్నెన్నియో పాట్లబడి పెంచితిని. నీయోగక్షేమములె నాకావశ్యకములు. నీమేలు నాకాంక్షించు జానను. నేను నీ లాభనష్టంబుల నరయ లేననెదవా. ధనమేగదా సర్వసుఖకారకము. అది లేకున్న సర్వము నున్నయు గదా. ధనము లేక రామునిదాసుండవై చరించిన నీకు లోకమున మన్నన గలుగునె. పెద్దలు గౌరవింతురె. రాజ్యము లేకున్న ధనమెటుల లభించును. ధనమార్జించుటకు ఏదియేని యొక యుక్తి యావశ్యకము గదా! నాకిచ్చిన వరంబులకు నాకిష్టమగు వరముల గోరుట తప్పా! పోనిమ్ము నీతండ్రి నాకొసగిన వరముల నివ్వలేదనెనా. వరములు గోరదగదని పెద్దలాడిరా? రామునినేను నావాత్సల్యమును దోసి రాజనెనా? నీవు వెర్రివాడవు. స్వలాభము నెఱుగని వాడవు. నీవంటి మూఢుడు భూలోకంబున నెన్నడును బుట్టియుండలేదు. యీ తరుణమును నీవు దీనిని వీడిన మరియొక తరుణ మిట్టిది లభించునా. కరగతమగు రాజ్యమును వీడువాడు గలడా. నీవు పట్టభద్రుండవు గమ్ము. నీవు పదునాలుగు వత్సరంబు లేలి ప్రకృతి జనుల వశపరచుకొనిన పిమ్మట రాజ్యము శాశ్వతముగ నీకును నీపుత్రులకును క్రమముగ వరుసన నుండును. గాని రామశాఖ కెన్నడైన జెందగలుగునా. శాశ్వతముగ ప్రజలందరు నీయందె యనురక్తులగుదురు. గతమున కేల వగచెదవు. ప్రస్తుతము ననుసరించుము. మనసును చిక్కబట్టుకొనుము. బేలవు గాకుము. భయమును బొందకుము. నీకు నీమాతులుండును. మాతామహుండును తగిన సహాయ మొనర్చగలుగుదురు. నీకేమియు కొరతయుండదని బహుయుక్తుల బలుకు పాపదూతయగు తల్లిని గని మహాగ్రహావేశమున వివశుడైన భరతుడు యోసీ! రాక్షసీ! కులఘ్ని! పతిఘ్ని! కృతఘ్నీ! చండీ! పరమ కోపినీ! పరమ పాపీ! మాయన్న నడవికి బంపి జనకుని జంపి నన్ను నిందపాలొనర్చి నన్ను రాజ్యమేలుమనెదవా.

ఛలముగ నన్యాయముగ నేను రాజ్య మాకాంక్షించువాడనా? జ్యేష్ఠు డుండ కనిష్ఠుడు రాజ్యమేలునా? రామతత్త్వము ధర్మతత్త్వము నీవెరు గుదువు. తగదని నీకేల దోచలేదు. నాస్వామి నాదైవము నాసర్వస్వము లోకప్రియుడు లోక నయన చంద్రుడు నారామ చంద్రుడు నీకు వైరి యయ్యెనా? నీకన్నుల తోడ రాముని నవలోకించితివా. నీనయనంబులకు రాముడు వెగటుగ గనిపించెనా. రామశబ్దము విన నీచెవులు కాంక్షించలేదా? నీమనంబు నీకిదితగదని బోధించలేదా? రాముడు లేనిసుఖము నేనర్థింతునా. తుచ్ఛము చంచల మశాశ్వత మస్థిర మగు నీదేహమును నీసౌఖ్యమును నీరాజ్యమును నేను విశ్వసింతు ననుకొంటివా? యింతపని జేసి మరియు యిటుల కొరివితో గాల్చిన పుండుపై నుప్పుగూర్చినయటుల నింకను పశ్చాత్తాపము నొందక వాచాలవై సిగ్గువిడిచి భర్తృ మరణ శోకహీనవై రాజ్యలాభమున కానందించుచు నిట్లుబలికెదవా. మాతృ వధ మొనర్చిన మహాపాపియని రాముడు నన్ను చెంతకు జేరనివ్వడని భయపడి విడిచిన బ్రతికిపోతివి లేకున్న నిన్ను బరిమార్చి యుండనా. యిన్నిమాటలు బలుకు దానవా. యిదివరకె యనువిసరముతో నాకస మున కెగిరిపోయి యుండవా? నీరాజ్య కాంక్ష రిత్తబుచ్చెద. రాజ్యము రామున కర్పించెద. తత్ప్రతి నిధిగ నేనడవి నుండెద నీకోర్కె లయ మొనర్చెద. నాయాత్మకు హానిగలిగించితివి. నేను నీవలె ననాత్మ జ్ఞుడ ననుకొంటివా. రాముని మనుష్య సామాన్యునిగ నల్పునిగ దలంచితివా. యిది నీకు తగదు. నీవు నాకిక తల్లివి గావు మహాపకారివి. నేనేమిచేతును. రాము నెట్లు జూతును. అన్నా రామచంద్రా నాయనా! దశరథ రాజేంద్రా! నను మీరిరువురును విడిచితిరా! మాటలాడరేమి! నేనెట్లు జీవింతును? నీలోకాప వాదమును, నీపితృభ్రాతృ వియోగ దుఃఖము నెట్లు తరింతును. తల్లీ నన్ను మహాశోకార్ణవంబున గూల ద్రోసితివా యని పెద్ద పెట్టున హా! యని గొంతెత్తి యావరచి నట్లు శోకించుచుండె.

భరతుఁడు కౌసల్య చెంత కేఁగుట

సీ. అదివిని కౌసల్య యనియె సుమిత్రతో నదుగో వచ్చె భరతుఁ డార్య సుతుఁడు
దనయన్న దనతండ్రి దలఁచి శోకంబున యుడలుచు నున్నాఁడు హారి గుణుఁడు
జనిచూత మని లేచి చయ్యన పక్షిగామి భరతుఁడప్పుడు చేరె భక్తి యుతుఁడు
కౌసల్య గనుగొని కడుభక్తి మ్రొక్కుచు కరుణించు మని యేడ్చె కరుణ బుట్ట

గీ. భరతు గనుగొని కౌసల్య బలికె నిటుల
తండ్రి భరతుఁడ పాలించు ధరణి నెల్ల
రాము డడవికి బోయెను రాజు జచ్చె
తల్లి యార్జించి నీకిచ్చె ధరణి నిటుల॥ ౪౧౩

గీ. దాయ లెవ్వరు లేనట్టి ధరణి యిటుల
దైవ వశమున నార్జించి తల్లి యిచ్చె
పట్ట భద్రుడ వగుమయ్య భరత యిప్పుడె
చిన్ని తమ్ముఁడు సాయంబు చేయుచుండ॥ ౪౧౪

క. యికనీదు తల్లి రోమ్ముప
సుకరంబుగ కరము నైచి సుఖ నిద్దరలన్
గకవికలు లేకయుండగ
నకలంకత బొందవచ్చు నతిధైర్యమునన్॥ ౪౧౫

క. కానకు బోయిన రాముని
కానగ రారెప్పుడైన కాంక్షలు దీరన్
మానుము శోకము వేగమె
బూనుము నీధాత్రి నేల భూరిగుణాఢ్యా॥ ౪౧౬

క. నారలు కట్టగ వలెనా
కూరల దిని యడవి యందు గూర్కగవలెనా
ధారుణి నేలిన జాలదె
క్రూరత యిదియేల జెప్పుము క్రోధవిగాకన్॥ ౪౧౨

గీ. ఏక బుత్రుడు కానకు నేగి బోవ
నైక కోర్కెను ధారుణి గలిగె గావె
నాకు రాముని తోనుండ నరవ రేణ్య
కోర్కెగలదయ్య యాచింతు కోర్కె దీర్పు॥ ౪౧౩

—♦ భరతుడు కౌసల్యతో మాటలాడుట ♦—

వ. అనవిని భరతుడు గోరుచుట్టుమీద రోకలి బడినట్లు మిగుల పరితాపమొంది సహింపలేక ప్రాణములు నిలువున బోయిన వానివలె నామె పాదంబుల బట్టి కొంతదడ వేమియు దెలియని మూర్ఛావస్థ మునిగి దెలసి తల్లియగు కౌసల్య ముఖమును గనుగొని కన్నీరు కాలువ గట్ట మిగుల నేడ్చుచు, తల్లీ! నామనస్థితి నీవెరుగనిదానవు గావు. నీవిట్లనిన నేనేమి చేయగలను? మాతుల గృహమున కేగి పది రెండవ వత్సరము గడచుచున్నయది. నేడువచ్చుచుంటిని. నేనేపాపము నెరుగను. నేనెన్నడును రాజ్యము గోరియుండలేదు. నాతల్లిజేసిన దుర్వృత్తి నేనేమియు నెరుగను. నమ్ముము. నమ్మకున్న నేనేమి చేయగలను. బాల్యమునుండియు నావర్తనము నీవెరుగనిదిగాదు. వేయేల మాయన్న రామచంద్రు డడవికేగ వలెననియు, రాజ్యము నేనేలవలెననియు, నామనంబున నిప్పుడుగాని యింతకు పూర్వముగాని కోరిక యున్నచో గురుముఖమున జదివిన విద్యను విడిచిన వాడును, సూర్యాభిముఖముగ మలమూత్రముల విడుచువాడును, పాపుల జేరువాడును, పండిన గోవును దన్నువాడును, కూళయై కూలినివ్వనివాడును, రాజద్రోహియు,

తన ప్రజల ప్రజలవలె బాలించని వాఁడును, యజ్ఞ దక్షిణ నివ్వని వాఁడును, రణమునుండి పారువాఁడును, గురూపదిష్ట మంత్రంబు మరచువాఁడును, స్వాదు పదార్థ మొగుల కిడక భుజించువాఁడును, తిలమిశ్రాన్నము దినువాఁడును, కారణములేక పరమాన్నమును దిను వాఁడును, పెద్దల దిరస్కరించు వాఁడును, గురువుల హుంకరించువాఁడును, త్వంకరించువాఁడును, గురునిందకుఁడును, విశ్వాస ఘాతకుఁడును, రహస్యమును ప్రకటించువాఁడును, కృతమును మఱచువాఁడును, సజ్జన పరిత్యక్తుఁడును, లజ్జా విహీనుఁడును, లోక విద్వేషియు, పోష్యవర్గమును బస్తాంచి భుజించువాఁడును, ధర్మహీనుఁడును, సంతోష హీనుఁడును, వృద్ధుల బాలుల వనితల రాజును జంపువాఁడును, సేవకుల నాశ్రితుల విడుచువాఁడును, మద్యమును, లక్కను, లవణమును, విషమును, లోహమును, మాంసమును విక్రయించువాఁడును, పరస్త్రీ గామియు, కామక్రోధపరవశుఁడును, ఉదయాస్తమయ సమయములు నిద్రించు వాఁడును, గురుపత్నిని గవయువాఁడును, మిత్రవంచకుఁడును, పూజ్య పూజాబహిష్కృతుఁడును, బహుపుత్రుఁడును, స్వభార్యను కన్నిడని వాఁడును, మాతృదూషకుఁడును, లోభియు, గుతుంకాల పరిత్యాగియు, పసిలేగల ద్రాగనివ్వక పాలు బితుకువాఁడును, విప్రవిత్తాపహారియు, పానీయముల మలమూత్రముల విడుచువాఁడును, విషము బెట్టువాఁడును, గృహ దాహకుఁడును, దప్పిగొనినవాని దప్పి దీర్చని వాఁడును, పక్షపాతము బలుకువాఁడును, యసత్యవాదియు, వసితప్త నసవాదము మోపువాఁడును, మిథ్యావాదియు, నాస్తికుఁడును బొందు దుర్గతిని రామపరవాస కాంక్షగాని, రాజ్యకాంక్షగాని గలిగియున్న బొందగల వాఁడ. నీపాపము లాస నేనే పాపము నెఱుఁగనని దుఃఖించుచున్న దనయు భరతు నవలోకించి నాయనా! నాఁడు రాము డొకటియు నీ వొకటియు గాదు. నీకు రామునియందుగల భక్తి నెఱుఁగుదును గాని పుత్ర వియోగ దుఃఖమిట్టుల బలికించినది. నీవు శుద్ధుఁడవని మనఃపూర్వముగ నమ్మితి. నీవు శోకింపకుమని బాహువుల గ్రుచ్చియెత్తి యంకంబున

నుంచి నాయనా! నిన్నుజూచి ప్రాణంబులునిలిపెద. నీవు చిరంజీవివిగమ్ము. సజ్జనులేగెడి త్రోవబొమ్ము తండ్రి తాతల మార్గ మవలంబింపుమని బలికెనంత. దనవంశ్యుడగు భరతు నోదార్చ ప్రభాకరుండరుగుదెంచె. వానితోడనే వశిష్టవామదేవ కాత్యాయనాది విప్రులును, బంధువులును, మంత్రులును, సామంతులు, మొదలగువారందరు జనుదెంచి భరతు పరివేష్టించి హితవాక్యంబుల నోదార్చిరి. వశిష్టోక్తమార్గంబున దశరథున కౌర్ధ్వదైహికంబుల నొనర్ప నియమించిరి. వశిష్టోపదిష్టమార్గంబున పితృమేధ సంస్కారములన్నియు యథాశాస్త్ర సాంప్రదాయములుగ జరుపబడినవి. పిదప నొకదినంబున వశిష్టాదులందరును నొక సభాభవనంబున మహాసభగూడి భరతు నాహ్వానించిరి. భరతశత్రుఘ్నులు తమ కర్హములగు పీఠంబుల వసించిరి. యంత సభలోని పెద్దలిట్లనిరి.

—♦ సభికులు భరతునితో మాట్లాడుట ♦—

సీ. మారాజు దశరథమహీపతి నుముపీడినాకపురముజేరె నరనుతుండు
జ్యేష్ఠుడు రాముడుజేరెను వనమున కవనిజయును దమ్ము డనుసరింప
రాజవుమాకిప్డు రాజపుత్రుడవీవు తప్పించుకొనినను తప్పబోదు
ప్రజలందరునునిన్ను ప్రార్థనచేయుచు సేవించవచ్చిరి శీలయుతులు

గీ. రాజ్యభారంబు బూనుము రాజతనయ
గురుడుమొదలగు వారలు గూడినారు
సకల సంభారసమితియు చాలగలదు
పట్టభద్రుడ వగుమయ్య భరతరాజ॥ ౪౧౯

క. కులగురుడు బలికె భరతుడ
సలలితముగ రాజ్యమిప్పుడె చక్కగగావన్
విలసితబుద్ధిని దలచుము
ఖలశిక్షయు సాధురక్ష గావలయుటచే॥ ౪౨౦

క. గతమునకు చింతవలువదు
సతతము కర్తవ్యమునకె చనగావలయున్
మతిమంతుడ వీవన్నిట
నతిధైర్యము బూని కార్యమరయుము తండ్రీ॥ ౪౨౧

గీ. తండ్రియాజ్ఞను మీరుట తగదునీకు
నట్టివాడైన రాముని యాజ్ఞ యాంయ
తల్లి యూర్జించి యిచ్చెను తండ్రిగెంప్ప
గురులగురుడైన నాయాజ్ఞ గూడవినుమయ॥ ౪౨౨

సీ. శంబర సంగర సంప్రాప్త వరయుగ మ్మడిగెచె నీతల్లి యాధిపు సతడు
సత్యము దప్పక సతిగోరు వరముల నస్మృతి నిచ్చెను సాధు నుతుడు
పదునాల్గు సమములు పరమ తపస్వియై యడవినుండగ రాము
డరిగినాడు
రెండవదానికి రేడవు నీవిట వసుమతి బాలించ వలసె నిపుడు

గీ. జనకదత్తంబు సకలార్థ సంయుతంబు
సకల భూపాల పూజిత సత్పదంబు
రాజ్య మభిషేక లభ్యంబు రమ్యబాహు
శిఖర నిక్షిప్త మగునట్లు సేయవయ్య॥ ౪౨౩

మ. అభిషేకం బొనరింప నర్హమగునీ యర్థంబులన్నూర్చనీ
కభిషేకం బొనగూర్ప వచ్చిరిదిగో యార్యోత్తముల్నాల్గ్రమౌళీ
నభిషిక్తుండవు గమ్ము తెమ్మనుచు నాయాస్యాంబు బోషంపగా
నభిమానైక ధురీణు డాభరతు డాహా హా యిదేమయ్యెయో॥
౪౨౪

క. యనిమూర్ఛ మునిగి భూమిని
దన పీఠమునందు నుండి దబుకున పడగా
దన బాహులతల దమ్ముడు
ఘనపీఠమునందు నిలిపె గాఢపు భక్తిన్॥ ౪౨౫

గీ. మూర్ఛ దెలిసియు ఛీయని ముఖము ముడిచి
దుఃఖసాగర మందున దూలి పడుచు
కాలమహిమను గురువులు గాని ధర్మ
మిట్లు బోధింప బూనిరి యేమిచేతు॥ ౪౨౬

వ, అని దన మనంబున దలచి వినయంబున వశిష్టాభిముఖుండై

క, ఆవరచు పగిది యేడ్చుచు
నీవిధి నను దూలనాడ నేటికొ చెపుమా
భావిత సర్వాభీష్టద
వేవిధమున గర్హ ధర్మమిటు దలచితివో॥ ౪౨౭

చ. గురుడవు తండ్రి బోలుదువు గోప్యములైన రహస్య ధర్మముల్
బరువడి నీవెఱుంగుదువు భానుకులోద్భవు లెల్లవారు నీ
కరుణకు పాత్రులైరి ననుగారియ బెట్టిన నేమిలాభమో
బరిభవ వాక్యమీసభను బల్క నధర్మము ద్రొక్క నేలనో॥
౪౨౮

సీ. మాతుల గృహమున మాపిన తమ్మునితో నివసించి యుంటిని నిపుణముగను
యిచటి వృత్తాంతంబు లేమియు నెఱుగను తల్లికోర్కెల దీర్చు తలపులేదు
దశరథ పుత్రుడు ధర్మంబు దప్పుట ధరగల్గునని మీరు దలపవలదు
జ్యేష్ఠుడు రాజ్యంబు చేయుట ధర్మంబు రాజును జేయుడు రాము నిపుడె

గీ. వంశ మర్యాద నంతను వమ్ముజేసి
రాజ్యకాంక్షను రాముని రాజ్యమెల్ల
నపహరించగ దలచితి నంచుమీరు
దలచు టర్హంబె దశరథ తనయులట్లు॥ ౮౨౯

సీ. మావంశ మర్యాద మదినెంచి చూచినను జ్యేష్ఠుండె రాజ్యంబు
జేయుచుండె
జ్యేష్ఠుడు రాముడు జేయును రాజ్యంబు నాతని సేగొల్తు సధికభక్తి
దాతయు భ్రాతయు తండ్రియు గురుడును దైవంబునాతని దలతు
మదిని
ప్రతినిధి నై నేను పదునాల్గువర్షము లాసింహాసనభూమిని గాపగలను

గీ. భక్తి పట్టాభి షేకార్థ భవ్యవస్తు
వితతి గొనిపోయి యడవిని వేడ్కతోడ
జేయనెంచితి పట్టాభిషేకమిపుడె
రండు నాతోడ మీరును రాణువయును॥ ౮౩౦

క. సవనాగ్ని దెచ్చినట్టుల
నవనీ పతిదెచ్చి మీకు నవనికి రెల్లను
నవ నవ శుభముల జేర్చెద
భవితవ్యము దెలసిరండు భద్రము బొందన్॥ ౮౩౧

సీ. తగిన వారిని నేను దారి శోధింపంగ బంపించ దలచితి భవ్యగార
చతురంగసేనతో చయ్యన మీరెల్ల నాతోడ నింపుగ నడువవలయు
రాముని సేవించి రాజ్యమర్పణజేసి ప్రార్థించి చిత్తము పార్థివేంద్రు
వనమున నివసింప వలసిన పదునాల్గు వత్సరములు నిల్తు వాసిగాను

గీ. రాజ్యమేలగ రాముడు రాకయున్న
ఛాయ బోలుచు సేవల జరుపువాడ
నాదునిశ్చయ మిదియని నమ్మవలయు
గురుడు తండ్రియు దైవంబు గూడ నతడే॥ ౮౩౨

గీ. కైకనిప్పుడె గడతేర్చ గలనుగాని
తల్లిజంపిన పాపిని దరికి దీయ
దగదటంచును విడనాడ దలచునేమొ
రాముడని మానియుంటిని రభసవృత్తి॥ ౪౩౩

వ. మహాత్మా! యరుంధతీ ప్రాణనాయకా! కరుణా సాగరా! సర్వజ్ఞమూర్తీ! నన్నేల కుపథంబున బడ నాజ్ఞయిడెదు. నావంశంబున కనిష్టుడెన్నడేని రాజ్యమేలెనే? రాముడు రాజ్యమేలదగినవాడు గాడా? ధర్మవర్తనుడు గాడా? నన్ను శోధించ దలచి యిట్లు బలుకుచుంటివా? లేకున్న నీవేమి? యిట్లు బలుకుటేమి? నాహృదయమును నీవెఱుంగవా? నీకుదెలియని దేదైన గలదా? నీవు త్రికాలవేదివి. మావంటి పామరులతో నిట్లు క్రీడింతువు గాకున్న నీవు రాముని విపినమునకు బోనివ్వక నిలువ లేక నిట్లుపేక్షించితివా? నీయభిమతమును భవితవ్యమును నావంటివాడు తెలుసుకొనగలడా? పోనిమ్ము. నేను రాజ్యమేలుట ధర్మమని నిజముగ నీవనెదవా? యది ధర్మమగునా? నీశిష్యుడనగు నేనధర్మమున బడుట నీకు సమ్మతమా? గానిమ్ము. నేనేమి జేయగలను. మనఃపూర్వకముగ నాయైహికాముష్మిక సర్వస్వము రాముని యధీనమున నుంచి,తదధీనుడనై స్వాతంత్ర్య కూపమున బడక వర్తించునట్లు నన్ననుగ్రహింపుము. నీవును తల్లులును మహర్షులును రాము వీక్షింప బయలు వెడలుడు. నత్వరంబుగ లెండు లెండని ముమ్మారు బలికి మంత్రుల జూచి

ఉ. గోరను రాజ్య మేలగను గూర్తు ననిష్టము కైక కిప్పుడే
వారక శిల్పి లేగవలె వైశమ మార్గము బాగు సేయగా
భారము రాము నందునిడి భవ్యతరాటవి నేనయుండెదన్
వారణ ఘోట కాన్వితము వాహిని ముందుగ బోవగావలెన్॥ ౪౩౪

చ. అని యభిషేకవస్తువుల నద్భుతశక్తిని చుట్టివచ్చి మీ
మనముల ధర్మ మెంచదగు మాకుల మందున నగ్రజాతుడే
ఘనముగ రాజు గాగలడు గాదిలితమ్ముల గాచునాతడే
గనుకనె నేను రాముగన కానకు నేగెద రండు మీరలున్॥ ౪౩౫

సీ. అనవిని భరతాజ్ఞ నప్పుడె ఘనకులు కమ్మరి పట్రంగి కగ్గ పరులు
మేదరవాండ్రును మేటైన పనివాండ్రు భయభక్తియుక్తులై బయలు
వెడలి
యేరీతి నెచ్చట నేర్పాటు కావలె నటుల జేయుచునుండి రధికభక్తి
గ్రామమునందున గలవారలందరు బాలురు వృద్ధులు పడతులెల్ల

గీ. రామచంద్రుని గనుగొన రమ్యవనికి
రండు పోదము మీరెల్ల రక్తిగూడ
భరతు డేగుచు నున్నాడు భక్తి వశత
నతని యాజ్ఞను మీరగ నలవిగాదు॥ ౪౩౬

వ. అని యొకరితో నొకరు చెప్పుకొన సాగిరి. యప్పుడు

ఉ. అనఘులు సత్సభాసదులు హర్ష నిమగ్న హృదంబుజాతులై
గనుగొన వచ్చు రాముడను కాంక్షలు మిక్కిలి హెచ్చుచుండగా
వినయ విధేయ భక్తులను వింతగ జూపుచు బల్కిరిట్లు నీ
ఘనమగు సద్గుణోదయము గణ్యమచింత్యమవాచ్యమేటికిన్॥ ౪౩౭

గీ. ఇటుల కరగత మైనట్టి యిలనువీడి
ధర్మమరసెడి వారలు ధరణిగలరె
రాము బోలిటి సద్గుణ రాజియందు
దశరథాత్మజులందరు ధన్యతములు॥ ౪౩౮

వ. మహానుభావ! భరతరాజ! నీమనసెటుల యొప్పెను. ధనీషణము యీషణంబులలో నెల్ల నధికమైనది. దానిని త్యజించువా డొకడైన గనపడడు. ఒక కానినైన బాలునికిచ్చి మరల గొనవలెననిన వాడివ్వనేరడు. ధన్యతములలలో నీ వేయగ్రేసరుడవు. యిట్టి మహారాజ్య విభవమును తృణ సమముగ విడిచితివి. వైరాగ్య మన నీదియే వైరాగ్యము.

క. అని భరతువినుతి జేయుచు
వనగమనార్హాంబులైన వస్తులగూర్పన్
మనములదలచుచు మాన్యులు
ఘనసభ జాలించి జనిరి గాఢాసక్తిన్॥ ౪౩౯

వ. ఆ దినశేషంబున పురవరంబున నిటుల సాటింపు జరిగినది.

గీ. అనఘులైనట్టి ప్రజలెల్ల నధిపుతోడ
బయలుదేరగ నాయత్త పడుడు వేగ
నరుణు డుదయింప కుండగ నరుగ గలరు
గాన భరతుని మీరంత గలుసు కొనుడు॥ ౪౪౦

క. భరతాజ్ఞ మీకు దెలిపితి
పరిపూర్ణ కృపా విశేషభాజను నతనిన్
సరిగా సమయమునందున
విరచితసన్నాహులగుచు వే గలయ వలెన్॥ ౪౪౧

వ. అను నంతలో దివాకరుడు దన వంశజుడగు రఘురాము దర్శింప భరతుని తోడ జనువాడు బోలె, ప్రయాణవస్తు సంపాద నార్థము తన గృహముల కేగుసటుల పశ్చిమాద్రికి జనియె. నంత సకల జనులు తమతమ భవనంబులకు భరతాజ్ఞ గొనిచనిరి. భరతుండు ప్రయాణ సన్నాహంబు జేయ మంత్రుల కాజ్ఞాపించి, నిజ గృహంబున కరిగె.

క. జనకసుతా పూజితపద
మునిజన హితకార్య కరణ మునినుత చరితా
దనుజాధిప సంహరణా
వినతాసుత సేవితాంఘ్రి విపులాక్షీశా॥ ౭౭౨

మాలినీ. కరధృత వరచాపా ఖండితాశ్రిత పాపా
పరిహృత ముని శాపా పాలితారాతి కోపా
వరరఘుకులదీపా వారితాఘ ప్రతాపా
పరిహృతపితృశాపా భగ్నగౌరీశచాపా॥ ౭౭౩

శా. లోకాతీత గుణాభిరాముడు గనన్ లోలుండను రామప్రభుం
డీకళ్యాణ కృతీశ్వరుం డనుచు నా కిద్ధానుగ్రహుండాఢ్యుడున్
శ్రీకళ్యాణ సుఖంబు లిచ్చినను నే జేసీ ముదంబొప్పగా
నీకావ్యంబు రచించు తారకలునై నీ ప్రేమ భద్రంబుగన్॥ ౭౭౪

మ. ఇది రామానుజ యోగిరాజ కృపతో శ్రీవృద్ధ తత్త్వజ్ఞతా
పదవి భ్రాజితు యజ్ఞమూర్తిని మనస్స్థాపించి స్వీయాన్వయా
న్మద మొప్పారగ రామమూర్తిని నిధన్ చాఫలాభంబుగా
సదయుత్కృష్ట వచించెమూడవది యాశ్వాసంబు రామప్రభో॥ ౭౭౫

గద్య

ఇది శ్రీమద్భగవద్రామానుజ కరుణాకటాక్ష పాత్ర యజ్ఞార్య పవిత్రవంశ్య
చతుస్సప్తతి పీఠాంతర్గత తదీయపీఠాధిష్ఠిత భారద్వాజస గోత్ర
పవిత్ర శ్రీమత్ తిరుమలై యచ్చాన్ కాండూరు రాఘవాచార్య
దేశిక వేంకటాంబా పుత్ర విబుధజనవినయ చర్య
వేంకట తిరుమలాచార్య ప్రణీతంబగు
భరతచరిత్రంబను మహాప్రబంధము
నందు తృతీయాశ్వాసము
సర్వంబును సంపూర్ణము.
శుభం భూయాత్

శ్రీ శ్రీ శ్రీ

యీ సంపుటమునకు ధనసహాయము చేసినవారలు

		రు
మ॥ రా॥ శ్రీ	1. పెనుముచ్చ సీతారామరాజుగారు సత్యవాడ.	25
,,	2. తల్లాప్రగడ పానకాలరావుగారు ఏలూరు.	5
,,	3. చిమటం వీరభద్రరావు & బ్రదర్సు గారు	5
,,	4. శ్రీరంగనిలయం రామకృష్ణారావుగారు	3
,,	5. మోచర్ల వియన్నగారు	1
,,	6. యీ బాపిరాజుగారు	1
,,	7. తల్లాప్రగడ రామకృష్ణాగారు	2
,,	8. తమిరసి శంకర సూర్యనారాయణ అప్పారావుగారు	1
,,	9. దామరాజు మల్లిఖార్జునరావుగారు	1
,,	10. సింహాద్రి గంగాధరరావుగారు శనివారప్పేట	2
,,	11. యీ వీరరాఘవరావుగారు	2
,,	12. యీ చక్రధరరావుగారు	5
,,	13. గూడూరు మల్లేశ్వరరావుగారు	2
,,	14. గుండెపూడి వీరయ్యగారు	4
,,	15. యీ వెంకటచలంగారు	1
,,	16. తూములూరి దక్షిణామూర్తిశాస్త్రిగారు	4
,,	17. వర్ఝుల శ్రీరామచంద్రయ్యగారు	4
,,	18. దామరాజు రాజారావుగారు	2
,,	19. దుగ్గిరాల రామదాసుగారు	1
,,	20. ఆచంట రామబ్రహ్మంగారు బెజవాడ	2
,,	21. గోటేటి లక్ష్మీనారాయణగారు బెజవాడ	1
,,	22. యీ జోగిరాజుగారు కొండివరం.	4
,,	23. నాగసరపు సుబ్బారాయుడుగారు నర్సారావుపేట.	1
,,	24. పాటిబళ్ళ వెంకటస్వామిగారు	15

ప్ర

మ॥ రా॥ శ్రీ 25. బొలిశెట్టి ఆదిశేషయ్యగారు 1
,, 26. పసుపులేటి జనార్దనముగారు 1
,, 27. జుజ్జూరి రామయ్యగారు 1
,, 28. యీ హనుమంతరావుగారు 1
,, 29. యీ కాశీవిశ్వనాథంగారు 1
,, 30 యీ సత్యంగారు 1
,, 31. యీ నాగయ్యగారు 1
,, 32. యీ వేంకట సుబ్బయ్యగారు & బ్రదర్సు 1
,, 33. యీ సుబ్బారావుగారు 1
,, 34. చిలకల నారాయణగారు 1
,, 35. సింహాద్రి ఆంజనేయులుగారు 1
,, 36. మురారిసెట్టి నాగరత్నంగారు 1
,, 37. యీ హనుమయ్యగారు 1
,, 38. తాడేపల్లి నారాయణగారు 1
,, 39. జుజ్జూరి సూర్యనారాయణగారు 1
,, 40. చలసాని జయరామదాసుగారు పెనకడిమి 2
,, 41. మానుకొండ జగ్గయ్య గారు తాళ్ళసంకెస. 1
,, 42. చరుకూరి వీరయ్య & బ్రదర్సుగారు 5
,, 43. మామిళ్ళపల్లి చలమయ్యగారు అంకినగూడెం. 1
,, 44. మొరిమినేని గోవిందయ్యగారు 1
,, 45. గల్లా చంగయ్యగారు 1
,, 46. బాచిరాజు పిచ్చయ్యగారు జానంపేట 1
,, 47. మంగవిల్లి జగ్గమ్మగారు దొడ్డిపట్ల 4
,, 48. కొరకళ్ళ ఆండాళమ్మగారు పిఠాపురం 1
,, 49. చామర్తి సత్యనారాయణగారు పసలపూడి. 1
,, 50. ఆచంట భూపన్నగారు 1
,, 51. తురగా నాగరాజుగారు 1

మ॥ రా॥ శ్రీ	52. మొగళ్ళపు అమన్న & సన్సు వారు	రు	1
,,	53. యీ నరసయ్య & సన్సు వారు		1
,,	54. నడింపల్లి సూరపరాజుగారు		1
,,	55. బండారు వీరన్నగారు		4
,,	56. యీరిపెన సత్తెయ్యగారు కాలధరి		2
,,	57. కరుటూరి కామన్నగారు అంకంపాలెము.		1
,,	58. కరుటూరి నరసన్నగారు		1
,,	59. దేవులపల్లి వెంకట్రావు గారు నందమూరు.		5
,,	60. యీ వేంకట అప్పారావుగారు		3
,,	61. దామెర సూర్యారావుగారు		3
,,	62. జలగం వెంకట్రాయుడుగారు రావిపాడు.		3
,,	63. సీమకుర్తి వెంకయ్యగారు అశ్వారావుపేట.		1
,,	64. ఆకే సూరన్న & సన్సు వారు సిరిపురం.		1

ద్వితీయాశ్వాసము.

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
14	21	ట్రె	[illegible]
16	13	య్యా	[illegible]
	15	భగ్గన	భగ్గున
19	6	మిా	ము
21	24	డే	డె
	25	మి	ము
23	8	ను	ని
	8	ను	ని
	20	ముచాం	మునుచాం
24	10	చునున్న	చున్న
25	25	సంను	సను
27	25	దీర్ఘ	దీ[illegible]
29	1	వ్ర	వ
31	20	వేశ	తేశ
34	24	ల్పి	ల్పి
36	10	నే	నె
	20	వ	వు
	24	శ్యా	శ్వా
37	7	ఖ్య	క్య
	18	మునని	మని
	23	శాంజు	శాంబు
38	4	సుతు	సుత
	5	హితు	హిత
	6	కుజ్జ	కుబ్జ
	22	రిని	రినిని
38	24	[illegible]	రఘునా
42	14	[illegible]	టె
45	3	ప్ర	ప్రు
52	11	ను	దు
	22	[illegible]	త్ర
53	23	న	స
56	7	[illegible]	[illegible]
60	17	[illegible]	ద్ధాం
61	12	[illegible]	ధ్య
62	16	[illegible]	డా
65	8	గురంగ	గుర
67	1	[illegible]	కోస
	13	[illegible]	జి
68	19	చునును	చుచు
71	23	కునకు	కునకును
	20	ను	దు
	15	శ్వ	శ్య
73	21	[illegible]	ఘ్న
75	11	డంద్రము	డంద్ర
		కులు	కుల
	14	జా	జ
	22	దం	తం
78	4	దా	ధా
84	6	భా	బా
88	5	[illegible]	జ్ఞ
88	7	నోర్మముంచా	నోర్మచా

తృతీయాశ్వాసము.

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు	పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
104	7	కోశ	కోస	139	1	బ్రతుము	బ్రతుకుము
	14	గ్గూ	స్గూ		2	రలు	రల
105	2	ర్వ	ర్వ్య	142	6	లై	నై
106	1	తుకు	తునకు	147	5	గొని	కొని
107	7	ర్ద్రి	ద్ర	148	3	ధర్మంబుద	ధర్మంబు
	16	వినవే	నీతసు				నీవునుద
	17	సుతుడునునీ	జాతుడునీ		5	తమ్మున	తమ్ముని
110	13	లవేగ	వులను		23	పది	పతి
111	5	భూంము	భూమి	149	9	మ్మా	మా
112	1	లెనుమ	లెమ		18	వులను	వును
114	12	వేచి	లేచి	150	10	నో	నా
115	18	ను	స		14	దన	దల
118	3	యుం	యుం	151	21	తమ్ముపై	తమ్మునిపై
	6	ముంబు	ముబు	152	18	రున	రుణ
	10	దల్	ధల్		20	వేచి	వైచి
120	9	డబిం	డంబిం	157	13	ఆర	అర
	13	ర్వత్ర	రత్వ	164	17	బుద్ధై	బునుద్ధై
131	10	గ"	గ	169	5	ఇష్ట	నిష్ట
132	19	ర్ధ	ర్గ	171	6	దంట	దండ
134	22	డియుస	డియెుస	174	6	దార్ఢ్యం	దారుఢ్యం
135	2	దను	దస		19	కుమన	కునున
	4	హేంయు	హేంయు	180	24	డ్రిగా	డ్రినిగా
136	7	నే	నె	183	13	కుల	కల
	10	భుసకునె	భకును	185	26	టవి	టిని
	14	యునుసు	యుసు	188	23	పుయు	పురిని

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
190	8	కారు	కాలు
	14	డో	డో
		రాజో	రాజో
190		నేనో	నేనో
191	11	యుద్ధా	యుథా
192	3	దర	దగ్గి
	14	పెట్టిన	మెట్టి
195	17	నఘ	నిఘ

